

ERSTATNINGSANSVAR VED MOBBING I DEN OFFENTLIGE GRUNNSKOLEN

Med hovedvekt på kommunens erstatningsansvar

Vår 2003

Kandidatnr. 554

Veileder: Henning Jakhelln

Leveringsfrist: 01.06.2003

Til sammen 39 797 ord

18.06.2003

Takk

I forbindelse med arbeidet med avhandlingen vil jeg rette en stor takk til:

Henning Jakhelln (veileder)

Eivind Smith

Anders Bratholm

Utdannings- og forskningsdepartementet

Til slutt en stor takk til venner og familie for all hjelp og støtte.

Oslo 1.juni 2003

Innholdsfortegnelse

1	<u>INNLEDNING</u>	1
1.1	OPPGAVENS TEMA	1
1.2	AVGRENSNINGER	2
1.3	AKTUALITET OG BAKGRUNN FOR VALG AV TEMA	3
1.4	BEGREPSAVKLARING	4
1.4.1	HVA ER MOBBING OG HVILKE TYPER SKADER MEDFØRER DEN?	4
1.4.2	SKOLEVIRKSOMHET	5
1.4.3	ER ANSVARET FOR MOBBING OFFENTLIGRETTLIG ELLER PRIVATRETTLIG?	5
1.5	RETTSKILDER	6
1.5.1	LOVER, FORSKRIFTER OG FORARBEIDER	6
1.5.2	VEILEDENDE RETNINGSLINJER (RUNDSKRIV)	7
1.5.3	RETTSPRAKSIS	7
1.5.3.1	Utenlandsk rettspraksis	8
1.5.4	SIVILOMBUDSMANNENS PRAKSIS	8
1.5.5	JURIDISK TEORI	9
1.6	OPPGAVENS OPPBYGNING	9
2	<u>BEGREPET MOBBING</u>	10
2.1	INNLEDNING	10
2.2	DEFINISJONEN	10
2.3	POSITIV AVGRENSNING	13
2.3.1	KRAV TIL AT HANDLINGENE MÅ VÆRE ”AGGRESSIV ELLER VONDSINNA ÅTFERD”	13
2.3.2	KRAV TIL GJENTATT ADFERD OVER TID	15
2.3.3	KRAV OM AT ADFERDEN MÅ VÆRE RETTET MOT KONKRETE, FORSVARSLØSE PERSONER.	16
2.3.4	KRAV TIL SKYLD?	18
2.4	NEGATIV AVGRENSNING	19
2.5	OPPSUMMERING	20
3	<u>”MOBBEFRITT” ARBEIDSMILJØ – RETT ELLER MÅLSETTING?</u>	23
3.1	INNLEDNING	23
3.2	DET DIREKTE RETTLIGE VERNET MOT MOBBING	24

3.2.1	LITT OM DEN HISTORISKE UTVIKLINGEN	24
3.2.2	VERNET	25
3.3	DET INDIREKTE RETTSLIGE VERNET MOT MOBBING	29
3.3.1	ANDRE BESTEMMELSER I SKOLELOVGIVNINGEN	29
3.3.2	TILSYNS-/OMSORGSPLIKTEN	31
3.3.3	INTERNKONTROLL	31
3.3.4	KONTROLL OG TILSYN	32
3.3.5	KOMPETANSEKRAV FOR DE ANSATTE	35
3.3.6	SANKSJONSMULIGHETER	36
3.3.7	FOLKERETTSLIGE FORPLIKTELSE	38
3.3.8	ARBEIDSMILJØBESTEMMELSER FOR DE ANSATTE	38
3.4	REKKEVIDDEN AV DET RETTSLIGE VERNET MOT MOBBING	39
3.5	HVOR STERKT STÅR RETTEN TIL ET MOBBEFRI TT ARBEIDSMILJØ?	40
3.5.1	HAR GRUNNSKOLEELEVER ET ERSTATNINGSRETTSLIG VERN NÅR DE BLIR PÅFØRT SKADE VED MOBBING?	42
3.6	PROSESSUELLE SPØRSMÅL	44
4	<u>ANSVARSGRUNNLAG</u>	46
4.1	INNLEDNING	46
4.2	PLOSSERINGEN AV URETTMESSIG MYNDIGHETSUTØVELSE I ERSTATNINGSRET TEN	47
4.2.1	CULPA ELLER OBJEKTIVT ANSVAR FOR UGYLDIGE ENKELTVEDTAK?	49
4.2.2	KAN ERSTATNING FOR ENKELTVEDTAK FORANKRES I SKL. § 2-1?	50
4.3	DOMSTOLENES PRØVELSESRETT	51
4.3.1	UTVIDET PRØVELSE VED ERSTATNINGSØKSMÅL?	53
4.4	KOMMUNENES ARBEIDSGIVERANSVAR	55
4.4.1	INNLEDNING	55
4.4.2	DET MÅ FORELIGGE ET ARBEIDSGIVER-, ARBEIDSTAKERFORHOLD	56
4.4.3	SKADEN MÅ VÆRE SKJEDD UNDER UTFØRINGEN AV TJENESTEN	56
4.4.4	DE ANSATTES FORSETTELIGE OG UAKTSOMME HANDLINGER	60
4.4.4.1	Kommer standardregelen til anvendelse på forhold i grunnskolen s virksomhet?	60
4.4.4.2	Svikt i skolens plikt til å drive forebyggende arbeid	65
4.4.4.3	Svikt i tilsyns/omsorgsplikt	69
4.4.4.4	Mislighold av handlingsplikten	73
4.4.4.5	Mislighold av rådgivning/veilednings-, opplysnings- og taushetsplikt	79
4.4.4.6	Svikt i kontroll- og tilsynsplikten (internkontrollen)	86
4.4.5	ANONYME OG KUMULATIVE FEIL	91

4.5	KORT OM ORGANANSVARET OG OPPREISNING	93
4.6	ULOVFESTET OBJEKTIVT ANSVAR FOR KOMMUNEN?	96
4.7	BETYDNINGEN AV KOMMUNENS ØKONOMISKE RESSURSER	99
4.8	ERSTATNINGSSPØRSMÅLET UT I FRA EN KONTRAKTSRETTLIG SYNSVINKEL	101
<u>5</u>	<u>ÅRSAKSSAMMENHENG OG ADEKVANS</u>	<u>102</u>
<u>6</u>	<u>HVEM KAN BLI ERSTATNINGSANSVARLIG FOR MOBBING I GRUNNSKOLEN – ANSVARETS SUBJEKT</u>	<u>107</u>
6.1	INNLEDNING	107
6.2	MOBBEREN SOM ANSVARSSUBJEKT	107
6.3	FORELDRENE TIL MOBBEREN SOM ANSVARSSUBJEKT	108
6.4	SELVSTENDIG ANSVAR FOR SKOLENS ANSATTE	109
6.5	KOMMUNEN SOM ANSVARSSUBJEKT	110
6.6	ANDRE OFFENTLIGE ORGANER SOM ANSVARSSUBJEKT	110
6.7	HVOR BØR DET ERSTATNINGSRETTLIGE ANSVARET VED MOBBING I GRUNNSKOLEN Plasseres?	111
6.8	ALTERNATIVE DEKNINGSMULIGHETER	113
6.8.1	FORSIKRINGSORDNINGER	113
6.8.2	TRYGDEORDNINGER	114
<u>7</u>	<u>SLUTTBEMERKNINGER</u>	<u>116</u>
<u>8</u>	<u>KILDER</u>	<u>A</u>
8.1	LITTERATURLISTE	A
8.2	ARTIKLER FRA MEDIA	D
8.3	RAPPORTER MV.	D
8.4	RETTSPRAKSIS	E
8.5	LOVER	F
8.6	FORSKRIFTER	H
8.7	FORARBEIDER	H
8.8	VEILEDERE OG RUNDSKRIV	I
<u>9</u>	<u>VEDLEGG</u>	<u>J</u>

1 Innledning

1.1 Oppgavens tema

Temaet for oppgaven er erstatningsansvar ved mobbing i den offentlige grunnskolen. Oppgavens hovedformål vil være å redegjøre for kommunens erstatningsansvar når grunnskoleelever har vært utsatt for skadevoldende mobbing. Mobbing i grunnskolen er et sammensatt problem, og årsaken til mobbing kan være mange. Vilåårene for å kunne kreve erstatning er at det foreligger et ansvarsgrunnlag, årsakssammenheng og som hovedregel at mobbingen har ført til et økonomisk tap.

Som det vil bli redegjort for, er et tilfredsstillende psykososialt arbeidsmiljø en forutsetning for god læring. Det har i den senere tid vokst frem en større forventning om at velferdssamfunnet må stå til ansvar når det ikke gir oss de tilbudene vi føler vi har et rettslig krav på. Det som stiller den offentlige grunnskolen i en særstilling er rettighet – pliktforholdet. Dette bør også få betydning for vurderingen av erstatningsspørsmålet. Hvorvidt det offentlige kan pålegges et ansvar kan variere ut i fra skadeårsaken. Erstatningsansvar kan tenkes med grunnlag i for eksempel svikt i omsorgsplikten, internkontrollrutinene eller ved ugyldige enkeltvedtak. Det er ikke gitt at ansvarsgrunnlaget er det samme. Vilåårene til økonomisk tap og årsakssammenheng kan også være problematiske. Det kan for eksempel være vanskelig å bevise at skaden skyldes mobbing i tillegg til at det kan være vanskelig å sannsynliggjøre et økonomisk tap.

Det finnes ingen egen erstatningshjemmel for mobbing i skolelovgivningen, men det er forutsatt i forarbeidene at et erstatningsansvar mot skolen kan følge av alminnelige erstatningsregler.

”Ansvaret for skolemiljøet er straffsanksjonert, sjå pkt.2.6. Straffansvar og erstatningsansvar vil etter omstenda kunne gjerast gjeldande mot skoleeiegaren og skoleleiaren.”¹

1.2 Avgrensninger

Oppgaven er en redegjørelse av alminnelig erstatningsrett på et spesialområde. Den offentligrettslige skolen er en del av forvaltningen. De alminnelige erstatningsrettslige og forvaltningsrettslige prinsipper vil derfor kort referes til. Hovedvekten vil ligge på de særlige spørsmål som gjør seg gjeldende ved erstatning for mobbing i grunnskolens virksomhet. Oppgaven omfatter kun spørsmål som angår den offentlige grunnskolen. Hvilke erstatningsansvar de private grunnskolene har når deres elever blir utsatt for mobbing, holdes derfor i hovedsak utenfor. Det avgrensens også mot særskilte spørsmål som kan oppstå ved spesialskoler.

De samme krav stilles til det psykososiale arbeidsmiljøet for de private og offentlige grunnskolene. Erstatningsansvaret for den private grunnskolen vil derfor kunne være tilsvarende som for den offentlige, med unntak av de tilfellene hvor det er særskilte offentligrettslige hensyn som gjør seg gjeldende, jf. pkt 1.4.3

Fokus i denne oppgaven vil være hvilken mulighet grunnskole elever har til å få erstatning når han/hun blir utsatt for mobbing. Mobbing av lærere faller dermed utenfor. Det vil også bli lagt størst vekt på mobbing der det er elever som mobber andre elever. Dette fordi elevmobbing trolig er det som forekommer i størst omfang. Med unntak av redegjørelsen punkt 3 og av hvem som kan bli ansvarlig for mobbing i punkt 6, er det kun kommunens erstatningsansvar som vil bli behandlet. Det avgrensens dermed mot blant annet statens og fylkesmannens erstatningsansvar. Jeg mener det er viktigst å kartlegge kommunens erstatningsansvar fordi det er kommunen som har ansvaret for driften av skolen og det vil være mest praktisk og aktuelt å kreve erstatning av kommunen, eventuelt gå til søksmål.

Særordningene med voldsoffererstatning² og billighetserstatning³ vil ikke bli omtalt.

¹ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.7

² Se lov om erstatning fra staten for personskade voldt ved straffbar handling m.m av 20 april 2001 nr.13.

³ Se Tømmerås ”Billighetserstatning - og andre offentlige erstatningsordninger”

Sentralt for den som krever erstatning er hvor stor erstatningssum vedkommende har krav på. Utviklingen i erstatningsutmålingen byr på interessante spørsmål, men oppgaven vil strekke for langt hvis dette også skulle ha blitt omtalt.⁴ Hvorvidt mobbingen fører til skader eller økonomisk tap, kan først vise seg flere år etter avsluttet skolegang. Det er derfor sentralt å ta stilling til når et erstatningskrav vil være foreldet. Denne problemstillingen vil heller ikke bli behandlet, da fremstillingen ville ha blitt for omfattende.

Mobbing oppfattes som svært krenkende for den som rammes. Spørsmålet om hvor mye som skal til for at mobbede elever skal ha krav på oppreisning er derfor relevant. Kommunens oppreisningsansvar vil jeg kort komme inn på under punkt 4.5 om kommunens organansvar.

1.3 Aktualitet og bakgrunn for valg av tema

Undersøkelser fra 2001 viser at ca 100 000 grunnskoleelever var innblandet i mobbing.⁵ Mobbing er et stort samfunnsproblem. Det har vært stor fokus på mobbing i skolen den siste tiden. Vi har blant annet kunne lese om uttalige tragiske mobbhistorier i media. Både statsminister Kjell Magne Bondevik og Kong Harald har i taler til folket tatt opp mobbeproblemet.⁶ Regjeringen, Kommunens sentralforbund, Utdanningsforbundet, Foreldreutvalget i grunnskolen og Barneombudet skrev 23 september 2002 under på et ”Manifest mot mobbing” hvor de forpliktet seg til å arbeide mot mobbing i skolen. I en dom fra Oslo tingrett den 29. april 2002 (TOS-2000-03008) ble en tidligere elev tilkjent 3 240 000 kroner i erstatning for mobbingen han hadde vært utsatt for da han gikk på skolen. Saksøkte, Oslo kommune, ble ansvarlig på grunnlag av arbeidsgiveransvaret.

1.april 2003 trådte kap. 9a i lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa av 17. juli 1998, i kraft. Som følge av denne lovendringen har elever fått et sterkere vern mot mobbing. Det viktigste er at det forebygges og arbeides for at elever ikke skal bli utsatt for mobbing i skolen. Men en rett til et mobbefritt arbeidsmiljø vil ikke gi en garanti

⁴ Når det gjelder utmålingen av erstatning for barn se skl. § 3-2a. I en avgjørelse av Oslo tingrett den 29.02.2002 ble en tidligere elev tilkjent kr. 3.240.000,- i erstatning. Dommen er anket og er derfor ikke rettskraftig.

⁵ Innst.O.nr.7 (2002-2003) s.6

⁶ Se omtale av talene i Dagbladet (02.01.2003) i artikkelen *Fine taler hjelper ikke*.

mot at mobbing aldri vil forekomme. Hvilken rett elevene har til å få kompensasjon for den urett de har blitt utsatt for, er derfor viktig.

1.4 Begrepsavklaring

1.4.1 Hva er mobbing og hvilke typer skader medfører den?

Den rettslige definisjonen av mobbing blir redegjort for i punkt.2. I forhold til erstatningsspørsmålet er det interessant hva slags skade det er tale om. Mobbing kan føre til fysiske og psykiske skader. En skadefølge kan også være at en elev går ut av skolen uten tilfredsstillende grunnskoleopplæring. De psykiske skadene mobbing kan medføre er blant annet depresjoner og psykosomatiske plager. Langvarig mobbing kan føre til at mobbeofferet utvikler posttraumatisk stress syndrom (PTSD).⁷

Fysisk skade på person eller ting kalles med en fellesbetegnelse for integritetskrenkelse. Psykiske skader omfattes også av begrepet. Ordet integritetskrenkelse forbindes imidlertid oftere med personlighetsvernet og beskyttelsen mot integritetskrenkende inngrep.⁸ I velferdsretten snakker vi gjerne om integritetskrenkelser der det gripes inn i ens autonomi (selvbestemmelsesrett), for eksempel ved tvangsinnleggelse. Integritet betyr i denne sammenhengen respekt for menneskers totale livssituasjon. Det er et videre begrep enn autonomi og ivaretar delvis også andre hensyn.⁹ Integritetskrenkelser som inngrep, er inngrep som gjøres i samfunnets interesse.¹⁰ Denne formen for integritetskrenkende inngrep vil vi ikke støte på ved mobbing. Selv om mobbing vil være en krenkelse av menneskers personlighet.

Mangelfull opplæring og formuestap som fører til rene økonomiske tap, er ikke-integritetskrenkelser.¹¹ I vårt tilfelle vil mobbingen medføre en fysisk eller en psykisk skade som eventuelt får som følge at eleven ikke får det utbytte av undervisningen som han kunne. Vi befinner oss derfor på området for integritetskrenkelser i erstatningsrettslig betydning.

⁷ Einarsen, *Tiden leger alle sår? Senvirkninger av mobbing i arbeidslivet*, 1999 s.7

⁸ Lødrup, *Lærebok i erstatningsrett*, 1999 s 52

⁹ Kjønstad, *Velferdsrett I*, 1998 s.371

¹⁰ Kjønstad, s.377

¹¹ Hagstrøm, *Offentligrettslig erstatningsansvar*, 1987 s. 366

Psykiske skader har vært et problembar i erstatningsretten. Dette fordi det er stor usikkerhet knyttet til skadens karakter og det kan oppstå bevismessige problemer. En annen faktor som gjør erstatningsspørsmålet vanskelig er betydningen av skadelidtes generelle psykiske tilstand.¹² Mobbing vil ha ulik skadevirkning på elever.

1.4.2 Skolevirksomhet

Det er kommunen som har driftsansvaret for grunnskolene i kommunen. Skolen vil derfor være en del av den kommunale driften. Jeg vil i den videre fremstillingen bruke begrepet skolevirksomheten når jeg omtaler kommunen og skolen under ett. I de tilfellene der det siktes til for eksempel plikter som pålegges den enkelte skole, vil dette omtales som grunnskolens plikter.

1.4.3 Er ansvaret for mobbing offentligrettslig eller privatrettslig?

Skolevirksomheten vil både kunne pådra seg et privatrettslig og et offentligrettslig erstatningsansvar. Ansvar for skolens undervisning er klart offentligrettslig, men ansvaret for skade som skolebygningen påfører elever eller utenforstående, er privatrettslig.¹³ Bestemmelsene om å overholde arbeidsmiljøbestemmelsene etter opplæringslova og forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. av 1. desember 1995 nr.928 (heretter kalt "skolemiljøforskriften") er av offentligrettslig art.¹⁴ Pliktene som gjelder for den offentlige grunnskolen vil i stor utstrekning også gjelde for de private grunnskolene jf. oppl. § 2-12. Skolevirksomhetens ansvar i forbindelse med mobbing må som en hovedregel klassifiseres som offentligrettslig. Skolens omsorgsplikt kan det imidlertid være nærliggende å kalle privatrettslig mens kommunens kontroll og tilsynsansvar er offentligrettslig, og ansvar ved myndighetsutøvelse klart er offentligrettslig. På noen områder vil de samme aktsomhetsnormene kunne legges til grunn uavhengig om det for eksempel er kommunen eller en privatskole som er å bebreide i forbindelse med mobbing. Det kan

¹² Lødrup, s 345 flg.

¹³ Hagstrøm, s. 15

¹⁴ Ansvar for at kravene til virksomhetens arbeidsmiljø blir overholdt i arbeidsretten, er å anse som offentligrettslige, jf. Jakhelln, *Oversikt over arbeidsretten*, 1996 s.473

imidlertid være forskjeller der offentligrettslig hensyn eller spesielle forventninger til skolevirksomheten gjør seg gjeldende.¹⁵

1.5 Rettskilder

Jeg vil i dette avsnittet gi en oversikt over de mest sentrale rettskildene i oppgaven og belyse noen spesielle rettskildespørsmål som er relevante for oppgaven.

1.5.1 Lover, forskrifter og forarbeider

Sentralt i oppgaven er kommunens arbeidsgiveransvar etter lov om skadeserstatning av 13. juni 1969 nr.26 § 2-1. Forarbeidene til loven og rettspraksis er viktig for tolkningen av innholdet i arbeidsgiveransvaret. I fastsettelsen av hvilke aktsomhetsnorm som må legges til grunn for skolevirksomheten, finner vi sentrale bestemmelser i opplæringslova og i lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10 februar 1967 (forvaltningsloven). Særlig viktig for tolkningen av kravene som stilles til skolen i forbindelse med mobbing, har vært det nye kapittel 9a i opplæringslova med forarbeider¹⁶, som nylig trådte i kraft 1.april 2003. Lovbestemmelsene i oppl. kap. 9a er av overordnet karakter. Mer detaljerte krav til det psykososiale arbeidsmiljøet, herunder mobbing, finner vi i ”skolemiljøforskriften”. ”Skolemiljøforskriften” er hjemlet i lov om helsetjenesten i kommunene av 19. november 1982 nr.69 (kommunehelsetjenesteloven). Andre lover med forskrifter og forarbeider er også relevante da de kan få indirekte betydning, for eksempel lov om arbeidsvern og arbeidsmiljø m.v. av 4. februar 1977 nr.4 (arbeidsmiljøloven), jf. pkt 3.

Det er fastsatt ved forskrift av 25. juni 1999 nr.708 at opplæringen i grunnskolen skal være i samsvar med Læreplanverket for den 10-årige grunnskolens generelle del, jf. forskriftens § 1. Læreplanverkets generelle del inneholder målsetninger for innholdet i skolens opplæring. Læreplanverket kan ha betydning i tolkningen av de krav som stilles til skolen. Planverket vil ha størst relevans i vurderingen av hvilke krav som stilles til innholdet i undervisningen. Målsettingene er svært skjønnspregede og det er derfor vanskelig å utlede noen konkrete rettigheter eller pliktet fra forskriften Jeg har derfor ikke benyttet meg av Læreplanverket i tolkningen av kravene som stilles til skolens håndtering av mobbing.¹⁷

¹⁵ Hagstrøm, s. 37

¹⁶ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) og Innst.O.nr.7 (2002-2003)

¹⁷ Se NOU 1995:18 s.144 og 145. Om læreplanverkets rettslige status se Aamodt, *Retten til hjemmeundervisning*, s.11

1.5.2 Veiledende retningslinjer (rundskriv)

I oppgaven er det blant annet vist til veiledere utarbeidet av departementene. Veilederen til ”skolemiljøforskriften”(IK-2619) (heretter kalt veileder til ”skolemiljøforskriften”) er utarbeidet av Statens Helsetilsyn. Veilederen til oppl. kap. 9a er utarbeidet av Forsknings- og undervisningsdepartementet (heretter kalt veileder til oppl. kap. 9a). Veilederne til forskriften og det nye kapittel 9a i opplæringslova må anses som etterarbeider. Veileder(rundskriv) er ikke rettslig bindende, men gir uttrykk for anbefalinger og råd. Retningslinjene som fastsettes i veilederne har til formål å instruere forvaltningen. De gir også signaler på hva som er å regne som forsvarlig. De er av betydning for en likebehandling i forvaltningen.¹⁸ Veiledere kan gi retningslinjer for innholdet i forvaltningens skjønn.

Undersøkelser av trygdepraksis har vist at rundskrivene var den viktigste rettskilden på trygdekontorene. Det er usikkert om omfanget av bruken er like stor på andre områder.¹⁹

Veilederne vil kunne gi uttrykk for skolevirksomhetens praksis. De kan derfor være av relevans, men med liten vekt.

1.5.3 Rettspraksis

Det er i oppgaven vist til et stort antall Høyesterettsdommer. Dette blant annet fordi erstatningsretten i hovedsak er ulovfestet og utviklet gjennom sedvane og praksis. Spørsmålet om erstatningsansvar ved mobbing i grunnskolen har imidlertid ikke vært oppe i Høyesterett. Høyesterettspraksis har generelt stor vekt. Hvilken vekt avgjørelsene har vil måtte vurderes konkret i hvert tilfelle. Av betydning for om vi kan trekke analogislutninger er blant annet avgjørelsens likhet med det konkrete tilfellet vi her har med å gjøre og om dommen gir støtte for generelle rettssetninger.²⁰

Det er også vist til en del publiserte underrettsdommer²¹. Upubliserte dommer blir bare unntaksvis vist til. Avgjørelsen fra Oslo tingrett er derimot vist til relativt hyppig, fordi den var utgangspunktet for oppgavens tema. Underrettspraksis kan være relevante

¹⁸ Se forordet i veileder til ”skolemiljøforskriften”

¹⁹ Eckhoff/Helgesen, *rettskildelære*, 1997 s.224

²⁰ Se Eckhoff/Helgesen, s.153 flg.

²¹ Med underrettsdommer og underrettspraksis menes i denne avhandlingen tingrett dommer (by- og herredsrett) og dommer fra lagmansretten.

argumenter, men har begrenset vekt. I de tilfellene underrettspraksis har ført til innrettelse, kan de ha større vekt.²²

1.5.3.1 Utenlandsk rettspraksis

Det foretas ikke noen sammenlikning med utenlandsk rettspraksis, men jeg har vist til en dom fra Högsta domstolen i Sverige og brukt en dom fra Danmark som eksempel.

Sverige har lovfestet en plikt for skolen til å forhindre at elever blir utsatt for mobbing i skolen, jf. Skollagen (1985:1100) 1.kap.2 §.²³ Skolens erstatningsansvar når elever blir mobbet i skolen, var oppe i Högsta domstoen 28. november 2001 (NJA 2001 s.755). Erstatning ble påberopt med grunnlag i skadeståndslagen 3 kap. 2 § (1972:207). Det offentlige erstatningsansvaret er i svensk rett sterkt knyttet opp mot begrepet ”myndighetsutövning”²⁴. Dette er ikke et grunnleggende krav etter norsk rett.²⁵ Dommen kan derfor ha begrenset relevans, men brukes for å belyse problemer og sammenhenger.²⁶

1.5.4 Sivilombudsmannens praksis

Underveis blir det vist til Sivilombudsmannens uttalelser i saker fra skolesektoren.

Det er omdiskutert hvilken relevans og vekt uttalelser fra Sivilombudsmannen har.²⁷ Selv om ombudsmannen ikke er gitt noen myndighet til å forandre rettssituasjonen, har de som særoppgave å kontrollere forvaltningens rettsbruk og være et alternativ eller supplement til domstolskontroll. Sivilombudsmannen har også kompetanse til å uttale seg om spørsmål som faller innunder forvaltnings skjønn.²⁸ Etter lov om Stortingets ombudsmann for forvaltningen av 22. juni 1968 nr 8, § 10(3) kan ombudsmannen gi

²² Det er uenighet i teorien om underrettspraksis rettskildevekt. Se Fleischer. *Rettskilder og juridisk metode*, 1998 s.269 flg. sammenlignet med Eckhoff/Helgelsen s.160 og Boe, *Innføring i juss*, 1996 s.248-249

²³ se NOU 1995:18 s.177-178 og Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.9

²⁴ For en redegjørelse av innholdet i begrepet ”myndighetsutövning” etter svensk rett, se Bengtsson, *Skadeståndsrätt*, 1994 s.31-34. *Skadeståndslagen. En kommentar*, 2002 s.88 flg.

²⁵ se Hagström, s. 17 og 18.

²⁶ Se Lødrup, s.45 hvor han behandler forholdet mellom norsk og fremmed erstatningsrett.

²⁷ Se Fleischer, s.223-224, 295-310 og Boe, *Tidsskrift for Rettsvitenskap* 1999 s.60 og 61

²⁸ Eckhoff/Smith, *Forvaltningsrett*, 1997 s.631 og 632.

utrykk for at det bør gis erstatning hvis han mener det foreligger forhold som medfører erstatningsansvar.

Jeg mener at Sivilombudsmannens praksis er relevant. Hvilken vekt uttalelsen har vil avhenge av bl.a. grundighet.

1.5.5 Juridisk teori

På grunn av oppgavens tema har det vært nødvendig å redegjøre for den generelle rettstilstanden på deler av erstatningsretten og forvaltningsretten område. Jeg har i disse tilfellene i en viss utstrekning vist til teoriens omtale av primærkildene. En annen løsning ville blitt for tidkrevende. Oppgavens formål har vært å belyse erstatningsspørsmålet ved mobbing på skolesektoren og ikke redegjøre for alminnelig erstatningsrett og forvaltningsrett. Den juridiske teorien har generelt betydning ved at den bidrar til å påvirke rettsoppfatningene.²⁹

1.6 Oppgavens oppbygning

Hva som juridisk sett kreves for at det skal foreligge mobbing, redegjøres for i punkt 2. I punkt 3 vil det bli redegjort for normer som kan ha betydning for elevs rettslige vern mot mobbing i grunnskolen. Noen av normene som oppstilles i punkt 3 vil også ha betydning for hvilke ansvarsgrunnlag som gjelder. Det vil ikke være plass til noen inngående drøftelse av reglens hensiktsmessighet under punkt 3. Ansvarsgrunnlagene omtales i punkt 4. I punkt 5 redegjøres det for vilkåret til årsakssammenheng og adekvans. Det vil i punkt 6 bli gitt en oversikt over mulige ansvarssubjekter og alternative dekningsmuligheter som kan være relevante for mobbeofre. Til slutt gis noen sluttbemerkninger.

²⁹ Fleischer, s.215

2 Begrepet mobbing

2.1 Innledning

Jeg vil i dette kapitlet først angi den rettslige definisjonen som må legges til grunn og deretter redegjøre for innholdet i definisjonens vilkår.

2.2 Definisjonen

Begrepet ”mobbing” er et begrep med både faktiske og rettslige uklarheter. Begrepet er blitt anvendt nærmest som en samlebetegnelse i dagligtalen. I faglitteraturen oppstilles det også ulike definisjoner, jf. nedenfor.³⁰

Før lovendringen til opplæringslova, ble mobbing innfortolket under ”*krenkjande ord eller handlingar*”, jf. opplæringslova § 1-2(6). Nå er det kommet en egen bestemmelse om det psykososiale arbeidsmiljøet³¹ i opplæringslova, jf. § 9a-3. I § 9a-3(2) blir det spesifisert at mobbing faller innunder ”*krenkende ord eller handlinger*”. Noen legaldefinisjon av begrepet blir ikke gitt i loven. I forarbeidene til oppl. kap. 9a blir mobbing definert som:

”Ein person er mobba når han eller ho, gjentekne gonger og over tid, er utsatt for negative handlingar frå ein eller fleire personar. Det er ei negativ eller aggressiv handling når nokon med vilje påfører ein annan person skade eller smerte – ved fysisk kontakt, ved ord eller på andre måtar. For å kunne bruke nemninga mobbing skal det også vere en viss ubalanse i makt- og styrketilhøvet: dens som blir utsett for dei negative handlingane, har vanskeleg for å forsvare seg og er noko hjelpelaus overfor den eller dei som plagar han eller henne.

³⁰ Se også Einarsen, s.3-5.

³¹ Mobbing faller innunder det psykososiale arbeidsmiljøet. Det psykososiale arbeidsmiljøet har med mellommenneskelige forhold å gjøre, og er bestemt av forholdene om kommunikasjonen mellom individene, jf. Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s.23

Etter denne definisjonen, som også er blitt brukt internasjonalt, er mobbing kjenneteikna av desse tre kriteria: 1) Det dreier seg om aggressiv eller vondsinna atferd, som 2) gjentek seg og varer ved over ei viss tid 3) i en mellommenneskeleg relasjon som er prega av ein viss ubalanse i styrke – eller makttilhøvet. Ein kan leggje til at mobbing ofte innetrefjer utan nokon openberr provokasjon frå offerets side”³²

Definisjonen kodifiserer etter min mening gjeldende rett. Begrepet blir definert i samsvar med den sparsomme rettspraksis og eldre teori som foreligger. Vi finner ingen direkte fravikende definisjoner, men noen nyanseforskjeller er det.

Fra faglitteraturen har vi spesielt to definisjoner som er anerkjente. Dan Olweus,³³ definerer mobbing som:

”En person er mobbet eller plaget når han eller hun, gjentatte ganger og over en viss tid, blir utsatt for negative handlinger fra en eller flere andre personer.”³⁴

Erling Rooland og Grete Sørensen fra Senter for atferdsforskning i Stavanger opererer med en litt annen definisjon. Deres definisjon av mobbing er:

”Med mobbing eller plaging mener vi psykisk og/eller fysisk vold rettet mot et offer, utført av enkeltpersoner eller grupper. Mobbing forutsetter et ujevnt styrkeforhold mellom offer og plager. Vanligvis brukes betegnelsen mobbing når episodene gjentas over tid. Hendelser som rammer en enkelt elev en enkelt gang, kan imidlertid også ha karakter av mobbing.”³⁵

Definisjonen må sies å ha det samme innholdet som definisjonen til Olweus, med ett unntak, Rooland og Vaaland åpner muligheten for at også enkelthandlinger kan omfattes.

Rettspraksis sier lite om definisjonen og innholdet av begrepet mobbing. Vi har imidlertid to Høyesterettsdommer hvor spørsmålet var om arbeidsgiver var

³² Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s.23

³³ Dan Olweus har gjort et omfattende arbeid om mobbing. Han har også utarbeidet Olweus-programmet mot mobbing og antisosial atferd. Programmet har blitt benyttet over hele landet.

³⁴ Olweus, *Mobbing i skolen: hva vi vet og hva vi kan gjøre*, 1992, s.17

³⁵ Rooland, *Mobbing i skolen: En lærerveiledning*, 1996 s.7

erstatningsansvarlig overfor arbeidstakere som var blitt mobbet på arbeidsplassen. I Rt. 1993 s. 616 referer Høyesterett til saksøker som har angitt mobbing til å være *”for eksempel trakassering, plaging, utfrysing eller sårende erting og fleiping... som forekommer gjentatte ganger over en viss tidsperiode”*. Høyesterett uttaler når det gjelder begrepet mobbing: *”Begrepet ”mobbing” er imidlertid uten noe fastlagt faktisk og rettslig innhold, og det synes å være lite rettspraksis omkring fenomenet.”* (s.620). Høyesterett kom frem til at det ikke forelå mobbing i dette tilfellet.

I den andre dommen fra Rt. 1997 s.786 blir det ikke tatt standpunkt til hva som ligger i mobbebegrepet fordi anken over dette spørsmålet ble nektet fremmet av kjæremålsutvalget.³⁶ Retten foretar en konkret vurdering av alle hendelsene og ser om de hver for seg eller sett i sammenheng, kan medføre et erstatningsansvar. Vurderingen er gjort i behandlingen av ansvarsgrunnlaget.

Fra underrettspraksis har vi et par dommer som gjaldt erstatningsansvar for mobbing i skolen. I RG 1996 s.1663 viser retten til definisjonen som er ble gitt i Rt. 1993 s.616. Det var i dette tilfellet ikke tvil om at det forelå mobbing, men det forelå ikke et erstatningsansvar på grunn av manglende årsakssammenheng. I en senere avgjørelse fra RG 1998 s.716, angis en del av definisjonen som vurderingsgrunnlag.

”Spørsmålet er likevel om den ”trakassering” som A trolig har vært utsatt for, har vært så systematisk og hyppig at den får karakter av den type mobbing som skolen ut fra sitt alminnelige tilsynsansvar var pliktig til å forhindre”(s.727)

RG 1998 s.716 gjelder et søksmål mot Flora kommune på grunnlag av påstått mangelfull utdanning og mobbing. Retten anså det ikke tilstrekkelig bevist at eleven var blitt utsatt for mobbing eller at han ikke hadde fått det opplæringstilbud han hadde krav på. Kommunen ble imidlertid erstatningsansvarlig fordi skolen ikke hadde henvist eleven til faglig utredning for å forsøke å få en forståelse av årsakene til elevens problemer.

I avgjørelsen fra Oslo Tingrett, gir retten heller ikke en direkte definisjon av hva som ligger i begrepet. Retten uttaler at det er ført tilstrekkelig bevis for at saksøker har vært

³⁶ HR-1996-00334k (14.06.1996)

utsatt for ”langvarig og intensiv psykisk mobbing”. Dette blir fastslått uten noen nærmere vurdering.

Högsta domstolen i Sverige har nylig avgjort en sak om erstatningsansvar ved mobbing i skolen, jf. NJA 2001s.755. Spørsmålet om saksøker ble mobbet ble avgjort i underretten. Underretten benyttet definisjonen til Dan Olweus.

”Uttrycket mobbning definieras inte närmare i nyssnämnda proposition men av vad som där anförs måste förstås att det skall föra sig om ett kvalificerat kränkande beteende. En användbar definition av begreppet mobbning som - - - norske professorn Dan Olweus tillskapat och som båda parterna i målet hänviste till är: ”En person är mobbad när han eller hon, upprepade gånger och under viss tid, blir utsatt för negativa handlingar från en eller flera personer.””(s.769)

Definisjonen som vi finner i forarbeidene til oppl. kap. 9a (jf.ovenfor) oppstiller vilkår som vi gjenkjenner i den nevnte teori og rettspraksis. Denne definisjonen legges derfor til grunn for den videre drøftelsen av innhold i begrepet mobbing. Vilkårene som oppstilles er at handlingen må være aggressiv eller ondskapsfull, at handlingen må gjenta seg over tid og at handlingen må være rettet mot konkrete og forsvarsløse personer. Forarbeidene nevner også at handlingen må påføres en annen med vilje.³⁷

Jeg vil først avgrense begrepet positivt ved å drøfte innholdet i vilkårene, deretter avgrense det negativt.

2.3 positiv avgrensning

2.3.1 Krav til at handlingene må være ”aggressiv eller vondsinna åtferd”

Forarbeidene bruker som vilkår at handlingene må være ondskapsfulle eller aggressive.³⁸ Dan Olweus snakker i sin definisjon om negative handlinger. Forarbeidenes ordvalg gir klart assosiasjoner til negative handlinger.

Ondskapsfulle eller aggressive handlinger kan både være handlinger som med hensikt er påført gjennom fysisk kontakt, og mer indirekte negative handlinger som å lage grimaser eller fryse ut personer ved isolering som gjøres bevisst for å såre en person

³⁷ Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s.23

³⁸ Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s.23

(indirekte mobbing).³⁹ De typiske fysiske mobbehandlingene er ofte legemsfornærmelser (direkte mobbing). Dan Olweus holder da utenfor tilfeldige og mindre alvorlige negative handlinger.⁴⁰ Dette avgrenses av vilkåret om at det må skje gjennom gjentatt adferd og over tid, jf. nedenfor. Hensikten er å luke ut de tilfeldige handlingene. Trakassering blir ofte benyttet i de ulike mobbesakene. Trakassering kan være sjikanering, forfølgning eller plaging.

Eksempler på ondskapsfulle handlinger finner vi i Rt. 1997 s.786. Mobbeofferet ble her utsatt for verbal trakassering, kombinert med trusler. Hun ble blant annet skremt av de ansatte da hun var opptatt med en transport av et lik og noen hengte opp en stor levende edderkopp på innsiden av hennes dør. Lignede hendelser kan skje i skolen ved at elever for eksempel putter ekle ting i bøkene eller sekkene til andre elever.

I avgjørelsen fra Högsta domstolen angis nedlatende skjellsord og beskyldninger, trusler, knuffing og andre fysiske overgrep som eksempel på negative handlinger. Handlinger som i utgangspunktet ikke er nedlatende, kan sett i en sammenheng virke negativt og ha en skadelig effekt for den som utsettes for det, jf. NJA s.755 (s.770)

Retten i RG 1998 s.716 mener at saksøker har vært utsatt for trakassering, men kommer likevel til at det ikke foreligger mobbing (se s.727). Det store spekteret av handlinger som kan utarte seg til mobbing har vi et eksempel på i RG 1996 s.1663. Den tidligere eleven ble blant annet ledd av i timene når han leste høyt, i friminuttene ble han sparket og slått og på skoleveien ble han angrepet og sykkelen ødelagt.

Rettspraksis ser ikke ut til å legge terskelen så høyt for hva som er negative handlinger. Oppfatningen til offeret bør her ha betydning. Situasjoner blir oppfattet forskjellig ut i fra barnas forutsetninger.

³⁹ Olweus, s.18

⁴⁰ Olweus, s.18

2.3.2 Krav til gjentatt adferd over tid

Både forarbeidene til oppl. kap. 9a⁴¹ og Dan Olweus⁴² stiller som vilkår at handlinger må foregå over en viss tid og gjentatte ganger. Det er de systematiske og langvarige handlingene som er mest synlige og som trolig har det største skadepotensialet. Over hvor lang tid må de negative handlingene ha foregått for at vi kan kalle det mobbing? Forarbeidene angir ikke noe tidsperspektiv.

Retten anså handlingene i avgjørelsen fra Rt. 1993 s. 616 som uheldige mot saksøker. Handlingene varte over et for kort tidsrom til at de kunne anses som mobbing, og ikke av tilstrekkelig graverende karakter (s.621). Tidsrommet det her var snakk om var fra april til september, det vil si 5 måneder. I dommen fra 1997 forelå det mobbing. Saksøker hadde ved flere anledninger blitt utsatt for verbal trakassering, trusler og flere skremmende og plagsomme handlinger. I avgjørelsen fra Oslo tingrett, hadde saksøker blitt utsatt for mobbing i flere år. Retten uttaler: *”...ut fra bevisførselen ikke synes tvilsomt at A under tiden som elev ved C skole var utsatt for langvarig og til dels intensiv psykisk mobbing”*. Saksøkeren skal ha vært utsatt for blant annet systematisk vold og trusler og en episode hvor han ble truet på livet med skytevåpen. Mobbingen foregikk over flere år.

Retten vurdering i RG 1998 s.716 gjaldt hvorvidt trakassering hadde *”vært så systematisk og hyppig at den får karakter av mobbing”* (s. 727). Retten fant ikke at saksøker hadde dokumentert tilstrekkelig at han var utsatt for mobbing av en slik karakter. Dette til tross for at trakasseringen hadde forekommet over flere år. Det avgjørende argumentet for ikke å tilkjenne erstatning var at skolen ikke kunne ha gjort mer for å forhindre mobbingen som saksøker var blitt utsatt for. Dette er begrunnet med hans spesielle person. Eksempel på at mobbingen foregikk gjennom hele barneskolen finner vi i RG 1996 s.1663.

I dommen fra Sverige mente retten at det hadde i hvert fall hadde foregått mobbing i et år. En av de sakkyndige i saken uttaler i forbindelse med vurderingen av de tiltak som var iverksatt, at etter tre måneder med mobbing ville kroniske og alvorlige skader kunne

⁴¹ Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s. 23

⁴² Olweus, s.18

inntre som kunne være vanskelige å reparere (s.766). Uttalelsen gir indikasjoner på at negative handlinger som en skoleelev er utsatt for i rundt tre måneder også kan regnes som mobbing.

Det kan stilles spørsmål om også enkeltstående og mer sporadiske handlinger bør omfattes. Rooland og Vaaland åpner for at enkelthandlinger kan omfattes av mobbebegrepet.⁴³ En konkret handling kan i noen tilfeller medføre stor skade. Hvis vi snakker om fysisk mobbing, vil en enkelthandling betegnes som ren vold og bør derfor holdes utenfor begrepet. Ved psykisk mobbing kan det kanskje være annerledes. Men jeg tror at begrepet må reserveres for handlinger som foregår over et visst tidsperspektiv. Jeg mener imidlertid at det ikke bør være snakk om lang tid. Tidsoppfattelsen for barn og voksne er noe forskjellig. Det bør tale for at tidsperspektivet for barn i hvert fall bør være kortere enn hva som gjelder for voksne.

Hva slags tidsperspektiv som gjelder er ikke klarlagt. Det er vanskelig å angi noe konkret. Jeg tror at tidsperspektivet også må ses i sammenheng med hyppigheten og hvor graverende handlingene er. Dette betyr at vi ikke kan se vilkåret isolert sett, men at det må vurderes i sammenheng med vilkåret om at handlingen må være av negativ karakter. Negative handlinger som foregår hyppig, for eksempel hver dag, vil være å regne som mobbing etter kortere tid enn hvis en elev blir utsatt for negative handlinger en gang i måneden.

2.3.3 Krav om at adferden må være rettet mot konkrete, forsvarsløse personer.

Forarbeidene til oppl. kap. 9a stiller opp vilkåret om at det må foreligge en viss ubalanse i styrkeforholdet mellom mobber og mobbeoffer.⁴⁴ Dan Olweus bruker også dette kriteriet i sin definisjon.⁴⁵

Hvis to personer som er fysisk eller psykisk like sterke begynner å krangle, foreligger det ikke mobbing. Da vil det typisk foreligge en konflikt, jf. 2.4. Det karakteristiske ved

⁴³ Rooland, s. 7

⁴⁴ Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s. 23

⁴⁵ Olweus, s.18

mobbing er offerets manglende evne til å kunne forsvare seg. Det er ofte elever som er store eller små av vekst, mer eller mindre intelligente enn andre eller med andre særegenheter. Fellesbetegnelsen er stort sett at mobbeofrene skiller seg på en eller annen måte ut fra de andre.⁴⁶ Et eksempel kan hentes fra Anders Bratholms, *Mobbing og feighet*. Boken forteller om en mobbesak der mobbeofferet var svært intelligent. Mobbeofferet var i dette tilfelle i utgangspunktet en ressurssterk person, men ble forsvarsløs fordi mobberne var flere og brukte grove metoder.

”I mars ble Kristoffer ifølge et notat av moren slått i en skoletime bakfra med en bandykølle mens han satt ved pulten ”⁴⁷.

I en artikkel fra Barneombudet uttales det at mobbing er sterkt knyttet til klasseledelse.⁴⁸ Mobbing dreier seg mye om det å vinne makten i klassen. Det legges vekt på at mobbing er et spill om makt.

”Mobbing er rett og slett konkrete episoder av det maktspeillet som i organisasjonspsykologien omtales som suboptimering. Gjennom gjentatt plaging over tid av et offer, bygger overgriperne opp en maktbase som tillater dem å etablere regler i klassen – samt å håndheve sanksjoner i forbindelse med eventuelle regelbrudd. Dermed er det mulig å karakterisere mobbing i skolen på følgende måte: Mobbing i skolen er når en gruppe elever gjentatte ganger og over tid plager et offer for – tilsiktet eller utilsiktet – å overta den reelle makten i klassen. Mobbing forutsetter et ujevnt styrkeforhold mellom plagere og offer og er et virkemiddel for at plagerne skal kunne suboptimalisere sine muligheter for å oppnå personlige fordeler i klassen. Plagingen utføres av hele gruppen av overgriperne eller av en eller flere medlemmer på vegne av gruppen.”⁴⁹

Mobbing kan føre til at læreren mister den reelle makten over klassen. De mobbende elevene tar over og bestemmer hvilke regler som skal gjelde for fellesskapet i klassen. Det kan for eksempel bli forbudt å ta kontakt med mobbeofferet. Det vil være vanskelig for et mobbeoffer å få kontakt med de andre elevene fordi de vil i en slik situasjon være redd for at de skal bli neste offer.⁵⁰ Ved en slik maktovertakelse av klassen vil jeg anta at det kan det være mer eller mindre tilfeldig hvem som blir mobbeofferet.

⁴⁶ Rooland, s. 14 og 15. I Rapporten, *Tiden leger alle sår? Senvirkninger av mobbing i arbeidslivet*, er det foretatt en undersøkelse av om mobbeofrenes personlighet er en viktig faktor for sannsynligheten for å utvikle PTSD som følge av mobbing, se s.36 flg.

⁴⁷ Bratholm, *Mobbing og feighet*, 2001 s.16

⁴⁸ Waage, mfl., *Hva i all verden er mobbing*, 2002

⁴⁹ Waage, mfl., *Hva i all verden er mobbing*

⁵⁰ Waage, mfl., *Hva i all verden er mobbing*.

Jeg mener at vilkåret ikke bare kan omfatte personer som i utgangspunktet er å regne som svakere eller forsvarsløse personer. Det avgjørende må være at ofrene føler seg forsvarsløse i den aktuelle mobbesituasjonen. En person kan også bli gjort forsvarsløs, for eksempel ved at hele klassen fryser ut en bestemt elev.

2.3.4 Krav til skyld?

Oppstilles det et krav om skyld? Forarbeidene til opplæringslova uttaler at: *”Det er ei negativ eller aggressiv handling når nokon med vilje påfører ein annan person skade eller smerte....”*⁵¹

Forarbeidene gir uttrykk for at det må stilles opp et skyldkrav på mobberens side. ”Vilje” gir assosiasjoner til forsett. Dette er således et svært strengt krav. Det må imidlertid være tilstrekkelig at mobberens forsett bare gjelder handlingen og at det ikke omfatter følgen (Dolus eventualis⁵²).

I de aller fleste tilfellene vil mobberne utføre de negative handlingene med vilje. Jeg tror imidlertid at barn ikke alltid skjønner konsekvensene av de handlingene de gjør. Når det gjelder psykisk mobbing tror jeg det er lite sannsynlig at barn i barneskolealder har forståelsen av hvilke omfattende skader mobbing kan medføre.

Her stiller man et strengt krav som kan være vanskelig å bevise. Særlig tatt i betraktning at det er mobbeofferet som har bevisbyrden for å påvise at det foreligger mobbing. I RG 1998 s.716 synes det som retten legger vekt på hvilken oppfatning mobberne har hatt av situasjonen.: *”Slik retten ser det var A en svært sårbar gutt da han begynte skolen. Hans subjektive opplevelse av å bli mobbet og plaget hefter det ikke tvil ved. På den annen side finner retten det også sannsynlig at de andre aktørene i mobbesituasjonen opplevde dette annerledes, og som noe langt mindre alvorlig.”* (s.728).

Mobbing vil i de fleste tilfeller være utført med ”vilje”, men det vil være å stille et for strengt krav hvis mobberne må ha skjont at mobbingen var skadelig. Jeg vil anta at i

⁵¹ Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s. 23

⁵² Om begrepet, se Eskeland, *Strafferett*, 2002, s.264 flg.

mange tilfeller mener mobberne selv at de bare har ertet litt eller har hatt det litt morsomt på andres bekostning.

2.4 Negativ avgrensning

Like sentralt som å angi hva som faller innenfor begrepet, er det også viktig å kartlegge hva som faller utenfor.

Vanlige konflikter er ikke å anse som mobbing. Verken forarbeidene eller Dan Olweus avgrensner spesifikt mot konflikter. En konflikt kan for eksempel være et skarpt motsetningsforhold, tvist eller en uoverensstemmelse.⁵³

Innenfor skolemegling blir konfliktbegrepet knyttet til interpersonlige konflikter. Interpersonlige konflikter er typisk hvis to personer er uenige og denne uenigheten ledsages av en følelse av ubehag hos minst en av partene. Ubegag for en av partene vil typisk være en negativ handling. Uløste konflikter kan utarte seg over tid og til slutt utvikle seg til mobbing. Men i utgangspunktet dreier det seg om at partene plager hverandre ensidig eller gjensidig som følge av at de har en uløst konflikt. Det sentrale ved konflikter er at styrkeforholdet mellom partene er noenlunde likt, i motsetning til ved mobbing.⁵⁴

Definisjonen til Erling Rooland og Grete Vaaland utelukker ikke at enkelthendelser kan være mobbing, jf. pkt 2.2. Hvis enkelthendelser skal omfattes av begrepet, vil det føre til svært vanskelige grensdragninger mot for eksempel vold og diskriminering. Gråfeltet for hva som ligger innenfor begrepet, vil bli for stort. Både forarbeidene til oppl. kap.9a og Dan Olweus definerer spesifikt at mobbing er noe som foregår over tid. Enkelthandlinger faller utenfor begrepet mobbing.

Voldshandlinger, diskriminering og rasisme er i utgangspunktet ikke å regne som mobbing. Rasisme er å regne som diskriminering på grunnlag av "rase", hudfarge eller nasjonalt eller etnisk opphav. Annen diskriminering kan være på bakgrunn av kjønn,

⁵³ *Norsk Ordbok*, Kunnskapsforlaget, Oslo 1998, 2.utg.

⁵⁴ Waage, mfl., *Hva i all verden er mobbing*.

funksjonshemninger eller utseende.⁵⁵ Her vil vi ha en gråsoner i forhold til mobbing. Når former for vold eller diskriminering forekommer over tid kan det betegnes som mobbing. Et eksempel på dette har vi fra arbeidsretten i RG 2001 s. 1226.

Arbeidstakeren hadde her blitt utsatt for blant annet trakassering fra en overordnet. Han hadde kalt skadelidte relativt ofte for ”fagforeningsbombe”, ”svarting”, ”svartskalle”, og ”sotskalle”. De andre ansatte hadde også kommet med rasistisk utsagn. Retten uttalte at denne opptreden utvilsomt var å regne som trakassering (s.1231).

Mobbing omfatter heller ikke all form for systematisk mobbing. Fra amerikansk rettsvesen og psykologi/psykiatri er det gjort en avgrensning av begrepet mot ”stalking”. ”Stalking” betyr lusking/sniking eller tvangsmessig forfølgning (obsessional following). Vi snakker da om et mer sykkelig forfølgelsesbehov. Dette er heller ikke noe som i dagligtalen omfattes av mobbebegrepet.

”McCann beskriver obsessional following som at en person fatter en abnormal og langvarig interesse i et annet menneske som dette andre mennesket oppfatter som en plage, (McCann, 2001). Denne interessen kan ha form av en sykkelig og pågående interesse for en annen persons gjøren og laden og/eller at en person med vold og trusler invaderer og kontrollerer en annen persons liv.”

”Stalking som betegnelse er reservert for de tilfellene gjerningsmannen er sykkelig opptatt av et annet menneske og invaderer dette på en eller annen måte i lang tid. Kort og godt: Stalking er plaging av en person, gjentatte ganger og over tid, men det dreier seg allikevel ikke om mobbing!”⁵⁶

2.5 Oppsummering

Mitt inntrykk er at definisjonen fra forarbeidene til oppl kap. 9 samsvarer med rettspraksis. Definisjonen fra for eksempel Dan Olweus som har store likehetstegn med forarbeidene, blir trukket frem i flere av rettsavgjørelsene, men ingen bruker definisjonen aktivt i vurderingen av om det foreligger mobbing. Alle momentene blir ikke drøftet, men det kan skyldes at det ikke foreligger tvil om at vilkårene er oppfylt. En årsak kan være at retten støter på svært vanskelige bevisspørsmål. Det å skulle sette seg inn i situasjonen til både mobber og mobbeofferet kan være vanskelig. Mobber og offer har ofte ulike oppfatninger av situasjonen.

⁵⁵ Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s. 23

⁵⁶ Waage, mfl., *Hva i all verden er mobbing*. Artikkelen bygger på uttalelser som er hentet fra Meloy, J.R (1996). Stalking: An old behavior, a new crime. *Psychiatric Clinics of North America*,22. og McCann, J.T.(2001). *Stalking in Children and Adolescents*. Washington, DC.:Amerikan Psychoogical Association.

Både i RG 1998 s.716 og i artikkelen *Hva i all verden er mobbing*, blir det lagt vekt på at enkelte elever kan være ekstra sårbare og at elever generelt må tåle en del plaging i skolen.

”At elever flest blir utsatt for noe plaging fra medelever og andre er en del av den sosiale trening som enhver vil måtte gjennomgå i barne- og ungdomsårene” (Fra RG 1998 s.716 på s.727)

”For det første må man i en slik organisasjon forvente en del mer eller mindre spontane ubehagelige episoder må betraktes som normalt. Det dreier seg tross alt om unge individer med varierende sosiale forutsetninger som skal forholde seg til hverandre over lang tid. Da er det ikke rart at enkelte kjedeligheter vil dukke opp av og til uten at det med rimelighet kan karakteriseres som mobbing. Enkelte elever fremstår som svakere og mer sårbare enn andre og kan lett ta inn over seg bemerkninger og spydigheter som ikke er vondt ment. Andre kan ha såpass skrøpelig sosial kompetanse at de uten videre setter seg på sidelinjen av klassefelleskapet uten at de andre elevene gjør noe som helst for å utstenge dem.”⁵⁷

Det bør ikke legges for stor vekt på at elevers sårbarhet. Dette må være et moment som kommer i bakgrunn i vurderingen av om det foreligger mobbing. Det vil imidlertid kunne være tilfeller der elever på grunn av sin manglende sosiale kompetanse ikke klarer å sosialisere med resten av klassen og at de opplever dette som isolering. Jeg vil også anta at personer som har liten sosial kompetanse typisk vil være utsatt for mobbing. Det er først og fremst de som skiller seg ut på en eller annen måte som blir mobbet. I erstatningsretten er hovedregelen at skadevolder må ta skadelidte som han er. Det er imidlertid ingen selvfølge at det samme gjelder i forhold til hva som er å regne for å være mobbing, jf.pkt.5

Hvis en legger for stor vekt på at det er en del av den sosiale treningen at elever blir utsatt for ubehagelige episoder, kan vi risikere at mobbebegrepet i skolen vil få et snevrere anvendelsesområde enn i arbeidsretten. Dette vil klart være uheldig. Jeg tror kanskje spørsmålet er mer problematisk å ta stilling til i skolesituasjoner enn i arbeidssituasjoner. I en arbeidssituasjon har vi større forutsetninger for å mene noe om hvordan voksne mennesker bør opptre og hva som er akseptabel opptreden. Når det gjelder barn, er det antakelig vanskeligere å sette seg inn i deres situasjon. Barn utvikler seg svært ulikt og har mange måter å reagere på. Deres handlinger er ikke like rasjonelle som voksne menneskers. Det er derfor en sannsynlighet for at hva som kan regnes som

⁵⁷ Waage, mfl., *Hva i all verden er mobbing*.

mobbing, kan bli høyere for grunnskoleelever enn for vanlige arbeidstakere. Dette virker i utgangspunktet lite fornuftig. Skadene skoleelevene blir påført som følge av mobbing, kan prege dem resten av livet.

Definisjonen som blir oppstilt i forarbeidene til oppl. kap. 9a er i samsvar med teorien og har også holdepunkter i rettspraksis. Lovgiver har med dette definert hva som er mobbing, men rekkevidden kan ikke anses å være klarlagt. Redegjørelsen ovenfor viser at det skal temmelig mye til før alle vilkårene er oppfylt og det foreligger mobbing. Definisjonen vil bli lagt til grunn for resten av fremstillingen.

3 "Mobbefritt" arbeidsmiljø – rett eller målsetting?

3.1 Innledning

Har grunnskoleelevene rett til et mobbefritt skolemiljø, eller er det kun en målsetting skolen skal eller bør arbeide mot?

I vurderingen av om en elev har krav på erstatning, står spørsmålet om det foreligger et normbrudd sentralt. Spørsmålet om en norm er brutt, vil ha en sammenheng med hvilke vern som finnes mot mobbing. Vi snakker også ofte om "rettsstridskravet".

Rettsstridslæren gir uttrykk for hvor grensene for handlefrihet skal trekkes opp.⁵⁸ Hvor vidt en handling er rettsstridig vil være en del av det objektive innholdet i aktsomhetsvurderingen. Jeg vil derfor ikke drøfte inngående hva som ligger i de ulike kravene fordi dette vil bli gjort rede for under aktsomhetsvurderingen (jf.pkt.4).

Det vil i dette kapitlet gis en fremstilling av det rettslige vernet som finnes mot mobbing. Jeg har valgt å dele opp fremstillingen i et direkte og et indirekte vern mot mobbing. Dette er gjort for å skille ut de mest sentrale bestemmelsene som gir et vern, fra de bestemmelsene som har en mer indirekte betydning for det rettslige vernet mot mobbing. Hvilken rekkevidde rettigheten har og om den har et erstatningsrettslig vern vil bli vurdert i punkt 3.4 og 3.5. Til slutt vil noen aktuelle prosessuelle spørsmål bli omtalt.

⁵⁸ Lødrup, s.160

3.2 Det direkte rettslige vernet mot mobbing

3.2.1 Litt om den historiske utviklingen

Lovfestingen av elevers arbeidsmiljø har vært et debattert tema. En lovfesting fikk vi først i år. Etter grunnskoleloven (lov av 13 juni 1969 nr.24), som ble opphevet av opplæringsloa, var det ingen bestemmelser som omhandlet mobbing. Det vernet som elevene hadde mot mobbing, måtte utledes av det ulovfestede omsorgsgrunnlaget som hadde fått utslag i gsl. § 16.⁵⁹ Før vi fikk kap. 9a i opplæringslova kom vernet mot mobbing til uttrykk i lovens formålsbestemmelse § 1-2 siste ledd, ”*krenkjande ord eller handlingar*”. Utfyllende bestemmelser om både det fysiske og psykososiale arbeidsmiljøet var og er også plassert i ”skolemiljøforskriften”. Ved innføringen av kap. 9a i opplæringsloven har en del av de grunnleggende bestemmelsene i skolemiljøforskriften også kommet til uttrykk i loven. Det er i skrivende stund ikke vedtatt noen endring i denne forskriften som følge av opplæringslova kap. 9a. Dette medfører at vi på enkelte områder vil få et tosporet system, for eksempel ved klageadgangen. Det er trolig ingen motstrid mellom forskriften og det nye kap. 9a.⁶⁰

Oppl. Kap 9a kan i praksis medføre en endring i dispensasjonsadgangen etter ”skolemiljøforskriften”. I medhold av ”skolemiljøforskriftens” § 26(2) kan kommunestyret i særskilte tilfeller gi unntak fra bestemmelser i forskriften. Det skal ikke kunne gis dispensasjon for grunnleggende krav i forskriften, for eksempel fra §§ 7 eller 14, eller store deler av forskriften samlet.⁶¹ Den faktiske situasjonen har imidlertid vært at dispensasjoner har vært gitt i stort omfang. I oppl. kap. 9a er det ikke gitt noen dispensasjonsadgang. Departementet mener det ikke vil oppstå noen motstrid med forskriften. Det er forskriftens grunnleggende krav som er plassert i kap 9a. Disse bestemmelsene er det ikke adgang til å gi unntak fra, selv om det har vært gjort.⁶² I praksis vil unnlattelsen av en dispensasjonsadgang innskrenke kommunenes adgang til å gi dispensasjon, den uheldige praksisen som har utviklet seg vil forhåpentligvis stoppes. Det vil nå ikke være noen tvil om hvilke bestemmelser det ikke kan gis unntak fra. Elevene kan som følge av dette, sikres et bedre arbeidsmiljø.

⁵⁹ Se Ot.prp.nr.46 (1997-98) s.81. Se særavhandling : Hovstad, *Det rettslige vernet mot “mobbing” i grunnskolen*, Oslo 1999, om vernet mot mobbing etter grunnskoleloven.

⁶⁰ Uenigheten om hvor reglene om skoleelevers arbeidsmiljøbestemmelser skulle plasseres, kan være årsaken til at det er blitt en overlapping mellom forskriften og det nye kapitelet i opplæringsloven. Departementet ønsket å plassere utfyllende bestemmelser i forskriften, mens Stortinget ville ha det plassert i lov.

⁶¹ Se veileder til ”skolemiljøforskriften” s.97

⁶² Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.20

3.2.2 Vernet

Oppl. § 9a-3 regulerer det psykososiale arbeidsmiljøet. Mobbing er en del av det psykososiale arbeidsmiljøet, jf. bestemmelsens andre og tredje ledd. Oppl. § 9a-3 må også ses i sammenheng med oppl. § 9a-1 som stiller opp generelle krav for hele kap. 9a samt ”skolemiljøforskriftens” § 12.

§ 9a-1 lyder: *”Alle elever i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring”.*

§ 9a-1 gir elevene rett til et ”godt” psykososialt arbeidsmiljø. Bestemmelsen er utformet som en rettighetsbestemmelse.

Departementets forslag var opprinnelig en pliktregel. *”Alle grunnskolar og vidaregåande skolar skal ha eit fysisk og psykososialt miljø som har tilfredsstillande verknader for helse, trivselen og læringa til elevane.”*⁶³ *” Med tilfredsstillende menes at skolemiljøet ikke skal forårsake eller forsterke helseplager eller mistriivsel, og heller ikke ødelegge, hindre eller forstyrre læringen. Det kan ikke dispenseres fra bestemmelsen. ”*⁶⁴ Hvilken betydning denne endringen har for styrken av rettigheten vil bli vurdert nedenfor i avhandlingens punkt 3.5

Etter oppl. § 9a-3(1) pålegges skolen en plikt til å aktivt arbeide for å oppnå et godt psykososialt miljø. Herunder ligger også en plikt til å ha et forebyggende arbeid mot mobbing. Formålet med det forebyggende arbeidet er at elevene skal føle trygghet og sosial tilhørighet. Dette er viktig da skolen utgjør en stor del av hverdagen til barn i skolepliktig alder. Et godt arbeidsmiljø har også betydning for elvenes mulighet til læring. Ordlyden tilsier at det må være et målbevisst arbeid.

”Skolemiljøforskriftens” § 14 pålegger også skolevirksomheten en plikt til å drive forebyggende arbeid og ha en beredskapsplan hvis det skulle skje ulykker. *”Arbeidet med sikkerhet og beredskap skal integreres i virksomhetens daglige drift. Arbeidet bør bestå både av tiltak rettet mot miljøet, og holdningsskapende arbeid for å påvirke atferden.”*⁶⁵ Det er viktig at alle ansatte og vikarer er kjent med de ulike sikkerhetsrutinene.

I annet ledd blir skolens ansatte pålagt en undersøkelses-, varslings⁶⁶ (opplysnings/rapporterings)- og handlingsplikt. Bestemmelsen supplerer omsorgsplikten

⁶³ Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s.26.

⁶⁴ jf. Innst.O.nr.7 (2002-2003)

⁶⁵ Se veileder til ”skolemiljøforskriften” s.56

⁶⁶ Loven bruker ordet ”varsle”. På bokmål synes jeg det i denne sammenheng er mer naturlig å snakke om en rapporterings og opplysningsplikt. Jeg vil derfor videre i hovedsak snakke om en opplysnings- og rapporteringsplikt.

etter opplæringsloven § 1- 2 siste ledd.⁶⁷ Hvis en av de ansatte får kunnskap eller mistanke på noen som helst måte om at noen utsettes for mobbing, er de forpliktet til å undersøke saken nærmere. De ansatte må rapportere til skoleledelsen når de oppdager at en elev blir mobbet. Dette må gjøres for at skolen skal kunne overholde sin opplysningsplikt overfor foreldre/elever og tilsynsorgan. Rutinene rundt hvordan undersøkelser og rapportering skal foregå må ses i lys av plikten til internkontroll.

Opplæringsloven § 9a-6, pålegger skolen en informasjonsplikt. Skolen skal opplyse samarbeidsutvalget, skoleutvalget, elevrådet og foreldrerådet om saker som angår det psykososiale arbeidsmiljøet.

De ansatte har også en selvstendig handlingsplikt. Loven sier at de skal gripe inn hvis det er nødvendig eller mulig. Dette kan for eksempel være hvis en lærer har inspeksjon i friminuttene og ser at en elev blir plaget. Da er læreren forpliktet til å gripe inn.

Den viktigste endringen i opplæringsloven, sett fra en praktisk synsvinkel, mener jeg vi finner i tredje ledd. Her pålegges skolen å fatte beslutninger om tiltak som angår blant annet mobbing, etter reglene om enkeltvedtak, når elever eller foreldre ber om det. Hvis skolen ikke velger å foreta seg noe, skal også denne passive handlingen anses som et enkeltvedtak. Denne bestemmelsen formaliserer tiltaksprosessen og gir sterkere prosessuelle rettigheter.⁶⁸ Elever og foreldre kan klage på vedtakene etter forvaltningsloven. Etter opplæringsloven § 15-2(1) er det Utdannings- og forskningsdepartementet som er klageinstans for enkeltvedtak i grunnskolen. Oppgaven som klageinstans er i dag delegert til Fylkesmannen.⁶⁹

”Skolemiljøforskriften” gir som nevnt også et vern mot mobbing jf. forskriftens §§ 1 og 12. Ved vedtak fattet på grunnlag av forskriften, har man en klageadgang etter forskriftens § 27. Klagevedtak fattes her av fylkesmannen etter khl. § 4a-12, etter at det er innhentet uttalelse fra fylkeslegen. Både klage etter ”skolemiljøforskriften” og klage etter oppl. kap. 9a rettes til Fylkesmannen.

⁶⁷ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.23

⁶⁸ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.18

⁶⁹ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.18

For å kunne klage må det foreligge klageinteresse etter fvl. § 28.⁷⁰ Hvis skolen har fattet vedtak er klagefristen 3 uker, jf. fvl. § 29. Klagen skal levers til skolen (hvis det er skolen som har eller skulle ha fattet vedtaket). Klage etter ”skolemiljøforskriften” rettes til kommunens miljørettede helsevern. Før fylkesmannen behandler saken, skal skolen/kommunen ta stilling til saken.⁷¹ De har da mulighet til å eventuelt omgjøre vedtaket på eget initiativ.

De styrkede prosessuelle rettighetene vil også føre til en bedret kontradiksjon mellom partene.

Medvirkning fra elevene selv i arbeidet mot mobbing, kan være av stor betydning. Elevene vil kjenne forholdene ved skolen best og de vil vite hvilke elevgrupper som er utsatt for mobbing.⁷² Hvis elevene selv blir engasjert og får ansvar i dette arbeidet, vil det kunne ha en positiv effekt på hele miljøet. Oppl. § 9-5 pålegger skolen å engasjere elevene i arbeidet for helse, miljø og sikkerhet. Elevrådet skal velge en skolemiljørepresentant som skal ivareta elevenes interesser ovenfor skolen.

Etter opplæringslova § 2-9 er skolen forpliktet til å ha et ordensreglement. Det følger av andre ledd at foreldre og elever skal gjøres kjent med reglementet. Det er kommunens ansvar å gi forskrift om ordensreglement. Kommunen kan imidlertid velge å delegere myndigheten til å fastsette et ordensreglement til hver og en skole eller de kan ha et felles ordensreglement for hele kommunen.

Reglementet har derfor en viktig funksjon i forebyggingen mot mobbing. Forskriften skal inneholde bestemmelser om rettigheter og plikter til elevene, så langt det ikke er fastsatt i lov eller på annen måte. Den skal også inneholde regler om atferd, hvilke tiltak som kan brukes mot brudd på reglementet og hvordan saksbehandlingen i slike saker skal behandles, jf. første ledd. Bestemmelser i ordensreglementet om sanksjoner ved uakseptabel atferd som mobbing, kan ha en preventiv effekt. Ordensreglementet skalfattes i forskrift. Reglementet kan inneholde sanksjoner som for eksempel bortvisning eller regler for å tvinge elever som mobber til å bytte klasse eller skole, jf. oppl. § 2-10.

⁷⁰ Veileder til ”skolemiljøforskriften” s.100

⁷¹ Veileder til oppl. kap 9a.

⁷² Innst.O.nr.7 (2002-2003)

Hvilke tiltak som regnes som refsingstiltak og hvilke refsingstiltak skolen kan foreta seg er et sentralt spørsmål i forhold til sanksjoner som kan benyttes ovenfor de som mobber. Oppl. § 2-9(3) forbyr fysiske refsingstiltak. Forarbeidene sier at det er nærliggende å sammenlikne hva som regnes som refsingstiltak med strafferettens straffedefinisjon.⁷³ Det vil si at hensikten med tiltaket må være at det skal føles som et onde. Tiltak som ikke har til formål å straffe, for eksempel at en elev må komme opp å skrive på tavlen eller lese høyt, vil ikke være refsing.⁷⁴ Hvilke refsingstiltak kan skolen fastsette i ordensreglementet? Refsingstiltak som kan være aktuelle å fastsette, kan være muntlig eller skriftlig påtale fra lærere eller rektor og gjensitting. Det kan ikke regnes som fysisk avstraffelse at elever pålegges å reparere noe de har ødelagt. Formålet med bestemmelsen er å omfatte fysiske tiltak som for eksempel prylstraff.⁷⁵ Kollektiv avstraffelse er heller ikke tillatt. Det er bare den som har gjort seg skyldig i reglementsbruddet som kan straffes.⁷⁶ Det alvorligste refsingstiltaket som skolen har hjemmel til er bortvisning. Bortvisning som refsingstiltak kan kun benyttes hvis det står i skolens ordensreglement. Skolen kan kun bortvise elever fra 1-7 klasse fra enkelttimer eller resten av dagen. Elever fra 8 og 9 klasse kan bortvises i maks tre dager, jf. Oppl. § 2-10. Bortvisning for en eller flere dager er enkeltvedtak og vedtak er underlagt reglene etter fvl. Kap. IV – VI.

Oslo kommune har med hjemmel i opplæringslova § 2-9 vedtatt forskrift om ordensreglement i kommunen.⁷⁷ Forskriften § 4 (2) som gjelder orden og oppførsel, sier blant annet at ”- mobbing ikke skal forekomme. Osloskolen er mobbefri sone”. § 7-3 gir hjemmel for å bortvise elever som utfører eller truer med vold eller mobbing. Tredje ledd pålegger Oslo skolene å ha en handlingsplan som særskilt skal omhandle tiltak rettet mot mobbing. Skolen gis hjemmel til å flytte elever som bryter ordensreglementet, til andre klasser eller skoler, midlertidig eller permanent i § 5.

Mobbeofferet kan også bytte klasse, da vil det imidlertid være snakk om frivillig flytting. Pålegg om å bytte klasse eller skole vil være en svært alvorlig reaksjon som de

⁷³ jf. NOU 1995:18 s.228

⁷⁴ Helgeland, *Opplæringslova kommentarutgave*, 2001, s.86 og 87

⁷⁵ jf. NOU 1995:18 s.228

⁷⁶ Helgeland, s.87

⁷⁷ Forskrift av 12.juli 2002 nr 886 om ordensreglement for skolene og voksenopplæringssettene, Oslo kommune, Oslo.

fleste skoler trolig vil vegre seg for å benytte. Derimot er det nok tilfeller der mobbede elever har følt at den eneste løsningen vil være å bytte skole. Dette er imidlertid svært urettferdig, skolene burde derfor kanskje bli flinkere til å tørre å benytte de sanksjonsmidlene de har til rådighet.

3.3 Det indirekte rettslige vernet mot mobbing

En rekke andre lovregler kan også bidra til å forebygge mot eller forhindre mobbing. For eksempel legger straffelovgivningen begrensninger på vår handlefrihet.

Faktiske forhold kan også ha betydning for elevenes vern mot mobbing, for eksempel foreldrenes holdningsskapende arbeid i hjemmet. Hva slags oppdragelse barn har fått hjemme, kan innvirke på barnas adferd i skolen. Foreldrene har et ansvar for å gi barna sine en tilfredsstillende oppdragelse, jf. pkt. 6.3 og om begrepet ”foreldre”. Hvis foreldre fokuserer på mobbing og forklarer barna hva det innebærer og hvilke handlinger de ikke må gjøre, kan dette bidra til at mobbeproblemet i skolen blir redusert. Det er viktig at barn har sosial kompetanse slik at de fungerer bedre sammen med andre barn og voksne.

Jeg vil nedenfor peke på noen av de viktigste rettsreglene av betydning. Fremstillingen er ikke uttømmende.

3.3.1 Andre bestemmelser i skolelovgivningen

Mobbing kan føre til at offeret ikke er i stand til å fullføre eller oppnå et tilfredsstillende kunnskapsnivå i løpet av grunnskolen. Grunnskolens hovedoppgave er å gi elevene opplæring. Et dårlig arbeidsmiljø kan generelt påvirke elevenes læringsprosess og medvirke til at skoleelevene ikke får den opplæring (både omfang og innhold) de har krav på etter opplæringslova §§ 2-1 jf. §§ 2-2 og 2-3.⁷⁸ Alle har rett og en plikt til 10 års grunnskoleutdanning, som blant annet skal bestå av et visst antall timer, se § 2-2, jf. forskrift til opplæringslova av 28. juni 1999 nr.722.⁷⁹

⁷⁸ Dette er en subjektiv rettighet. Se Kjellemo, *Retten til spesialundervisning i grunnskolen*. 1995 s.35 flg.

⁷⁹ Helgeland, s.59

En skadevirkning av mobbing kan være at mobbeofferet reagerer med ikke å makte å gå på skolen. Fravær fra skolen gir ikke elevene en umiddelbar rett til å få undervisningen i ettertid. Hvis eleven og/eller foreldrene ikke er skyld i fraværet, kan kommunen være pliktig til å gi opplæring et annet sted.⁸⁰ Det samme gjelder også alt kortere fravær ved sykdom.⁸¹ Viser det seg at skolen ikke klarer å løse et mobbeprobem og det er umulig for eleven å oppholde seg på skolen uten å bli mobbet, må skolen være forpliktet til å sørge for at eleven får den undervisningen vedkommende har krav på et annet sted. Et tiltak kan være å gi hjemmeundervisning.

Retten til grunnskoleopplæringen vil indirekte gi vern mot mobbing, da det kan være umulig å oppfylle denne forpliktelsen hvis mobbing forekommer.⁸² Ikke alle elever klarer å tilegne seg kunnskap i den ordinære undervisningen. "Svake" elever vil hyppigere være utsatt for mobbing.⁸³ Tilrettelegging av undervisningen vil kunne være et tiltak som kan settes i gang for å forhindre mobbing. Hver kommune og fylkeskommune skal ha en pedagogisk psykologisk tjeneste (PP-tjenesten), jf. oppl. § 5-6(1). PP-tjenesten har som oppgave å utarbeide sakkyndige utredninger. Hovedsakelig vil dette være i forbindelse med spesialundervisning (se oppl. § 5-3), men også på andre områder kan PP-tjenestens kompetanse benyttes.⁸⁴ Mobbing kan også oppdages av PP-tjenesten når de utreder hvorfor elever har læringsproblemer.

*"En godt fungerende pedagogisk-psykologisk tjeneste med høyt kompetansenivå er av grunnleggende betydning for å sikre elever med lærervansker et best mulig opplæringstilbud. Både ved å gi sakkyndige vurderinger av høy kvalitet og ved rådgivning til personalet og foreldrene, vil PP-tjenesten være en viktig faktor for opplæringstilbudet til den enkelte elev."*⁸⁵

Etter opplæringslova § 9-2 jf. forskrift til opplæringslova § 22-1 har elever rett til nødvendig rådgivning, oppfølging og hjelp med å finne seg til rette under opplæringen. Dette gjelder blant annet ved personlige og sosiale vanskeligheter som har betydning for opplæringen. Denne rådgivningen kan være til hjelp for vanskeligstilte barn som lettere

⁸⁰ Helgeland, s.61

⁸¹ Helgeland, s.60

⁸² Om retten til opplæring se: NOU 1995:18 s. 91 flg, Ot.prp.nr.46 (1997-98) s.31 flg. og s.152 flg, Helgeland, s.48 flg.

⁸³ Roland mfl., s.14

⁸⁴ Helgeland, s.195

⁸⁵ NOU 1995:18 s.124 og 125

kan bli utsatt for mobbing. Klasseforstanderen har et særlig ansvar for den sosialpedagogiske rådgivningen i klassen, jf. oppl. § 8-2(2).

3.3.2 Tilsyns-/omsorgsplikten

De ansatte på skolen må påse at ingen av elevene blir mobbet og påført skader av andre elever i skoletiden. Dette følger av den alminnelige omsplikten, jf. opplæringslova § 1-2 (6) og forskriften til opplæringslova § 12-1 bokstav a⁸⁶.⁸⁷ Hva som regnes som forsvarlig tilsyn må vurderes konkret ut i fra de enkelte tilfellene. Den alminnelige omsorgsplikten har kommet til uttrykk i rettspraksis.⁸⁸

Skolen har en spesiell omsorgsplikt for elever som har et ekstra behov for tilsyn i forbindelse med at de må vente på skoleområdet før og etter skoleskys, jf. opplæringslova § 7-4. Elevene har også rett til nødvendig reisefølge.

Regler om elevers sikkerhet kan også tas inn i skolens ordensreglement, jf. oppl. § 2-9.

3.3.3 Internkontroll

Internkontrollen vil kunne bidra til at skolen har oversikt og kjennskap til de krav som stilles til det psykososiale miljøet, sørge for at de har gode rutiner for å etterkomme kravene, korrigere avvik og forebygge mot mobbing. Internkontrollsystemet fungerer som en paraply der alle pliktene skolevirksomheten er pålagt fanges under. Dette medfører at plikten til internkontroll vil ha en sammenheng med de fleste av skolevirksomhetens forpliktelser som har betydning for mobbing.⁸⁹

”Internkontroll er innenfor miljørettet helsevern et kvalitetsikringstiltak med formål å forebygge helseskade. Dette forutsetter at virksomheten etablerer planlagte og systematiske tiltak som skal sikre og dokumentere at krav til virksomheten overholdes.”⁹⁰

Denne tilsynsformen kommer i tillegg til den tradisjonelle tilsynsformen basert på detaljkontroll som foretas av kontroll og tilsynsorganene.⁹¹ Internkontroll er en form for

⁸⁶ Kapittel 12 i forskrift til opplæringsloven er hjemlet i oppl. § 9-3. § 9-3 er imidlertid endret fra 1.april 2003 til bare å omfatte utstyr, uten at det foreløpig har skjedd noen endring i forskriftens kap 12. Forskriftshjemmelen blir ført videre i oppl. § 9a-9.

⁸⁷ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.7

⁸⁸ Se f.eks. Rt 1997 s.1081, RG 1993 s.896, RG 1988 s.164 og RG 1997 s.560.

⁸⁹ Jf. Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.24.

⁹⁰ Ot.prp.nr.60 (1993-1994), s.30

egenkontroll. Plikt til internkontroll har etter hvert blitt hovedregelen i lovgivning som oppstiller krav til virksomheter ut fra hensynet til helse, miljø og sikkerhet.⁹² Både private og offentlige bedrifter er pålagt å ha et internkontrollsystem.

Skolevirksomheten er pålagt en internkontrollplikt etter oppl. § 9a-4 og ”skolemiljøforskriften” § 4. Det er skoleledelsen som har ansvaret for den daglige gjennomføringen av internkontrollen. (I ”skolemiljøforskriften” står det ”*leder av virksomheten*”, dette vil være rektor, som også er en del av ledelsen). Kommunen som eier av grunnskolen er forpliktet til å påse at det er etablert et internkontrollsystem, jf. ”skolemiljøforskriften” § 4(2).

Internkontrollen har til formål å tvinge skolen til aktivt å holde seg til kravene i lovverket, jf. ”skolemiljøforskriften” § 3a. Internkontroll innebærer å omdanne kravene i lov og forskrift til konkrete mål for skolemiljøet, kartlegge utfordringene, planlegge og iverksette tiltak for å nå målene og håndtere både daglige og ekstraordinære utfordringer. Tiltakene må omfatte hele skolemiljøet, både det fysiske og det psykososiale. Denne kontrollformen letter også arbeidet til tilsynsorganet ved at skolen må dokumentere hvordan de forstår kravene, og hva de faktisk gjør for å oppfylle disse.⁹³ Hvordan de systematiske tiltakene skal utøves skal være beskrevet i administrative prosedyrer, jf. ”skolemiljøforskriften” § 3b.

3.3.4 Kontroll og tilsyn

Kontroll og tilsyn er viktige virkemidler for at reglene som angår mobbing følges og for at regelbrudd skal kunne oppdages.

Kontroll og tilsyn i forvaltningen foregår på mange områder og vil i noen tilfeller overlape hverandre. Kommunestyret er for eksempel pålagt det øverste tilsynet med den kommunale forvaltningen, jf. lov om kommuner og fylkeskommuner av 25

⁹¹ Jakhelln, s.477

⁹² Graver, *Alminnelig forvaltningsrett*. 2002 s.524

⁹³ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.16 og 17

september 1992 nr.107, § 60 nr.1.⁹⁴ Jeg vil her avgrense mot andre relevante kontroll og tilsynsregler enn de som oppstilles etter opplæringslova og kommunehelsetjenesteloven.

Tilsynsansvaret kan defineres som en plikt til å gripe inn dersom det kommer frem at den virksomhet som er undergitt tilsyn, ikke blir tilfredsstillende utøvet.⁹⁵ Kontroll og tilsyn med forvaltningen skjer på ulike måter. Hvor forvaltningen er hierarkisk oppbygd, skjer kontrollen gjennom de regulære over- og underordningsforhold. Kontrollen skjer også gjennom adgangen til omgjøring, klage utenfra eller på eget initiativ.⁹⁶ Økonomisk kontroll er også sentralt. Det er viktig at de økonomiske ressursene blir fordelt og benyttet på en mest mulig effektiv måte og etter de retningslinjer som de folkevalgte organene har gitt. Kontroll og tilsyn er viktig for å sikre at demokratiske avgjørelser blir overholdt, og viktig som en rettssikkerhetsgaranti.⁹⁷

Utdannings- og forskningsdepartementet har tilsynet med at blant annet opplæringslovas regler om mobbing blir overholdt, jf. oppl. § 14-1. Tilsynsmyndigheten er delegert til Fylkesmannen. Det er imidlertid kommunestyret som har tilsynsmyndigheten etter khl. § 4-2 og ”skolemiljøforskriften” § 25.

”I dag fører statens utdanningskontor tilsyn etter opplæringslova. Departementet viser til at Stortinget har slutta seg til at utdanningskontora og fylkeslegane blir integrerte i fylkesmannsembeta f.o.m. 2003, jf. St.meld. nr. 31 (2000-2001) og Innst. S. Nr. 307 (2000-2001). Fylkesmennene vil da vere kompetente til å vurdere alle sidene ved skolemiljøet.” ... ”På denne bakgrunn ønsker departementet i utgangspunktet å la det kommunale tilsynet etter forskrifta om miljøretta helsevern bestå, ved sida av det statlege tilsynet etter opplæringslova.”⁹⁸

Departementet tenker seg en fordeling av kontroll og tilsyn mellom kommunen og staten. De ønsker å beholde et kommunalt primærtilsyn med skolemiljøet etter ”skolemiljøforskriften”. Departementet foreslår også at det statlige tilsynsorganet sender saker som angår skolemiljøet til førsteinstans behandling hos kommunen. Det statlige tilsynet skal fungere som etterprøvings- og kontrollinstans. Tilsynet skal konsentrere seg om kommuner og skoler der problemene er størst og om å drive rådgivning.⁹⁹ Dette vil typisk kunne være skoler med store mobbeproblemer, hvor det vil kunne være behov for rådgivning og hjelp for å få løst problemet.

⁹⁴ Overå, *Kommuneloven med kommentar*, 2001 s. 416

⁹⁵ Eckhoff/Smith, s.613

⁹⁶ Graver, *Alminnelig forvaltningsrett*. 1.utg., 1999, s.541

⁹⁷ Eckhoff/Smith, s.615

⁹⁸ se Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s.18

⁹⁹ se Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s.18

Det har vært uenighet om hvor det vil være mest praktisk å legge tilsynsmyndigheten. Et statlig tilsynsorgan var ønsket fordi flere ville ha et uavhengig kontrollorgan mens noen kommuner var kritiske.¹⁰⁰

At primærtilsynet legges til kommunene har også praktiske årsaker. Det er i dag ca 3 260 grunnskoler. Fylkesmennene ville ikke med sin bemanning ha mulighet til å foreta jevnlige og hensiktsmessige tilsyn med alle skolene. Det vil derfor trolig være mest praktisk og effektivt at tilsynsorganet konsentrere seg om å se til at kommunene kan dokumentere at de tilfredsstillt kravene til det psykososiale arbeidsmiljøet.¹⁰¹ For at dette systemet skal fungere må tilsynsorganet være nøyaktige med å følge opp et hvert tegn på at ting ikke fungerer som det skal. Det kan for eksempel være henvendelser fra elever, foreldre og/eller oppslag i media.

Primærkontrollen som føres etter "skolemiljøforskriften" skal bygge på internkontrollprinsippet. Dette innebærer at tilsynsmyndigheten i sitt tilsyn går inn på virksomhetens egne premisser. De "kobler seg på" den systematikken som skolen selv har lagt til grunn for sin egenkontroll gjennom internkontrollsystemet.¹⁰² Systematisk tilsyn kan være systemrevisjon og stikkprøver.

*"Tilsynet intervjuer ansvarlige personer og går igjennom dokumentasjon. Det kan også tas kontroller, stikkprøver eller lignende på om internkontrollen fungerer i praksis, og om aktivitetene er i samsvar med myndighetenes krav (såkalt verifikasjon)."*¹⁰³

Når to organer skal føre tilsyn med de samme forholdene kan de risikere at det gis pålegg som ikke går i samme retning. Departementet mener dette kan unngås ved at fylkesmannen undersøker om det kommunale miljørettede helsevernet har behandlet forholdet og omvendt. Ved motstrid kan fylkesmannen etter klage uansett gi pålegg i strid med det miljørettende helsevernets pålegg.¹⁰⁴

Tilsynsorganenes sanksjonskompetanse blir redegjort for under punkt.3.3.6.

¹⁰⁰ Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s.11 og 12, Innst.O.nr.7 (2002-2003) s.7

¹⁰¹ Veileder til oppl. kap. 9a

¹⁰² Veileder til "skolemiljøforskriften", s.91 og 92

¹⁰³ Veileder til oppl. kap. 9a

¹⁰⁴ Veileder til oppl. kap. 9a

3.3.5 Kompetansekrav for de ansatte

I arbeidet mot mobbing er kunnskap hos lærerne helt sentralt. For at lærerne skal kunne oppfylle de krav som stilles til skolen når det gjelder mobbing, må de ha kjennskap til lover og regler. De må også få opplæring i hvordan de skal håndtere problemet.

Opplæringslova stiller som krav at undervisningspersonalet i skolen må ha faglig og pedagogisk kompetanse, jf. § 10-1. Videre stilles det spesielle kompetansekrav for rektor, jf. § 10-2. Skolen skal også etter § 9-1 ha en forsvarlig faglig, pedagogisk og administrativ ledelse. Forskriften til opplæringslova kap. 14 gir utfyllende regler om den pedagogiske utdannelsen som kreves. Etter forskriftens § 14-3 kreves et halvt år pedagogisk utdanning. Særkrav stilles til undervisningspersonale som skal ha pedagogiske særoppgaver i skolen, jf. § 14-6. Forskriften gir ikke nærmere beskrivelse av hva den pedagogiske utdannelsen må bestå av og heller ikke hvilke kunnskap undervisningspersonalet må ha når det gjelder mobbing. Lov om universiteter og høyskoler av 12.mai 1995 nr 22, kap. 10a, jf. § 54a og b gir en oversikt over hva lærerutdanninga må innholde. Det nærmere innholdet fastsettes i rammeplaner. I rammeplanen for allmennlærerutdanningen fremheves det at lærerutdanningen må forberede lærerne på utfordringer som mobbing.¹⁰⁵

NRK Puls foretok en kartlegging av hvor mye undervisning lærerstudenter får om problemet mobbing. Undersøkelsen viste at 17 skoler brukte mindre enn to dager på temaet mobbing i løpet av hele studiet. Over 1/3 av skolene hadde overhodet ikke temaet mobbing på timeplanen.¹⁰⁶

Skoleledelsen har ansvaret for den daglige gjennomføringen av internkontrollen som skal sikre et godt psykososialt arbeidsmiljø i skolen, jf. § 9a-4. Dette betyr at skoleledelsen må sørge for at de ansatte sitter inne med tilstrekkelig kompetanse til å oppfylle lovens krav. Det må finnes rutiner som gjør at skolens ansatte til en hver tid er oppdatert på nye lover og regler.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Rammeplan for lærerutdanningen vedtatt for 2003, s.8

¹⁰⁶ NRK, "Lærerskolene utelater mobbing"

¹⁰⁷ Veileder til "skolemiljøforskriften" s.57.

3.3.6 Sanksjonsmuligheter

Trusler om sanksjoner kan medvirke til mindre mobbing i grunnskolen.

Etter opplæringslova § 9a-7 kan den som handler i strid med reglene i opplæringsloven kap. 9a, bli ilagt bøter eller fengsel. Det betyr for eksempel at lærere som forsettelig eller uaktsomt overtrår bestemmelsen i kapitlet kan straffes.¹⁰⁸ Elever som mobber kan imidlertid ikke straffes etter § 9a-7, da de ikke er pålagt noen plikter etter kap. 9a. Sanksjoner mot elever som mobber kan gis i ordensreglementet, jf. pkt.3.2.2

Generelle straffebestemmelser kan også være av betydning for det rettslige vernet. Mobbing kan utarte seg som fysisk vold, alvorlig trakassering og trusler. Disse handlingene kan være straffbare for eksempel etter almindelig borgelig Straffelov av 22 mai 1902 nr.10, §§ 228, 229, 135a, 246 eller 222.¹⁰⁹

Hvis noen skolevirksomheten svarer for, har brutt oppl. § 9a-7 eller andre straffebud kan kommunen bli straffet eller strl. § 48a.¹¹⁰ Foretaksstraff etter strl. § 48a, kan idømmes også for anonyme og kumulative feil.¹¹¹ Strl. § 48a gir en skjønsmessig kompetanse til retten i idømmelsen av foretaksstraff, jf. ”kan”. Bestemmelsen har i hovedsak til formål å komme til anvendelse på offentlig virksomhet som er undergitt samme samfunnsmessige reguleringer som private. Det kan imidlertid tenkes i svært graverende tilfeller at foretaksstraff vil være aktuelt å anvende ovenfor kommunen ved mobbing.¹¹²

Ved brudd på ”skolemiljøforskriften” har kommunestyret myndighet til å foreta granskning, retting, stansning og ilegge tvangsmulkt i samsvar med khl. § 4a-7 til 4a-10, jf. forskriftens § 26. Overtredelse av forskriften kan også medføre straff i samsvar med khl. § 4a-11, jf. forskriftens § 28. Det vil i denne sammenhengen være mest aktuelt å

¹⁰⁸ En skole i Troms skal ha blitt anmeldt for brudd på opplæringslovens kap. 9 i følge NRK. ”Frykter mobbing av lærere”

¹⁰⁹ Det er i media referert til tilfeller der mobbere over den kriminelle lavalder er blitt idømt bøter. Se Dagbladet, ”Jenter bøtelagt for mobbing”

¹¹⁰ I Rt 1993 s.17 ble en kommune frifunnet for overtredelse av aml. § 87 (nå strl. §§ 48a og b). I forelegget var det anført at kommunen som arbeidsgiver ikke i tilstrekkelig grad hadde ivare tatt hensynet til arbeidstakernes sikkerhet ved ikke å ha gitt de skadede den opplæring og instruksjon som var nødvendig.

¹¹¹ Ot.prp.nr.27 (1990-1991), s.5

¹¹² Se Ot.prp.nr.27 (1990-1991), s.28 flg.

benytte seg av rettings- og straffebestemmelsen.¹¹³ Oppl. § 14-1 gir også hjemmel for retting. Forarbeidene til oppl. kap. 9a sier at oppl. § 14-1 gir tilstrekkelig hjemmel for å stanse eller flytte undervisningen hvis det skulle være nødvendig.¹¹⁴

I forarbeidene til oppl. Kap. 9a uttales det at den kommunale helsetjenesten og arbeidstilsynet kan vedta tvangsmulkt etter sitt lovverk. Departementet mener imidlertid at det er lite praktisk med en regel om tvangsmulkt da pengekrav ikke kan tvangsfullbyrdes ovenfor et offentlig organ etter lov om tvangsfullbyrdelse om midlertidig sikring av 26 juni 1992 nr.86, § 1-2.¹¹⁵ Denne argumentasjonen har jeg imidlertid liten forståelse for da det offentlige forhåpentligvis vil oppfylle en fullbyrdesdom. Det vil bero på en tolkning av hjemmelsgrunnlaget om tvangsmulkt kan pålegges kommunen.¹¹⁶

Hjemmel for tvangsmulkt finner vi også i arbeidsmiljøloven. Et viktig virkemiddel for å sikre pålegg Arbeidstilsynet har gitt, er å fastsette tvangsmulkt, jf. aml. § 78. Hvis tilsynet mener at en bedrift ikke har et tilfredsstillende arbeidsmiljø etter aml. § 12 kan de pålegge bedriften tiltak for å bedre dette. For å tvinge bedriften til å gjennomføre tiltakene vil det være effektivt å ha en trussel om tvangsmulkt.¹¹⁷

Mobbekonflikter kan innebære at skolen blir sittende med sensitive personlige opplysninger. Hvis ansatte i skolevirksomheten bryter taushetsplikten, kan strl. § 121 komme til anvendelse. Mislighold av opplysningsplikten kan rammes av strl. § 324.

En mulig sanksjon kan også være oppsigelse av lærere hvis de forsømmer sine plikter som lærer.¹¹⁸ Et eksempel på at en lærer er blitt avskjedighet på grunn av dårlig behandling av elever og foreldre har vi i RG 2000 s.683. Årsaken til avskjedigelsen var også ordensnekt i forhold til rektorens pedagogiske veiledning.

Lærere tilsatt etter 1.august 1999 kan sies opp etter aml. § 60. Lærere ansatt før denne dato kan kun avskjediges, jf. oppl. § 16-2.

Hvem som kan ilegges et erstatningsansvar for mobbing behandles i punkt 6.

¹¹³ Se begrunnelsen for dette i Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.19

¹¹⁴ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.19

¹¹⁵ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.19. Se også NOU 1995:18 s.276 og 277 angående bruken av økonomiske sanksjoner i skolevirksomheten.

¹¹⁶ Se Falkanger m.fl. *Kommentarutgave til tvangsfullbyrdesloven*, 2002 s.52 flg.

¹¹⁷ Se Pedersen, *Arbeidsmiljøloven § 12 og psykososialt arbeidsmiljø*, 2002, s.213.

¹¹⁸ Om kravene til oppsigelse, se for eksempel, Fanebust, *Oppsigelse i arbeidsforhold*, 2000. Eks. på saklig oppsigelse av lærer finnes i Rt 2001 s.1362.

3.3.7 Folkerettslige forpliktelser

Da temaet i oppgaven er å belyse kommunens erstatningsansvar ved mobbing i grunnskolen, avgrensers jeg her mot en ytterligere behandling av problemstillingen om norsk lov er i overensstemmelse med Norges internasjonale forpliktelser.

Norge har påtatt seg internasjonale forpliktelser som har betydning for opplæringslovgivningen.¹¹⁹ Så vidt jeg vet, finnes det ingen relevante internasjonale forpliktelser som går direkte på det psykososiale arbeidsmiljøet. Folkerettslige forpliktelser med relevans for grunnskolen er inkorporert ved lov om menneskerettighetens stiling i norsk rett av 21.mai 1999 nr.30. Etter FNs barnekonvensjon om barnets rettigheter, skal barn sikres mot å bli utsatt for forhold som kan være helseskadelige, jf. art. 3(3) og 27. Vernet mot mobbing etter norsk lov er trolig i overensstemmelse med folkeretten.

Retten til utdanning er det som har vært viktigst å fastsette ved internasjonale avtaler. Se for eksempel EMK første tileggsprotokoll art 2, ØSK art 13 og barnekonvensjonens art. 28. Andre bestemmelser i barnekonvensjonen som kan være av interesse er art. 12 og 16. Kjønstad og Syse mener at norsk rett tilfredsstiller Norges forpliktelser når det gjelder retten til opplæring.¹²⁰

3.3.8 Arbeidsmiljøbestemmelser for de ansatte

Skolevirksomhetens ansatte har et vern mot mobbing gjennom arbeidsmiljøloven.¹²¹ Arbeidsmiljøloven gjelder i utgangspunktet ikke for elever. Dette er eksplisitt sagt i forarbeidene til opplæringslova¹²². Bestemmelsene som gjelder for de ansatte i skolen vil indirekte få betydning for elevene. Dette gjelder spesielt de fysiske kravene til et godt arbeidsmiljø, men også bestemmelser som angår det psykiske miljøet kan ha innvirkning.

Noen elevgrupper som befinner seg i en arbeidssituasjon omfattes av arbeidsmiljøloven, jf. § 3(1). Aml. § 3 definerer hvem som er arbeidstakere i arbeidsmiljølovens forstand. §

¹¹⁹ NOU 1995:18 s.32

¹²⁰ Kjønstad, s.110

¹²¹ Aml. §§ 12 og 7 har betydning for arbeidstakers vern mot mobbing. Se Fanebust, *Innføring i arbeidsretten*, 2002 s.171-174. Direktivene 2000/78/EF og 98/391/EØF kan også være av betydning.

¹²² NOU 1995:18, s.174., "Også arbeidsmiljølova er viktig for utformingen og drift av grunnskoleanlegga. Arbeidsmiljøloven gjeld likevel berre for arbeidstakarane på skolen, ikkje for elevane." se. Ot.prp.nr.3 (1976-1977) s.5-6 og 102.

3(2) utvider arbeidsgiverbegrepet til å omfatte enkelte spesielle grupper. Etter § 3(2)a, omfattes ”*elever ved institusjoner som har undervisning eller forskning som formål*”, jf. kgl.res.17.juni.1977, avsnitt C

Skolene som arbeidsplass omfattes også av internkontrollforskriften¹²³, som er hjemlet aml § 16a. Denne forskriften pålegger arbeidsgiver en internkontrollplikt.¹²⁴ Skolen må ha et systematisk HMS arbeid i virksomheten, jf. internkontrollforskriften § 4. Flere organer fører tilsyn med at forskriften overholdes, for eksempel Arbeidstilsynet og Statens forurensningstilsyn.¹²⁵ Internkontrollforskriften bygger på det samme systemet som oppl. § 9a-4 og ”skolemiljøforskriften”, veilederen og kommentarene til internkontrollforskriften kan derfor også være relevant i forhold til tolkningen av opplæringslova og ”skolemiljøforskriften”.

3.4 Rekkevidden av det rettslige vernet mot mobbing

Mobbing kan forekomme i klasserommet, i skolegården, på klasseseturer, under fritidsaktiviteter i forbindelse med skolen, i skolefritidsordningen, på skoleveien eller på skolens område utenfor skoletiden. Innenfor hvilke geografiske grenser har elevene et vern mot mobbing? Utgangspunktet er at elevene har et vern i skoletiden. Elevene skal ikke utsettes for mobbing i undervisningen eller i friminuttene på skolens område. Vernet omfatter også skolefritidsordningen, jf. oppl. § 9a-8.¹²⁶

Omfattes skoleveien av vernet mot mobbing? For de elevene som har rett til skoletransport etter oppl. § 7-1 har kommunen og transportøren en omsorgsplikt ovenfor elevene. I forbindelse med det nye kap. 9a i opplæringslova skal departementet gi forskrift om sikkerheten til elevene under skoleskyssen, jf. ”gir” i § 7-1 nytt tredje ledd. Her skal det fremgå at elever har et vern blant annet mot skader og mobbing under skoleskyssen.¹²⁷

¹²³ Forskrift av 12.juni 1996 nr.1127 om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter.

¹²⁴ For en nærmere fremstilling av internkontrollforskriften, se Lov og Rett 2000 s. 195. *Krav til kvalitetssikring og internkontroll*. Her stiller Hans Petter Graver spørsmålet om Stortingets og Regjeringens ledelsesansvar for offentlig virksomhet.

¹²⁵ Se kommentar til internkontrollforskriftens § 7

¹²⁶ Skolemiljøforskriften omfatter kun skolefritidsordningen så langt aktivitetene foregår på skolens område, jf. Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.19

¹²⁷ Innst.O.nr.7 (2002-2003), s.3

Hva så med de elevene som ikke har rett til skoleskysst etter opplæringslova? Hvor går grensen mellom hjem og skole? Denne grensen er ikke klarlagt.¹²⁸ Hvor langt vernet strekker seg bør ha en sammenheng med skolens påvirkningsmuligheter. Skolen kan i ordensreglement fastsette regler for tillatt atferd på skoleveien. Skolene har dermed mulighet til å påvirke elevenes atferd på skoleveien og dette taler for at vernet også skal omfatte skoleveien. Oslo kommune har i forskrift vedtatt at *”Ordensreglementet for den enkelte grunnskole skal også gjelde på skolevei så langt den enkelte skole gjøres kjent med ureglementerte forhold”*, jf. § 3. Det ligger her en begrensning i kunnskapen til skolen. Dette er en rimelig avgrensning, da det vil være praktisk umulig for skolen å overvåke alle elever på vei til og fra skolen.

Grensen må trekkes mot hva som er fritid. Skolen har ingen rett og heller ingen direkte mulighet til å påvirke elevenes atferd i deres fritid.¹²⁹ Utgangspunktet er trolig at regler som skal gis med virkning utenfor skolen må kunne begrunnes i den direkte skolegangen.¹³⁰

Det rettslige vernet mot mobbing i grunnskolen gjelder først og fremst i skoletiden på skolens område. Det vil også omfatte skolefritidsordningen og aktiviteter som skjer i regi av skolen utenfor skolens område. Når det gjelder skoleveien vil skolen i hvert fall ha en handlingsplikt hvis de får kunnskap om mobbing som forekommer på skoleveien. Plikten til å drive forebyggende arbeid vil også omfatte skoleveien.

3.5 Hvor sterkt står retten til et mobbefritt arbeidsmiljø?

Det følger av fremstillingen ovenfor at vi har fått en detaljert regulering av det psykososiale arbeidsmiljøet i oppl. kap. 9a. De fleste bestemmelsene kunne tidligere utledes av oppl. § 1-2(6) og ”skolemiljøforskriften”. Den nye lovgivningen gir imidlertid en sterkere rett for elevene til å medvirke til å skape et bedre psykososialt arbeidsmiljø, herunder mobbing, og gir de i utgangspunktet styrkede prosessuelle

¹²⁸ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.19

¹²⁹ Indirekte vil holdningsskapende arbeid mot mobbing også kunne ha positiv innvirkning på barne- og ungdomsmiljøet generelt.

¹³⁰ NOU 1995:18 s. 227

rettighetene. Skolene må også oppfylle kravene loven oppstiller uten hensyn til deres økonomi, jf.pkt.4.7.¹³¹

Grunnskolelever har en rett til et ”godt” psykososialt arbeidsmiljø, jf. oppl § 9a-1. Hva er et ”godt” arbeidsmiljø, kan sammenliknes med hva departementet beskriver som er et ”tilfredsstillende” arbeidsmiljø: *”..at skolemiljøet ikke skal forårsake eller forsterke helseplager eller mistriivsel, eller øydelegge, hindre eller forstyrre læringa.”*¹³² Et tilsvarende innhold kan trolig legges til grunn også for et ”godt” psykososialt arbeidsmiljø. Hvis elever blir utsatt for mobbing i skolen vil arbeidsmiljøet for denne eleven ikke være ”godt”, men miljøet må trolig ses i et noe større perspektiv.

Forarbeidene uttaler at å bruke ordet ”rett” i oppl. § 9a-1 vil skape forventninger som vanskelig kan innfris i praksis, begrepet vil ha preg av noe relativt.¹³³ Departementet mente det var viktigst å gi regler som gjorde det enklere for elever å oppnå et godt skolemiljø. Hva som er å regne som et ”godt” arbeidsmiljø vil kunne variere over tid.

Stortingskomiteen mente at ordlyden i forslaget til § 9a-1 ikke var tilstrekkelig. De ønsket at det skulle gå frem av lovteksten at det var en individuell rett. § 9a-1 ble derfor endret til: *”Alle elever i grunnskolar og vidaregåande skolar har rett til eit godt fysisk og psykososialt miljø som fremjar helse, trivsel og læring”*.

*”Komiteens medlemmer fra ...mener at elevenes individuelle rettigheter til et godt fysisk og psykososialt skolemiljø, som fremmer helse og læring, er viktig. Skolemiljøet skal være fritt for mobbing og vold, rasisme og annen krenkende atferd. Ved at elevene får lovfrestet en individuell rettighet sikres de klageadgang. Disse medlemmer vil understreke at forskriftene må utarbeides i samsvar med dette og viser til innstillingen fra kommunalkomiteen (innst. O.nr.41 (2001-2002), der et flertall påpeker behovet for konkrete bestemmelser om det fysiske og psykiske arbeidsmiljø. Disse medlemmene viser til at mange instanser ønsker individuelle rettigheter for elevene, slik at det blir stadfestet at elevene har krav på tilsvarende vern som arbeidstakerne. Disse medlemmer vil understreke at dette må ses i sammenheng med at det nå kommer et eget kapittel om skolemiljø som gir en klarere ansvarsfordeling.”*¹³⁴

Ordlyden i lovteksten er blitt mer presis enn den departementet foreslo. Jeg tror imidlertid man ville ha kommet til samme tolkningsresultat av hva som var innholdet i

¹³¹ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.20

¹³² Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.21

¹³³ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.20

¹³⁴ Innst.O.nr.7 (2002-2003) s.3

de to bestemmelsene. Elever kan imidlertid få inntrykk av at de kan få dom for at arbeidsmiljøet deres ikke er ”godt”. Å kreve fastsettelse dom for at et arbeidsmiljø ikke er ”godt” vil måtte være å regne som å kreve dom for et faktisk forhold og det er det ikke adgang til.¹³⁵

At miljøet skal være ”godt” taler for at elevene ikke kan forvente seg at det er perfekt, men det skal heller ikke være dårlig. Det må ligge innenfor en kvalitetsstandard. Uttalelsene i Innst.O.nr.7 (2002-2003) s.3 kan være noe misvisende. De gir et inntrykk av elever har en absolutt rett til at det ikke skal forekomme mobbing i skolen. Dette er det ikke holdepunkter for i opplæringslova. Loven legger vekt på forebygging og tiltak mot mobbing.

Elever har en rett til at mobbing blir tatt på alvor. Skolen skal arbeide aktivt og systematisk mot et mobbefritt arbeidsmiljø. Det stilles strenge krav til skolevirksomheten. En absolutt rett til et miljø der mobbing ikke eksisterer, vil være urimelig (og jeg vil tro umulig) overfor skolevirksomheten. Skolen har ikke kontroll over alle faktorer som kan spille inn. Det totale arbeidsmiljøet må ligge innfor standarden ”godt” arbeidsmiljø. Svært lite mobbing skal til før denne er overtrådt.

3.5.1 Har grunnskoleelever et erstatningsrettslig vern når de blir påført skade ved mobbing?

Mobbing har et erstatningsrettslig vern. Opplæringslova inneholder ingen egen erstatningshjemmel, men erstatning kan være aktuelt etter alminnelige erstatningsregler.¹³⁶

Hvilken mulighet skoleelever har til å gjøre rettighetene gjeldene er sentralt i vurderingen av hvor strekt retten står. De fleste sanksjoner som kan iverksettes ved mobbing i grunnskolen, ha betydning for de enkelte mobbeofferene ved at situasjonen kan bedres. Men de vil ikke gi kompensasjon for elevens økonomiske tap eller gi en økonomisk oppreisning. Den eneste muligheten for økonomisk kompensasjon er

¹³⁵ Hov, *Rettergang III. Sivilprosess*, 2000, s.103

¹³⁶ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.19

igjennom erstatning. Det er derfor viktig å kartlegge om og i tilfelle hvilke krav skoleelever har på erstatning hvis de blir utsatt for mobbing.

Viktig for lovendringen (oppl. kap. 9a) var at elever skulle ha et like godt vern mot mobbing som arbeidstakere, jf. ovenfor. De grunnleggende kravene til arbeidsmiljøet etter arbeidsmiljøloven inngår som en del av de rettigheter og plikter i forholdet mellom arbeidstaker og arbeidsgiver, jf. Rt. 1997 s.1506 (s.1511). Når det gjelder det erstatningsrettslige vernet for mobbing, er det ikke all form for mobbing som kan medføre erstatningsansvar i arbeidsforhold. Erstatning kan gjøres gjeldende når en arbeidstaker utsettes for mobbing som overstiger den terskel som kan utløse erstatningskrav, jf. Rt 1997 s.786 (s.791). Dette er lite presist, men det vil bero på en vurdering av de mobbehandlingene skadelidte har blitt utsatt for.

For å kunne kreve erstatning for et forhold må den aktuelle rettsstriden være rettet mot skadelidte og skadelidte må være innenfor den krets som normen er ment til å beskytte.¹³⁷ Men siden lovgiver ikke har gitt en konkret hjemmel for erstatning i det enkelte tilfellet, er det ingen automatikk i at et brudd på de skrevne normer fører til erstatningsansvar.¹³⁸ Hvis man imidlertid ikke har sanksjoner ved brudd på skrevne normer, vil muligens handlingsnormene bare fungere som ueffektive retningslinjer for hvordan man bør handle. Det kan tenkes at det allikevel har en hensikt hvis skolen føler seg forpliktet til å følge opp.

Hagstrøm stiller spørsmål om de reelle hensyn som culpaansvaret er båret fram av, vil bli bedre realisert dersom overtredelse av en forskrift uten videre, medfører ansvar for den derved voldte skade.¹³⁹

Opplæringslova er en rettighetslov og gir elevene en individuell rett på et godt psykososialt arbeidsmiljø og et vern mot mobbing. Når elever blir utsatt for mobbing må de kunne kreve erstatning forutsatt at alle vilkårene er oppfylt. Dette er også forutsatt i forarbeidene til oppl. kap. 9a.¹⁴⁰ Både bestemmelsene i opplæringslova og i ”skolemiljøforskriften” har til formål å beskytte elever mot mobbing, og et brudd på disse vil kunne medføre et erstatningsansvar. Mer avledet er svikt i kontroll og tilsyn.

¹³⁷ Lødrup, s.131

¹³⁸ Hagstrøm, s.280

¹³⁹ Hagstrøm, s.282

¹⁴⁰ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.19.

Både kontroll, tilsyn og internkontroll har også til formål å forhindre og rette opp forhold som kan være til skade for enkeltelever i skolen. En svikt her vil derfor også kunne være grunnlag for erstatning, jf. Rt. 1991 s.954 og Rt. 1992 s.453 der spørsmålet var om erstatning kunne påberopes på grunnlag i svikt i kontroll og tilsyn.¹⁴¹

3.6 Prosessuelle spørsmål

Jeg vil nedenfor gi en kort oversikt over noen aktuelle spørsmål som kan oppstå i forbindelse med erstatningskrav mot kommunen. Fremstillingen er ikke rent prosessuell da de materielle spørsmålene alltid vil ligge bakgrunn.

Når en elev retter krav til skolen om erstatning for mobbing vil de sende kravet til den aktuelle skolen. Skolen vil sende det til behandling hos kommunen som driftsansvarlig og arbeidsgiver. Hvis kommunen avslår kravet, kan eleven gå til sivil søksmål mot kommunen. Avgjørelser om tilkjenning eller avslag på krav om erstatning er ikke enkeltvedtak, jf. Ot.prp.nr.3 (1976-77) s.55. I vurderingen om det foreligger et erstatningsansvar for mobbing, må det tas utgangspunkt i gjeldende rett på skadetidspunktet.

Krav om erstatning er et fullbyrdsessøksmål, vilkårene i lov om rettegangsmåten i tvistemål av 13 august 1915 nr 6, § 53 må være oppfylt. For umyndige elever må vergen (foreldrene) reise søksmål på deres vegne, jf. tvml. § 37. Kravet må rettes mot riktig saksøkt. Kravet må rettes mot det offentlige organet som er ansvarlig for svikten.

I Rt. 1970 s.95 påberopte kommunen seg at staten måtte være ansvarlig for faglige feil og svikt i undervisningen fra en læreres side. Retten mente det klart var kommunens ansvar. *”Slik som vårt skolevesen er bygget opp, må jeg anta at et krav av den art som det her gjelder med rette er fremmet overfor kommunen” (s.96).*¹⁴²

Sivile søksmål må som hovedregel først inn for forliksrådet, jf. tvml. § 272. Dette gjelder imidlertid ikke saker mot det offentlige, jf. tvml § 273(3). Erstatningssøksmål

¹⁴¹ I Innstillingen (1958) til skadeserstatningsloven på s.23 uttales, det i forbindelse om svikt i kontroll og tilsynsreglene kan føre til et erstatningsansvar, at det avgjørende er om det aktuelle kontroll og tilsyn er ment å gi et direkte vern mot skadelidte. For en nærmere drøftelse av om svikt i offentlig kontroll og tilsyn bør ha erstatningsrettslig vern, se Innjord, JV 1996 s.195 – 212.

¹⁴² Se her også mindretallets begrunnelse på s.100 og 101 (Rt. 1970 s.95). Rt. 1999 s.1903 tar opp spørsmålet om det er staten eller kommunen som var ansvarlig for feil fra overformyndieret.

mot kommunen som gjelder ugyldig vedtak eller rettstridige forhold i tjenesten, skal behandles etter tvml. kap. 30 så lenge forholdet ikke er av utelukkende privatrettslig art, jf. tvml. § 435. Søksmål etter § 435 kan ikke rettes mot tjenestemannen. Utgangspunktet er at man kan velge om vil fremme et sivilt søksmål om erstatningskrav på grunn av ugyldig vedtak. I noen tilfeller er det ved lov bestemt at klagemuligheten først må utømmes eks. tvml. § 437.¹⁴³

Søksmål om erstatning og oppreisning kan anlegges i den rettskrets hvor handlingen er foretatt, eller hvor den umiddelbare virkningen er inntrådt, jf. tvml. § 29.¹⁴⁴ For søksmål etter tvml. § 435, gjelder vernetingsreglene i § 439. Søksmål om erstatning for økonomisk tap og for eksempel menerstatning regnes som to forskjellige krav.

Situasjoner kan oppstå der skolens ansatte har opptrådt klandreverdig og kommunen som tilsynsorgan har fattet et ugyldig vedtak. Søksmål om ugyldig vedtak og søksmål om erstatning er to forskjellige krav og kan ikke kumuleres.

Hvis et vedtak først har vært behandlet hos kommunen og deretter hos klageinstans, så skal søksmål rettes mot det organet som traff det endelige vedtaket.¹⁴⁵ Når det er begått feil både av fylkesmannen i klageinstansen og av kommunen vil de kunne bli solidarisk ansvarlige etter skl. § 5-3. De er solidarisk ansvarlige så lenge det er snakk om ”samme skade”.

I de tilfellene hvor foreldre eller elever er uenig om det bør settes i verk tiltak eller omfanget av tiltakene, kan det være behov for en midlertidig sikring av kravet. Midlertidig sikring av krav mot kommunen kan gjøres gjeldende etter tvangl. kap 15. Det kan imidlertid ikke kreves midlertidig sikring av krav som faller inn under forvaltningens skjønnsmyndighet. Kravet må kunne kreves avgjort av retten.¹⁴⁶ I Rt. 1993 s.811 ble kravet om midlertidig forføyning for krav om spesialundervisning tatt til følge.

¹⁴³ Se Eckoff/Smith, s.646

¹⁴⁴ Hov, s.73

¹⁴⁵ Eckoff/Smith, s.648

¹⁴⁶ Hov, s.392 flg.

4 Ansvarsgrunnlag

4.1 Innledning

Hva slags handling som er utført og i hvilken sammenheng, kan ha betydning for ansvarsgrunnlaget. Det er ikke alltid like lett å definere handlingene innenfor visse grupper. I praksis vil flere av skolevirksomhetens plikter være avhengige av hverandre, noe som medfører at det kan være vanskelig å identifisere feilen/sviktens opprinnelse. For eksempel skal kommunen føre kontroll og tilsyn med hvorvidt skolene i kommunene overholder sine plikter i forbindelse med det psykososiale arbeidsmiljøet. Selve gjennomføringen av kontrollen vil da kunne falle inn under standardregelen mens de vedtak som fattes vil være å betegne som myndighetsutøvelse, (jf. pkt 4.4.4.1).

I norsk erstatningsrett utenfor kontraktsforhold, opereres det i utgangspunktet med ansvarsgrunnlagene culpa og objektivt ansvar. Culpa og objektivt ansvar er utslag av ulovfestet rett. Yttergrensene for ansvarsformene er veldefinerte, men grensene mellom ansvarsformene er ikke like klart avgrenset. Den flytende grensen går mellom objektivt ansvar, der det er tatt forbehold om at ansvaret må avgrenses etter den konkrete skadeårsaken, og culpaansvar med omvendt bevisbyrde¹⁴⁷.

Det avgjørende blir å finne forsvarlighetsnormen etter gjeldende regler. Tradisjonelt når man har vurdert hvilken forsvarlighetsnorm som skal legges til grunn ved vurderingen av den skadevoldende handling, har man tatt utgangspunkt i ”Bonus pater familias- figuren”. Innholdet i denne figuren er hva en fornuftig og samvittighetsfull borger objektiv sett ville ha gjort hvis han var i samme situasjon som skadevolder.¹⁴⁸ Domstolene benytter seg ikke alltid av figuren, men fastlegger i noen tilfeller en strengere norm. Utgangspunktet for vurderingen vil være å sammenlikne den

¹⁴⁷ Lødrup, s 109 og 111

¹⁴⁸ Lødrup, s.126

skadevoldende handlingen med hvordan den aktuelle handling skulle ha vært utført korrekt. Vurderingen må her ses i lys av det livsområdet som skaden har skjedd på. Hvis det er en lærere som har handlet uaktsomt må vurderingen ses ut i fra hva skadelidte kan forvente av lærere generelt. I dette tilfellet snakker vi om et offentlig ansvar og det er særegne hensyn som kan gjøre seg gjeldende.

Det er således klart at den forsvarlighetsnormen som blir lagt til grunn, må sees i lys av hvilke særskilte spørsmål som gjelder når vi stilles overfor spørsmål på grunnskolenes område. Kommunen som eier av grunnskolen, må handle innenfor hva som er forsvarlig. Det er viktig at elevenes miljø har en standard som gjør at deres rett til opplæring blir oppfylt. Skolevirksomhetens forsvarlighetsnorm må også ses i lys av elevenes rettigheter, jf.pkt.3.

Jeg vil nedenfor drøfte hvilke ansvarsgrunnlag som gjør seg gjeldende ved skolevirksomhetens skadevoldende handlinger og unnlater. Kommunen kan bli ansvarlig som følge av arbeidsgiveransvaret, organansvaret og for erstatning ved ugyldige enkeltvedtak.

Først foretas enkelte avklaringer i forholdet til plasseringen av urettmessig myndighetsutøvelse i erstatningsretten, jf. pkt.4.2. Videre vil betydningen av domstolenes prøvelsesrett kort bli behandlet. I punkt.4.4 redegjøres det for arbeidsgiveransvaret. Kommunens organansvar vil kort bli behandlet i punkt 4.5. Etter det vil spørsmålet om kommunen bør pålegges et objektivt erstatningsansvar og hvilken betydning kommunens ressurser har for erstatningsansvaret bli omtalt i punkt 4.7. Til slutt vil noen betraktninger i forhold til å se erstatningsspørsmålet ut i fra en kontraktsrettslig synsvinkel bli redegjort for.

4.2 Plasseringen av urettmessig myndighetsutøvelse i erstatningsretten

Når skolen skal håndtere et mobbeprobem vil noen av de beslutningene den tar være myndighetsutøvelse. Skolevirksomheten kan bli erstatningssansvarlig både for rettsstridige handlinger, unnlater og vedtak knyttet til myndighetsutøvelse. Det oppstår imidlertid særskilte spørsmål i forhold til enkeltvedtak.

Det offentlige kan pådra seg erstatningsansvar ved urettmessig (ulovlig) myndighetsutøvelse. Som hovedregel kan det offentlige ikke bli erstatningsansvarlig for lovlig myndighetsutøvelse. Dette følger bl.a. av praksis i tilknytning til Grunnlovens § 97 og 105 om erstatningsfrihet for rådgighetsinnskrenkninger.¹⁴⁹ Myndighetsutøvelse er den kompetansen det offentlige har til å bestemme over borgernes rettigheter og pliktet.¹⁵⁰ Typiske former for myndighetsutøvelse er når forvaltningen gir tillatelser, godkjenninger eller andre former for begunstigende avgjørelser, men også forpliktelser og inngrep i elevenes rettigheter vil regnes som myndighetsutøvelse.¹⁵¹ Avgjørelser som karakteriseres som myndighetsutøvelse krever ofte hjemmel i lov.¹⁵² Offentlig myndighetsutøvelse må avgrenses mot skolevirksomhetens privatrettslige disposisjoner. Spesielt i forhold til skolevirksomhetens tjenesteytelser oppstår det her grensespørsmål. Forarbeidene til forvaltningsloven avgrenser myndighetsutøvelse mot "*offentlig næringsvirksomhet, tjenesteytelser i forbindelse med undervisning, forskning og helsestell og den interne administrasjon - egenforvaltningen.*"¹⁵³ Forarbeidene taler for at store deler av de praktiske avgjørelsene som blir tatt i skolen hver dag, ikke er å regne som myndighetsutøvelse. Hva som regnes som myndighetsutøvelse i skolevirksomheten vil i stor grad trekke opp linjene for hva som er å regne som enkeltvedtak.

Lovgiver har i oppl. § 9a-3(3) vedtatt at tiltak etter denne bestemmelsen skal være enkeltvedtak. Selv om det ikke er bestemt ved lov, kan det tenkes at også andre avgjørelser tatt i forbindelse med mobbekonflikter kan anses som enkeltvedtak.¹⁵⁴ Vurderingen av om hva som er et vedtak vil ha størst betydning for elever og foreldres klagemuligheter og omfanget av drøftelsen vil bli omfattende. Spørsmålet er imidlertid ikke like relevant i forhold til erstatningsspørsmålet, ettersom erstatningsspørsmålet kan vurderes med grunnlag i skl. § 2-1, jf. pkt 4.2.2 Jeg har derfor ikke foretatt en drøftelse av hvilke avgjørelser som er enkeltvedtak i forbindelse med mobbing.¹⁵⁵

¹⁴⁹ Graver (2002), s.508

¹⁵⁰ Se også Graver (2002), s.45 og Eckoff/Smith, s.7 og 354

¹⁵¹ Woxholth, *Forvaltningsloven med kommentarer*, 1999, s.64

¹⁵² Ot.prp.nr.38 (1964-65) s.23

¹⁵³ Ot.prp.nr.38 (1964-65) s.23

¹⁵⁴ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.19

¹⁵⁵ For en vurdering av hva som er et enkeltvedtak se, NOU 1995:18 s.82, Smith, *Rettsikkerhet ved offentlig tjenesteyting* (1984), Eckoff/Smith, s 451 flg, Graver (2002), s.350 flg., Woxholth, s.53 flg., Boe, Lov og Rett 2000 s.350-363, Boe, Tfr 1999, s.5-76

I vurderingen av om et enkeltvedtak er erstatningsbetingende vil spørsmålet kunne være knyttet til om vedtaket er ugyldig. Det er grunn til å påpeke at det ikke er noen direkte sammenheng mellom ugyldighet og erstatning. Et ugyldig vedtak fører nødvendigvis ikke til at det skal foreligger ansvarsgrunnlag og et gyldig vedtak utelukker ikke automatisk ansvar.¹⁵⁶ Hvis for eksempel kommunen har fattet et gyldig vedtak vil skolen likevel kunne bli erstatningsansvarlig hvis de ikke gjennomfører det.¹⁵⁷ Det vil også kunne stilles strengere krav til årsakssammenheng for at feilen er årsak til ugyldigheten i et erstatningsspørsmål enn i ugyldighetsvurderingen.¹⁵⁸ Nedenfor vil jeg redegjøre hvilke ansvarsgrunnlag som bør legges til grunn for ugyldige enkeltvedtak.

4.2.1 Culpa eller objektivt ansvar for ugyldige enkeltvedtak?

Hvis det kan sies å gjelde et objektivt ansvar ved ugyldige vedtak, vil det kunne ha betydning for om mobbeofferet bør kreve erstatning på grunnlag av det ulovfestede ansvaret for ugyldig enkeltvedtak i stedet for å kreve erstatning etter arbeidsgiveransvaret, se pkt.4.2.2 og 4.3. I teorien er det noe uenighet om det gjelder et culpaansvar eller et objektivt ansvar for ugyldige forvaltningsvedtak.¹⁵⁹ Jeg vil i dette avsnittet kun komme med noen synspunkter rundt problemstillingen.

Viggo Hagstrøm har foretatt en gjennomgang av eldre praksis og konkluderer med at rettspraksis ikke statuerer et objektivt ansvar for ugyldige vedtak.¹⁶⁰ For at et ansvar skal være aktuelt, er det et vilkår at vedtaket er urettmessig/ulovlig. Det må foreligge en rettstrid. Vilkåret gjelder både for culpa- og objektivt ansvar. Ved objektivt ansvar er det tilstrekkelig å konstatere rettstrid, mens ved culpaansvaret kreves det at noen kan klandres for rettstriden. Rettstriden er det objektive element i culpavurderingen.

I de fleste tilfeller vil det foreligge forsett ved urettmessige forvaltningsvedtak.

*”Forvaltningsvedtak treffes ikke ubevisste og uaktsomme, men som bevisste handlinger.”*¹⁶¹ Uenigheten går derfor kun på om det offentlige ved særlige

¹⁵⁶ Graver (2002), s.508 og 509

¹⁵⁷ Kjellemo,” s.138

¹⁵⁸ Eckoff/Smith, s.600

¹⁵⁹ Se Hagstrøm, s.41-110, Graver (2002), s. 517 flg, Eckoff/Smith, s.599 flg., Nygaard, *Skade og ansvar*, 2000. s.240 flg. og Lødrup. s.186 flg.

¹⁶⁰ Hagstrøm, s.107

¹⁶¹ Hagstrøm,” s.52. Se også Graver (2002), s.517

unnskyldingsgrunner kan frifinnes for et erstatningsansvar.¹⁶² Dette gjelder hvis kommunen for eksempel er i rettsvillfarelse. Både i Rt. 1972 s.578 og i Rt. 1999 s.1273 ble kommunen frikjent for rettsvillfarelse. Rt 1987 s.199 og Rt. 1995 s.781 gir også holdepunkter som taler i mot et objektivt ansvar.¹⁶³ I en obiter uttalelse fra Rt. 1992 s.453 og hensynet til reparasjon, taler i motsetning for et objektivt ansvar. Reparasjonshensynet har imidlertid større tyngde i forhold til et statlig ansvar enn i forhold til et kommunalt. Dette fordi det er rimelig at staten skal bære et ansvar for feiltolkning av lover og forskrifter de selv har vedtatt og de har større mulighet til å pulverisere tapet enn det kommunene har.¹⁶⁴

Når det gjelder særdeles vidtgående inngrep i den enkelte persons mest vesentlige rettsgoder, er det mye som taler for at et objektivt ansvar skal legges til grunn, jf. Rt.1987 s.1495.¹⁶⁵

Jeg legger til grunn at det gjelder et culpaansvar ved ugyldige enkeltvedtak, fordi rettspraksis i hovedsak gir mest støtte for dette resultatet.

4.2.2 Kan erstatning for enkeltvedtak forankres i skl. § 2-1?

Skolevirksomhetens myndighetsutøvelse kan i utgangspunktet vurderes etter skl. § 2-1.

Kan erstatning på grunn av urettmessige enkeltvedtak vurderes etter skl. § 2-1?

Arbeidsgiveransvaret stiller som krav at handlingen må være uaktsom eller forsettelig.

Hvis det gjelder et objektivt ansvar for ugyldige vedtak ville dette falle utenfor

arbeidsgiveransvarets rekkevidde. Spørsmålet er om arbeidsgiveransvaret bare omfatter faktiske handlinger eller om også beslutninger vil falle innunder.

Problemstillingen var oppe i Rt. 1992 s.453. Førstvoterende uttalte at forarbeidene pekte i retning av at det var faktiske handlinger som lovgiver hadde til siktemål at skulle omfattes. Han mente imidlertid standarden som legges til grunn i arbeidsgiveransvaret, også er anvendelig på myndighetsutøvelse. Det var derfor naturlig å knytte aktsomhetsvurderingen til bestemmelsen.

¹⁶² Hagstrøm, s.52, Eckoff/Smith, s.600 og Se Graver (2002), s.519

¹⁶³ Graver (2002), s.518

¹⁶⁴ Eckoff/Smith, s.601

¹⁶⁵ Se Graver (2002), s.519 og Hagstrøm, s.238 flg.

”Erstatningslovens § 2-1 har imidlertid et <et> slikt preg av standard, en standard som krever en vurdering som i alle tilfeller må finne sted ved bedømmelsen av om myndighetsutøvelser er forsvarlig, at det er naturlig å knytte aktsomhetsdrøftelsen til bestemmelsen.”(s.477)

Førstvoterende mente også at det ikke ville ha noen rettslige konsekvenser om aktsomhetsvurderingen ble vurdert etter skl. § 2-1 eller etter de ulovfestede krav til en forsvarlig myndighetsutøvelse.

Dette betyr at i utgangspunktet kan det påberopes erstatningsansvar ved ugyldige enkeltvedtak, enten med grunnlag i ulovfestede krav eller med grunnlag i arbeidsgiveransvaret. Adgangen til å kumulere feil og rettens adgang til å overprøve skolevirksomhetens vurderinger vil kunne variere ettersom det kreves erstatning etter skl. § 2-1 eller etter ulovfestede krav om erstatning for ugyldige enkeltvedtak, jf. pkt. 4.3. I vurderingen av om kommunen vil bli erstatningsansvarlig for mobbing i grunnskolen, vil skolens passivitet stå sentralt. En forsvarlighetsvurdering vil være mer naturlig enn en ugyldighetsvurdering, jf. Rt 2002 s.654. Men ikke i alle tilfeller egner en forsvarlighetsvurdering seg for enkeltvedtak. En ugyldighetsvurdering må trolig foretas i de tilfellene der skadelidte krever å få samme økonomiske stilling som om forvaltningens beslutning var gyldig.¹⁶⁶

Jeg legger her til grunn at skolevirksomhetens enkeltvedtak kan vurderes etter skl. § 2-1 og at det er mest hensiktsmessig. Jeg vil som følge av dette drøfte hvilke krav som stilles til enkeltvedtak under forsvarlighetsvurderingen i arbeidsgiveransvaret.

4.3 Domstolenes prøvelsesrett

Tiltak skolen setter i verk mot mobbing etter oppl. § 9a-3(3) er enkeltvedtak. Enkeltvedtak kan også fattes etter ”skolemiljøforskriften”, jf. § 27. Når domstolene skal overprøve forvaltningens avgjørelser, begrenses prøvelsen i utgangspunktet av forvaltningens ”frie” skjønn. Adgangen til prøvelse av skjønnets kan imidlertid utvides ved erstatningssøksmål.

¹⁶⁶ Boe, Lov og Rett 1994 s.346

Utgangspunktet i vurderingen av hva domstolene kan prøve beror på en tolkning av den aktuelle lov og forskrift. Hovedregelen er at domstolene kan prøve skolevirksomhetens rettsanvendelse fullt ut, herunder subsumsjonen. Men det er opp til forvaltningen å bestemme hvordan skjønnsutøvelsen skal brukes.¹⁶⁷ Domstolenes prøvelsesrett av forvaltningen har til dels grunnlovsrang og kan derfor ikke oppheves eller beskjæres radikalt ved vanlig lov.¹⁶⁸ Domstolene skal drive legalitetskontroll. Det er i utgangspunktet ikke deres oppgave å kontrollere hensiktsmessigheten av forvaltningens vedtak. Grensen mellom hva som er lovlig og uhensiktsmessig er imidlertid ikke alltid like klar.¹⁶⁹

Hvorvidt domstolenes prøvelsesadgang er begrenset, beror på en tolkning av om ”skolevirksomheten” er tildelt diskresjonær kompetanse som gir uttrykk for et ”fritt” skjønn. Den frie skjønnsutøvelsen kan komme til uttrykk ved at skolevirksomheten står fritt til å velge mellom ulike sanksjoner (følgesiden), eller det kan være skjønnsmessige ord på betingelsessiden som skolevirksomheten fritt kan bedømme om foreligger.¹⁷⁰ Det kan være skjønnsmessige faglige, politiske og etiske vurderinger som gjør at domstolen bør være tilbakeholdne med overprøvelse.

Selv om skolevirksomheten er tildelt diskresjonær kompetanse, kan domstolene alltid prøve om virksomheten har holdt seg innenfor lovens rammer, om riktig faktum er lagt til grunn, om saksbehandlingen har vært korrekt og om det foreligger brudd på ulovfestede prinsipper.¹⁷¹ Disse ulovfestede prinsipper eller den såkalte myndighetsmisbrukslæren¹⁷², innebærer at domstolene også kan prøve sakligheten av momentene som er lagt til grunn¹⁷³, likhet¹⁷⁴, forsvarlighet, grov urimelighet¹⁷⁵, forholdsmessighet¹⁷⁶ og utenforliggende hensyn. Retten har i alle tilfeller adgang til å vurdere om skolevirksomhetens handlinger, unnlater og forvaltningsvedtak oppfyller

¹⁶⁷ Boe, Lov og Rett 1994 s.324. Jf. Rt. 1995 s.1427

¹⁶⁸ Eckoff/Smith, s.633

¹⁶⁹ Eckoff/Smith, s.637

¹⁷⁰ Se Graver (2002), s.258 og 266

¹⁷¹ Innjord, JV1996 s.162

¹⁷² Se Eckoff/Smith, s.272 om kritikk av bruk av begrepet ”myndighetsmisbrukslæren”.

¹⁷³ Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s.34 flg.

¹⁷⁴ Jf. Rt. 1956 s.29 og Rt. 1963 s.944

¹⁷⁵ Jf. Rt. 1951 s.19

¹⁷⁶ Jf. Rt. 1995 s.72 og Rt. 1995 s.738

visse minstekrav.¹⁷⁷ Læren om minstekrav (eller minstestandard) har spesielt utviklet seg for det offentlige service- og velferdsytelser, herunder på skolesektoren, jf. Rt. 1990 s.360 og Rt. 1993 s.811. Erik Boe mener ”Furunkulosedommen” og ”Reisebyrådommen” gir uttrykk for et generelt syn om en forsvarlig samfunnsmessig minstestandard. Terskelen for hva som ligger i minstestandarden kan bero på hva slags saksområde det er snakk om, hvor viktig beslutningen er for vedkommende og hvilke forventninger skadelidte har til den offentlige virksomheten.¹⁷⁸ I Rt. 1993 s.811(s.825) sa retten at terskelen for kravet på opplæring måtte bero på en minstestandard.

Domstolene kan som hovedregel kun statuere ugyldighet og ikke avsi realitetsdom med mindre vedtaket er sterkt lovbundet, jf. Rt. 2001 s.995.

Oppl. § 9a-3(3) pålegger skolen å fatte vedtak i forbindelse med hvilke tiltak som skal iverksettes. Ordlyden i § 9a-3 gir ingen retningslinjer for hva slags tiltak som skal fattes eller innholdet i tiltakene. Skolevirksomheten er her pålagt en diskresjonær kompetanse. Hvilke tiltak som bør iverksettes vil bero på et faglig skjønn. Når vurderingene beror på et ”rent” faglig skjønn kan domstolene innkalle sakkyndige for å vurdere dette. Kommunen har også en diskresjonær myndighet i avgjørelsen av om sanksjoner skal ilegges etter ”skolemiljøforskriftens” § 26, med unntak av stansning som skal iverksettes etter khl. § 4a-10.¹⁷⁹

4.3.1 Utvidet prøvelse ved erstatningsøksmål?

Gjelder de samme begrensningene for domstolsprøvelsen i vurderingen av om kommunen er erstatningsansvarlig? Vurderingen av skolevirksomhetens skjønn stilles noe ulikt etter som det er krav om ugyldighet eller krav på erstatning på grunn av feil. Hvis det kreves erstatning som følge av at et vedtak er ugyldig, kan ugyldighetsreglene langt på vei være bestemmende for hva domstolene kan prøve.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Jf. Rt. 1990 s.360, Rt. 1990 s.874, Rt. 1993 s.811, Rt. 1991 s.858, Rt. 1991 s.954 og Rt. 1992 s.453

¹⁷⁸ Boe, Lov og Rett 1994 s.344

¹⁷⁹ Se Rivertz, *Barns rett til godt inneklima i barnehager og skoler*, (1999)s.102-104

¹⁸⁰ Eckoff/Smith, s.637

Når det kreves erstatning med grunnlag i skl. § 2-1 for feil og forsømmelser skolevirksomheten er skyld i, vil retten kunne komme nærmere inn på skjønnet. Det betyr at det kan være mer hensiktsmessig for mobbeofre å kreve erstatning etter skl. § 2-1 enn på grunnlag av erstatning for ugyldig enkeltvedtak. Arbeidsgiveransvaret åpner for en bredere vurdering og en kumulering av feil som er viktig i erstatningsspørsmålet for mobbing, jf. pkt.4.4.5.¹⁸¹

”For det første åpner rettspraksis og bestemmelsen i skl. § 2-1 for prøvelse av hele det offentliges virksomhet. Det kan pålegges ansvar for så vel rent privatrettslige forhold som offentligrettslig virksomhet. Og ikke engang forvaltningens frie skjønn er unndratt fra culparettslig sensur.”¹⁸²

I etterkant av ”Furukulosedommen” kom Kai Krüger med vurderinger om domstolenes prøvelsesadgang i forhold til erstatningsspørsmålet ved utøvelse av forvaltningsmyndighet.¹⁸³ Erik Boe har kommet med de samme synspunktene på grunnlag av Høyesterettspraksis i 90 -årene.¹⁸⁴ Hovedpoenget er at synsvinkelen blir noe annerledes ved erstatningsspørsmålet. Etter skl. § 2-1 vil bedømmelsen ikke bare gjelde den konkrete ugyldigheten i et enkeltvedtak, men utvides til å omfatte alle enkelthandlingene i skjønnsutøvelsen.¹⁸⁵ Skolevirksomheten består av mange skjønnsmessige vurderinger, der det ofte må flere feil til for å konstatere et erstatningsansvar. Den helhetlige erstatningsbedømmelsen gjør det også lettere å vurdere skolens passivitet. Skolevirksomhetens vedtak i forbindelse med mobbing kan være preget av uformalitet. Noe som vil gjøre det enklere å ha en helhetsvurdering enn en gyldighetsvurdering.

Utvidelsen av prøvelsen i erstatningsspørsmålet etter skl. § 2-1, vil slik jeg ser det kunne være av betydning for vurderingen av om skolevirksomheten har handlet uaktsomt i en mobbesak, på grunn av grunnskolens omfattende skjønnsmyndighet. Domstolene bør imidlertid vise noe tilbakeholdenhet med å tilsidesette skjønnet. Hensynet til at det er forvaltningen som er best egnet til å foreta de skjønnsmessige vurderingene gjør seg heller ikke like sterkt gjeldende ved erstatningsspørsmålet. Det er her ikke nødvendig å foreta en vurdering av om enkeltvedtaket var gyldig eller ugyldig,

¹⁸¹ Se RG 1997 s.560 (s.567)

¹⁸² Hagstrøm, s.428

¹⁸³ Krüger, Lov og Rett 1992 s.439 flg.

¹⁸⁴ Boe, Lov og Rett 1994 s.323 flg.

¹⁸⁵ Boe, Lov og Rett 1994 s.345-347

det vesentlige er om det etter en samlet vurdering er handlet uaktsomt og om erstatningsansvar bør tilkjennes. I Rt. 2002 s.654 var spørsmålet ikke om godkjenningen av barnehagen var ugyldig fordi det ikke var stilt krav om fullstendig inngjerding, men om det var uforsvarlig.

4.4 Kommunenes arbeidsgiveransvar

4.4.1 Innledning

Det sentrale ansvarsgrunnlaget for feil begått ved mobbing i skolevirksomheten vil være arbeidsgiveransvaret. Etter skadeserstatningslovens § 2-1 kan kommunen som arbeidsgiver pålegges et objektivt erstatningsansvar for mobbing, når det skyldes ansattes forsettelige eller uaktsomme handlinger. Arbeidsgiveransvaret er et særansvar. De ansatte i skolevirksomheten blir identifisert med kommunen. Det er her lovregulert en form for aktiv identifikasjon. Identifikasjonen skjer på skadevoldersiden. Det er ikke nødvendig at det er et kontraktsforhold mellom kommunen og mobbeofferet.

Ved mobbing kan det være vanskelig å sette fingeren på hvem av skolens ansatte som har handlet uaktsomt. Det kan også være flere handlinger som alene ikke er tilstrekkelig til å konstatere ansvar, men samlet vil det være tilstrekkelig. Kommunen hefter både for anonyme og kumulative feil, som en følge av arbeidsgiveransvaret. Reglene om anonyme og kumulative feil gjelder også ved grov uaktsomhet, som er vilkåret for oppreisning etter skl. § 3-5, jf.pkt.4.4.5.

For at kommunen skal bli erstatningsansvarlig etter arbeidsgiveransvaret, må vilkårene til arbeidstaker og arbeidsgiver være oppfylt. Skolevirksomhetens ansatte må være å bebreide for den skade som har skjedd, sett i lys av hva mobbeofferet med rimelighet kan forvente seg av virksomheten. Skaden må også ha en viss sammenheng med skolevirksomheten - den må være skjedd i utøvelsen av tjenesten.

I den videre vurderingen av arbeidsgiveransvaret vil jeg først behandle vilkårene til arbeidstaker og arbeidsgiver, deretter vil jeg ta stilling til om når skaden er skjedd under utføring av tjenesten. Etter dette vurderes når skolevirksomhetens ansatte har handlet

forsettelig eller uaktsomt. Herunder vil det bli drøftet om den såkalte standardregelen kan komme til anvendelse. Til slutt vil jeg redegjøre for kumulative og anonyme feil.

Skil. § 1-2 er delvis en kodifisering av gjeldene rett, og eldre rettspraksis kan derfor være av interesse.

4.4.2 Det må foreligge et arbeidsgiver-, arbeidstakerforhold

Kommunen er ikke å regne som arbeidsgiver for elevene. Den kan derfor bare bli erstatningsansvarlig på grunnlag av arbeidsgiveransvaret når det er noen av de ansatte i skolevirksomheten som er å bebreide for mobbingen. Hvem som er arbeidsgiver og arbeidstaker i skil. § 2-1 forstand er definert i paragrafens nr.2 og 3.

Arbeidsgiverbegrepet omfatter også det offentlige, jf. § 2-1 nr.2.

Arbeidsgiverbegrepet må avgrenses mot handlinger eller unnlater som er å regne som kommunenes egne (organansvaret) og selvstendige oppdragstakere. I grensen mot organansvaret blir spørsmålet om vedkommende handler som arbeidstaker eller som den juridiske personen,¹⁸⁶ jf.pkt.4.5. Arbeidsgiveransvaret gjelder i utgangspunktet ikke for selvstendige oppdragstakere. Hvis skolen for eksempel har leid inn fagpersonell som har ekspertise innen mobbeproblematikk, får vi problemstillingen om kommunen svarer for disse. I noen tilfeller kan det offentlige delegerer vedtakskompetanse til private oppdragstakere. Spørsmålet er om det offentlige, her kommunene, kan bli ansvarsfri ved å overlate vedtakskompetansen til private.¹⁸⁷ Det avgrenses her mot problemstillingen om kommunen kan pålegges arbeidsgiveransvar overfor selvstendige oppdragstakere.

4.4.3 Skaden må være skjedd under utføringen av tjenesten

En forutsetning for at kommunen skal bli ansvarlig er at det er en faktisk sammenheng mellom de ansattes skadevoldende handlinger og deres arbeid. Dette kommer delvis til uttrykk i loven ved betingelsen om at skaden må være voldt under utføringen av arbeid eller verv i skil. § 2-1 nr 1, første punktum, dels gjennom særregelen i annet punktum. Det må være både en tidsmessig og en saklig sammenheng. I utgangspunktet vil dette

¹⁸⁶ Nygaard, *Skade og ansvar*.4.utg. 1992,s.235

¹⁸⁷ Viggo Hagstrøm argumenterer for at det offentlige kan bli ansvarlige, jf., s. 436-440

vilkåret ikke by på problemer i forhold til mobbing. Beslutninger som tas i forbindelse med tiltak som iverksettes, faller klart innenfor de ansattes tjeneste.

Kommunen vil svare for de handlinger skolevirksomhetens ansatte foretar seg i arbeidstiden. Skoletiden må i utgangspunktet sies å være lærernes arbeidstid. Deres arbeidstid er imidlertid ikke veldefinert. Lærere må gjøre en del forberedelser og etterarbeid som de også kan gjøre hjemme, eller de er med på skoleutflukter utenom skoletiden. Dette arbeidet må også anses å være gjort i tjenesten. Det er heller ikke alltid en like klar grense mellom arbeidstid og fritid. Det kan også tenkes at skaden oppstår innenfor skoletiden, men at læreren ikke kan anses å være på jobb fordi han eller hun har fritime. Det avgjørende er at det er en saklig sammenheng med de ansattes arbeidsoppgaver.

En lærer kan også få henvendelser fra elever eller andre lærere om mobbing utenom den ordinære arbeidstiden, for eksempel ved at de ringer hjem til vedkommende. Det vil være nærliggende og også anse dette som arbeidstid, så vidt samtalen ikke er av privat- og/eller personlig karakter. Det samme vil gjelde for ansatte som er ansatt i kontroll og tilsynsorgan. Avgjørende er om den ansatte på det aktuelle tidspunktet opptrer på vegne av det offentlige eller som privatperson. Hvis en lærer får telefon fra foreldrene til en elev om at vedkommende blir mobbet, vil læreren motta informasjonen på vegne av skolen.

I Rt. 1962 s.89 anså flertallet i Høyesterett henvendelser som bedrifter hadde gjort til en førstesekretær i departementet, som gjort til vedkommende privat og personlig. Førstesekretæren hadde uttalt seg om forståelsen av en forskrift til to hermetikkfabrikker. Det ble vektlagt at den offentlige ansatte var bekjent av de som mottok opplysningene.

Det må også være av betydning om mobbeofferet/offerets foreldre oppfatter det som at skolevirksomhetens ansatte handler i relasjon til mobbesaken. Når en lærer uttaler seg om saker som har relasjon til hans eller hennes arbeid, vil det oppstå rolleforventninger til vedkommende.¹⁸⁸

For at kommunens skal bli ansvarlig må det være en rimelig tilknytning mellom arbeidsoppgavene til skolevirksomhetens ansatte og deres uaktsomme handlinger som

¹⁸⁸ Nygaard (2000), s.229 og 230

medfører skade på elever som blir mobbet jf. skl. § 2-1(1) annet punktum. En skadevoldende handling i forbindelse med mobbing, kan være at ingen i skolevirksomheten har oppdaget mobbingen. Det kan også være at ingen har handlet når det er oppdaget mobbing eller gjennomført det forebyggende arbeidet skolen er forpliktet til. Dette er plikter som helt klart knytter seg til tjenesten når det gjelder de ansatte i skolevirksomheten, og må falle innunder arbeidsgiveransvaret. Av betydning i denne sammenheng er selve skaden og dens omfang (jf. pkt.5) og forholdet til den ansattes skyld. En arbeidstakers forsettelige handlinger vil i noen tilfeller falle utenfor, da det ligger utenfor hva en arbeidstaker kan regne med. I avgjørelsen av om noen har gått utenfor hva som er rimelig å regne med, må man ta utgangspunkt i den normale og korrekte utførelsen av vervet og sammenlikne det med den culpøse adferden.¹⁸⁹

Det er blitt lagt til grunn i underrettspraksis at mobbing av elever omfattes av kommunens arbeidsgiveransvar. I RG 1998 s.716 krevde en skoleelev blant annet erstatning for at skolen ikke forhindret at han ble mobbet av andre elever. Retten mente det var slått fast at et arbeidsgiveransvar kan gjøre seg gjeldene med grunnlag i Høyesterettspraksis på arbeidsrettens område. Retten viste til Rt. 1993 s. 616 som hadde et obiter som ble fulgt opp i Rt. 1997 s.786. I avgjørelsen fra Oslo tingrett, legger retten til grunn at arbeidsgiveransvaret kommer til anvendelse uten noen nærmere vurdering.

”Gjennom rettspraksis er det for lengst foreslått at arbeidsgiver kan bli erstatningsansvarlig overfor arbeidstaker på slikt grunnlag, jf. f.eks. Rt. 1993 s. 616. Det samme må utvilsomt gjøre seg gjeldene i forhold til elever som på grunn av mobbing ikke har fått utbytte av skoleundervisningen som eleven ellers ville ha fått” (RG 1998 s.716 (s.727))

¹⁸⁹ Hagstrøm, s. 456 og 457. Rettspraksis av generell interesse er blant annet: Rt.1959 s.849 (”Lærerguttdommen”), Rt. 1972 s.815 (”Alkejaktdommen”), Rt. 1982 s.1349 (”Rengjøringsdommen”), Rt. 1996 s.385 (”Vaktmesterdommen”), og spesielt Rt. 1997 s.786. I ”lærerguttdommen”, ”Rengjøringsdommen” og ”Vaktmesterdommen” ble arbeidsgiver frifunnet for erstatningsansvar. I ”lærerguttdommen” var handlingen ikke utført i tjenesten. Selv om det var innenfor arbeidstiden, men det var utenfor hans arbeidsoppgaver og arbeidsområde. I ”Rengjøringsdommen” ble det lagt vekt på at handlingene var forsettlig og tyveriene i varehuset var utelukkende gjort i arbeidstakers egen interesse. I ”Alkejaktdommen” ble arbeidsgiver erstatningsansvarlig fordi det var en tilstrekkelig sammenheng med funksjonen som skipssjef. I Rt. 1999 s.1903 begikk en hjelpeverge underslag. Kommunen ble holdt erstatningsansvarlig på grunnlag av svikt i tilsynet av hjelpevergen. Det ble ansett å ligge innenfor arbeidsgiveransvaret. Den kriminelle karakter av hjelpevergens atferd var ikke tilstrekkelig til å bringe overformynderens forhold utenfor rammen av arbeidsgiveransvaret. Se Nygaard (2000), s.227 flg. for en fullstendigere gjennomgang av rettspraksis.

Det kan imidlertid stilles spørsmål om læreres mobbing av elever kan falle inn under arbeidsgiveransvaret. Læreres mobbing av elever må som den store hovedregel anses som forsettelig. Det kan vanskelig sees å ha en nærliggende sammenheng med lærerens arbeidsoppgaver. I Rt. 1997 s.786 var spørsmål om arbeidsgiver var ansvarlig for mobbing på arbeidsplassen. Høyesterett var enige i resultatet – at det forelå ansvar, men de var uenige i arbeidsgiveransvarets rekkevidde. Flertallet i saken mente det var tilstrekkelig sammenheng mellom arbeidssituasjonen og mobbingen. Det ble lagt vekt på at mobbing hang ”*intimt sammen med arbeidssituasjonen*” og ikke kunne anses som tilfeldige hendelser. Dette i motsetning til hva som var tilfellet i Rt. 1982 s.1349 og Rt. 1996 s.385. Handlingens forsettelige preg utelukket ikke ansvar. Flertallet gjør forbehold om at det finnes grenser for hva arbeidsgiver skal hefte for, men at disse ikke var overskredet her, jf. Rt. 1997 s.786 (s.793).

Mindretallet mente førstvoterende trakk rekkevidden av arbeidsgiveransvaret for langt. Dissenterende dommer mente arbeidsgiveransvaret ikke kunne omfatte arbeidstakers forsettelige mobbing av andre arbeidstakere, men mente arbeidsgiveransvar ved mobbing kunne gjøre seg gjeldene ved at en overordnet, som ikke kan identifiseres med arbeidsgiveren, ikke griper inn mot mobbing mellom arbeidstakere som han har lederansvar for. Han holdt også muligheten oppe for en videre anvendelse hvor hensynene som ligger bak det objektive ansvaret kan tale for det (jf. s.794). Flertallets resultatet har senere blitt fulgt i blant annet RG 2001 s.1226 og lagmannsretts avgjørelsen fra Gulating den 04.12.2002.

Mobbing er ikke en del av arbeidsoppgavene til de ansatte, det er en følge av arbeidssituasjonen. Jeg mener her at flertallet trekker rekkevidden langt, men at utvidelsen av ansvaret er hensiktsmessig. Ansvarer kan virke preventivt.

Når skolens ansatte mobber elever, er forholdet litt annerledes. I motsetning til i Rt. 1997 s.786 er det her mobbing av tredjeperson og ikke en arbeidskollega. I de tilfellene der en av skolens ansatte mobber en elev vil også hensynet til eleven tale for et ansvar. Elever må kunne forvente av skolen at de ikke skal bli utsatt for mobbing av skolens ansatte. Preventive hensyn bør også tillegges vekt i vurderingen. Selv om mobbingen er utenfor hva arbeidsgiver kan vente av lærere, er det påregnelig å pålegge kommunen et ansvar.

Vi har et eksempel fra dansk retspraksis der ansvaret for arbeidsgiver også omfattet lærerens lugging av elever, jf. UfR 1974 s.707 H.¹⁹⁰

Mye tyder på at lærerens forsettelige handlinger også vil falle inn under arbeidsgiveransvaret.

4.4.4 De ansattes forsettelige og uaktsomme handlinger

Det objektive arbeidsgiveransvaret stiller som vilkår at de ansattes skadevoldende handlinger må være forsettelige eller uaktsomme, jf. skl. § 2-1 (1) første punktum. Culpanormen vil variere etter hvilke krav som stilles til de ulike handlingene. Jeg vil derfor først vurdere om standardregelen som oppstilles under arbeidsgiveransvaret, kan komme til anvendelse på skolevirksomhetens skadevoldende handlinger. Videre vil jeg i pkt. 4.4.4.2 til 4.4.4.6 drøfte når enkelte handlinger eller unnlater kan føre til et erstatningsansvar. (Fremstillingen er ikke uttømmende).

4.4.4.1 Kommer standardregelen til anvendelse på forhold i grunnskolens virksomhet?

Det er lite sannsynlig at standardregelen som utledes av skl. § 2-1 vil komme til anvendelse på forhold innen skolevirksomheten, herunder erstatningsspørsmål relatert til mobbing. Når skolen foretar faktiske handlinger i forbindelse med en mobbekonflikt vil den mildere culpanormen ikke komme til anvendelse.

I forarbeidene til skl. § 2-1nr. 1, hvor det heter: *”de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten er tilsidesatt”*, er det oppstilt en mildere culpanorm for det offentliges kontroll- og tilsynsmyndighet og bistands- og servicevirksomhet.¹⁹¹ Denne reservasjonen har fått navnet standardregelen. Vi må derfor skille mellom det offentliges bistands- og servicevirksomhet, myndighetsutøvelse innenfor kontroll og tilsyn (herunder internkontroll) og annen myndighetsutøvelse. Det kan være ulike grunnlag for et erstatningskrav på grunn av mobbing. Svikt kan oppstå innenfor hva vi kan kalle skolens ordinære drift, i forbindelse med myndighetsutøvelse og i utførelsen

¹⁹⁰ Hagstrøm, s. 456

¹⁹¹ Se Ot.prp.nr.48 (1965-1966), s.79

av det kommunale eller statlig kontroll og tilsyn. Dersom en mildere culpanorm blir lagt til grunn, vil det kun føre til erstatningsansvar hvis feilen eller forsømmelsen fremtrer som et betydningsfullt avvik fra den trygghet som i det konkrete tilfellet kan forventes av borgerne.¹⁹²

Skolevirksomheten kan i utgangspunktet ikke regnes som en service- eller bistandsvirksomhet. Utdanning er en tjeneste som det offentlige tilbyr og er forpliktet til å gi. Skoletilbudet er også forbundet med elevenes grunnskoleplikt. Tjenesten kan ses på som en service til befolkningen ved at det tilbys en opplæring, men den er ikke av samme karakter som de virksomhetene som omtales i forarbeidene.¹⁹³ I forarbeidene nevnes fyrvesenet, losevesenet, brannvesenet, visse sider av politiets virksomhet, visse sider av det offentlige helsevesenet, forbrukerrådet, landbruksmyndighetenes instruksjons- og rådgivningstjeneste, veivesenet mv. Standardregelen vil komme til anvendelse hvor disse virksomhetene feilbedømmer situasjonen, for eksempel hvis brannvesenet feilbedømmer omfanget av en brann.¹⁹⁴ Ved virksomhetenes direkte aktive skadeforvoldelser, for eksempel at brannvesenet kjører på en person under utrykning, vil alminnelige erstatningsregler komme til anvendelse.¹⁹⁵ På noen av disse virksomhetsområdene kan feil medvirke til særdeles store skader, hvis skade først inntreffer.¹⁹⁶

Skolevirksomheten er ikke nevnt i forarbeidene.¹⁹⁷ Forarbeidenes angivelse av aktuelle virksomheter kan imidlertid ikke sies å være uttømmende. Det uttales i at omfanget av standardregelen må utledes av rettspraksis.¹⁹⁸ Viggo Hagstrøm utalter at skl. § 2-1 er så vidt utformet at også annen virksomhet kan falle inn under bestemmelsen. Han mener derfor at det ikke er noe hinder for at domstolene kan komme til å falle tilbake på standardregelen hvis reelle grunner skulle tale for det.¹⁹⁹ Sentralt i vurderingen om regelen kommer til anvendelse er blant annet hensynet til skaderisikoen på det enkelte

¹⁹² Lødrup, s.190, Hagstrøm, s.390

¹⁹³ Ot.prp.nr.48 (1965-1966)

¹⁹⁴ Ot.prp.nr.48 (1965-1966), s. 56 og 58 flg.

¹⁹⁵ Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s. 61 og Hagstrøm, s.390 og 391.

¹⁹⁶ Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s. 56

¹⁹⁷ Ot.prp.nr.48 (1965-1966)

¹⁹⁸ Ot.prp.nr.48 (1965-1966) s.57. Viggo Hagstøm går igjennom eldre rettspraksis fra før skadeserstatningsloven trådte i kraft jf., s 385 – 420.

¹⁹⁹ Hagstrøm, ”, s. 420

området, hvilke økonomiske ressurser som myndighetene har til rådighet, arten av de skadede interesser og hvilke muligheter skadelidte har til å forsikre seg mot skade.²⁰⁰

Selv om det er utelukket at standardregelen kommer til anvendelse på deler av skolevirksomheten, betyr ikke dette at den mildere normen ikke kan være gjøres gjeldende for andre deler av virksomheten. Det avgjørende er karakteren av den skadevoldende handling/eller unnlattelse, jf. Rt. 1999 s.1517 og Rt. 2000 s.253.

Rt. 1999 s.1517 gjaldt et erstatningssøksmål mot staten, på grunnlag av at Direktoratet for naturforvaltning hadde satt ut krepsdyret Mysis i Selbusjøen for at fiske skulle ta seg opp igjen. Grunneierne fikk erstatning for redusert fiske. Direktoratets virksomhet måtte i utgangspunktet ses på som en service-virksomhet, men ikke den aktuelle handling. (s.1529)

I avgjørelsen fra Rt. 2000 s.253 ble veivesenet kjent erstatningsansvarlig for ikke å ha skiltet at veiforholdene var vanskelige. Den manglende skiltingen førte til at en motorsyklist omkom. Flertallet kom til at standardregelen ikke kunne benyttes på dette forholdet selv om veivesenet spesifikt var nevnt i forarbeidene. Begrunnelsen var at det her var snakk om ansvar for veivesenets aktive handlinger som ikke ville falle innunder reglen (s.261). Mindretallet var imidlertid uenig.

Standardreglen kan kanskje tenkes å komme til anvendelse på skolevirksomhetens kontroll- og tilsynsvirksomhet (herunder internkontroll), jf. pkt.3.3.3. og 3.3.4. Forarbeidene og reelle hensyn samt den restriktive anvendelsen av standardregelen i rettspraksis, taler imidlertid imot en mildere culpanorm på hele skolevirksomhetens område.

Spørsmålet om en mildere culpanorm kan legges til grunn, har vært oppe i flere dommer. Standardregelen ble lagt til grunn i Rt.1970 s.1154 og Rt.1991 s.954. I Rt. 1992 s.453, Rt. 1999 s.1517, Rt. 1999 s.1903, Rt. 2000 s.253 og Rt.2002 s.654 mente Høyesterett at en mildere culpanorm ikke kunne anvendes.

I etterkant av Rt. 1991 s.954 ("Reisegarantidommen") og Rt. 1992 s.453 ("Furunkulosedommen") var det en diskusjon om dommenes rekkevidde. Det var uenighet om rekkevidden av dommen og om standardregelen for kontrollvirksomhet ble skrinlagt med "Furunkulosedommen".²⁰¹ At spørsmålet ikke ble avklart her går frem av senere rettspraksis.

²⁰⁰ Graver (2002), s.522, Rt. 2000 s.253

²⁰¹ Se bla. Krüger, LoR 1992 s. 439 – 455 og Stabell JV 1996 s.195-212.

Kontroll og tilsyn er virksomhet som det offentlige har påtatt seg i borgernes interesse. Det er i elevenes interesse at kommunen (og Fylkesmannen) skal kontrollere at lover og regler følges. Hvis det offentlige ikke tar på seg dette ansvaret, kan de heller ikke bli ansvarlige. I forhold til den offentlige grunnskolen vil dette være en kontroll av offentlig virksomhet. I ”Reisegarantidommen” hvor staten ble frikjent, var kontrollen til beskyttelse av forbrukernes økonomiske interesser.²⁰² Flertallet la også vekt på de begrensede ressursene som Forbrukerombudet hadde (Rt. 1991 s.954 (s.962)). I ”Furunkulosedommen” argumenterte flertallet for at i dette tilfellet var andre hensyn som gjorde seg gjeldene enn i ”Reisegarantidommen” og kontrollen ivaretok her også større samfunnsinteresser.

Mobbing fører primært til en personskade. Dette taler i utgangspunktet i mot en mildere norm. Mobbing kan også føre til at elevene ikke får den opplæringen de har krav på. Det er her i tillegg tale om skade på barn. Grunnskoleutdanningen kan også sies å ivareta samfunnsinteresser, ettersom samfunnet også drar nytte av kunnskapen. Den økonomiske ressursituasjonen er heller ikke en unnskyldingsgrunn for ikke å oppfylle retten til et ”godt”arbeidsmiljø.²⁰³ Dette er hensyn som taler i mot en mildere norm. Spørsmålet om anvendelse av standardregelen på personskade var berørt i blant annet Rt. 2000 s.253 og Rt. 2002 s.654.

Rettspraksis gir uttrykk for at det kun er ved unnlattelse av å forebygge eller bruke sin kontrollmyndighet at standardreglen kan komme til anvendelse, jf. Rt. 1991 s.954 og Rt. 253. Når det gjelder den faktiske utførelsen av forebyggelsen eller kontroll og tilsynet, vil alminnelige regler måtte anvendes.²⁰⁴

Kommunen skal ha tilsyn med skolevirksomhetens interkontrollsystem etter skolemiljøforskriften. Aktsomhetsnormen i forhold til kommunens internkontroll ble vurdert i Rt. 2002 s.654.

²⁰² Tolle Stabell uttaler at førstvoterende i dommen gir uttrykk for at det gjelder en generell regel om at standardregelen som utgangspunkt skal legges til grunn ved kontrollvirksomhet som er innført til borgernes interesse, jf. JV 1996 s.205

²⁰³ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.18. Se pkt.4.7.

²⁰⁴ Se Graver (2002), s.523 flg.

Spørsmålet i saken var hvorvidt kommunen var regressansvarlig overfor barnehagens ansvarsassurandør etter arbeidsgiveransvaret, jf. skl. § 5-3 nr.2 jf. § 2-1. Utgangspunktet for saken var at ei jente som gikk i privat barnehage, hadde falt i en bekk og pådratt seg en hjerneskade som førte til at hun ble 100 % medisinsk ufør. Saksøker mente kommunen hadde handlet kritikkverdigg ved å godkjenne barnehagen, og at tilsynet ikke hadde vært tilstrekkelig.

Partene i saken var enige om at den aktsomhetsnorm som følger av alminnelige regler om arbeidsgiveransvaret, skulle legges til grunn. Flertallet tok derfor ikke direkte stilling til om standardregelen kunne anvendes her. Rettens flertall uttalte i forbindelse med standardregelen: *”Både i forarbeidene til skadeserstatningsloven og i rettspraksis er det lagt til grunn at det for enkelte former for offentlig kontroll-, og bistands- eller servicevirksomhet skal anvendes en mildere aktsomhetsnorm enn den som følger av de alminnelige regler om arbeidsgiveransvaret, se Rt-2000-253 med videre henvisninger. I den foreliggende sak har partene vært enige om at det er den aktsomhetsnorm som følger av alminnelige regler om arbeidsgiveransvar, som skal legges til grunn. Men selv om det er de alminnelige regler som skal anvendes, følger det av § 2-1 nr.1 at aktsomhetsnormen må tilpasses de krav skadelidte med rimelighet kan stille til virksomheten eller tjenesten. Dette medfører at aktsomhetskravene må variere fra område til område.”* (s.662).

Flertallet foretar ikke en tradisjonell culpavurdering i forhold til om kommunen kunne og burde handlet annerledes for å forebygge mot de foreliggende risikomomenter, men om tilsynet med barnehagen hadde vært forsvarlig i forhold til omfang og intensitet. Til tross for at risikomomentet var klart definert ble kommunen frikjent.²⁰⁵ Dissenterende dommer så på bekken (som var det sentrale risikomoment) som en større risiko enn flertallet gjorde. Jeg mener aktsomhetsnormen som flertallet legger til grunn, ikke stiller strenge krav til kommunens tilsyn. Normen ligner på den som legges til grunn ved standardregelen.

Hensynet til kontrollen er å beskytte små barn mot skade, dette er et hensyn som burde ha fått større vekt. Skolevirksomhetens forebyggende arbeid mot mobbing er helt sentralt for å få bukt med mobbeproblemet. Formålet med oppl. kap. 9a er at skolen skal arbeide mot et ”godt” arbeidsmiljø både fysisk og psykisk. Det grunnleggende for å

²⁰⁵ Se Graver (2002), s.526

oppnå dette er et forebyggende arbeid.²⁰⁶ Det er derfor svært viktig at det også stilles strenge krav til tilsynets intensitet og omfang. Standardregelen bør derfor ikke komme til anvendelse. Rt. 2002 s.654 taler imidlertid for at det ikke kan legges til grunn en streng culpanorm for kommunenes tilsyn.

4.4.4.2 Svikt i skolens plikt til å drive forebyggende arbeid

Mobbing er et sammensatt og komplisert fenomen. Helt avgjørende for at retten til et godt psykososialt miljø skal bli en realitet, er at skolen forebygger mot blant annet mobbing. Det forebyggende arbeidet er selve grunnsteinen for å unngå at mobbing forekommer. Skoler som ikke driver en systematisk forebygging mot mobbing kan pådra seg erstatningsansvar.

Når vil manglende forebyggende arbeid mot mobbing være uaktsomt? Mye taler for at det her må legges til grunn en streng aktsomhetsnorm. Skolen har en plikt til å drive et aktivt og systematisk arbeid for å fremme et godt psykososialt miljø, jf. oppl. § 9a-3(1) og § 1-2 siste ledd. Oppl. § 9a-3 er en presisering av kravene i § 9a-4. Det å ha et forebyggende arbeid er en absolutt plikt for skolene, jf. ”skal” i oppl. § 9a-3 (1) og § 9a-4 første punktum. Hvorvidt skolen har misligholdt sin plikt til å ha et aktivt og systematisk forebyggende arbeid mot mobbing må bero på en helhetsvurdering. Betydning for det forebyggende arbeidet på skolen har også ”skolemiljøforskriften” § 14. Bestemmelsen går ikke direkte på forebygging mot mobbing, men gir en generell plikt til å forebygge mot skader og ulykker. Reelle hensyn taler også for at det her må pålegges et strengt ansvar. Hvis det ikke eksisterer et forebyggende arbeid, og dette fører til skadevoldende mobbing, taler mye for å pålegge kommunen et erstatningsansvar.

Det forebyggende arbeidet har en nær sammenheng med internkontrollplikten, jf. pkt.

3.3.3. og 4.4.4.6.

²⁰⁶ I Rt. 1999 s.1903 mente Høyesterett at bl.a. lovens formål talte i mot en mildere culpanorm på dette området. Kommunen ble ansett erstatningsansvarlig på grunn av manglende tilsyn med hjelpeverge. Høyesterett mente ordningen med hjelpeverge hadde en annen karakter enn de bistands- og servicevirksomhetene som var omtalt i forarbeidene. Kommunen ble erstatningsansvarlig for ved gjentatte anledninger å ha forholdt seg passiv, når de burde ha reagert ovenfor hjelpevergen.

Oppl. § 9a-3 gir ingen indikasjoner på hva slags forebyggende arbeid skolen må sette i verk. Men vi kan ut i fra ordlyden se at skolen må drive et forebyggende arbeid, jf. ”skal”, arbeidet må være ”aktivt” og ”systematisk”. Det innebærer at det må være en gjennomtenkt planlegging som en del av internkontrollen, jf. § 9a-4. Det sentrale vil trolig ikke være hva slags forebyggende arbeid skolen driver, men at formålet er å fremme det psykososiale miljøet og forhindre mobbing. Forarbeidene uttaler at skolen må sette konkrete mål for det psykososiale arbeidsmiljøet, og de må arbeide systematisk og planmessig for å nå dem. Skolen må også ha klare rutiner for å nå målene og hvordan de skal avdekke og håndtere mobbing.²⁰⁷ Skolen skal også ta med elevene på planleggingen og gjennomføringen av det forebyggende arbeidet, jf. oppl. § 9a-5.

Den mest ønskelige situasjonen er at ingen elever blir utsatt for mobbing. Det vil imidlertid være vanskelig å unngå fordi skolen ikke kan påvirke alle faktorer som kan spille inn. Forarbeidene uttaler at det allikevel må være en klar målsetting at skolen aktivt arbeider mot mobbing og har som målsetting at ingen skal mobbes. Vektlagt blir at elevene ikke i samme grad som voksne kan velge arbeidsmiljø. Det er i samfunnets interesse at barn går på skole og det bør derfor gjøres mest mulig for å forhindre at elever kommer til skade under skoleoppholdet.²⁰⁸

Hvis skolen ikke har noen form for forebyggende arbeid, vil dette klart være å regne som uaktsomt av skolen. Forutsatt at det er årsakssammenheng mellom det manglende forebyggende arbeidet mot mobbingen og mobbingen, må det være tilstrekkelig for at kravet til uaktsomhet er oppfylt. Manglende forebyggende arbeid vil alltid være en indikasjon på at skolen ikke har gjort noe for å forhindre mobbing, og at de for eksempel ikke har oppfylt sin handleplikt.

Hvilke krav stilles til innhold og omfang av skolens forebyggende arbeid? Det finnes mye materialet om hvordan skolevirksomheten kan forebygge mot mobbing.²⁰⁹ Sentralt er ulike ”mobbeprogrammer”. ”Mobbeprogrammer” er ansett som et effektivt og viktig

²⁰⁷ Jf. Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.16

²⁰⁸ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.16

²⁰⁹ Se blant annet: Olweus, *Mobbing i skolen*, Roland, *Mobbing i skolen: En lærerveiledning*.

Innstillingen fra Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet, juni 2000, *Vurdering av program og tiltak for å redusere problematferd og utvikle sosial kompetanse* inneholder en vurdering av utvalgte programmer og tiltak se s.31 flg.

virkemiddel for å forebygge mot mobbing. Både forarbeider og uttalelser fra departementet gir uttrykk for dette.

I Innst.O.nr.7 (2002-2003) på s.6, ble det fremlagt forslag om at alle skoler skulle tilbys mobbeprogrammer vederlagsfritt innen 2003/2004. ”*Stortinget ber Regjeringen sørge for at alle skoler innen utgangen av skoleåret 2003/2004 skal tilbys mobbeprogram vederlagsfritt*” Statsråd Kristin Clemet har i 2002 besluttet å øke den statlige støtten, slik at alle grunnskoler kan få tilbud om å delta i Olweus-programmet i 2003.²¹⁰ Olweus-programmet er et mobbeprogram som inngår i regjeringens 5-årige handlingsplan mot barne- og ungdomskriminalitet. Innføringen av programmet startet i 2001.

Det eksisterer imidlertid flere programmer og det kan være vanskelig for skolene å vite hvilke program som den enkelte skole skal benytte seg av. En faggruppe oppnevnt av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet har kommet med en rapport der de har vurdert ulike mobbeprogrammer, med anbefalinger om hvilke som bør benyttes.²¹¹ Skolene bør velge et program som er anbefalt. At skolen har innført et mobbeprogram vil tale for at de aktivt og systematisk arbeider mot mobbing. Men det holder ikke bare å ha et mobbeprogram stående i hylla, det må også gjennomføres.

I november var det en mobbehistorie på Grindvold ungdomskole. En 13 år gammel elev ble hjemme hos seg selv oppsøkt av 20 medelever og banket opp. Dagbladet (19.11.2002) kunne i ettertid komme med opplysninger om at skolen var med på antimobbeprogrammet til Dan Olweus, men at skolen ikke hadde brukt programmet 100 prosent. På grunn av dårlig økonomi hadde skolen droppet å bruke instruktører til gjennomføringen av programmet.

Ordensreglementet kan benyttes i forebyggende arbeidet mot mobbing.²¹² Det er kommunenes ansvar å fastsette forskrift om ordensreglement, jf. oppl. § 2-9, se pkt.3.2.2. Det vil kunne være sentralt at ordensreglementet her fastsetter hva slags oppførsel som er tillatt på skolen og hvilke følger det får hvis du bryter disse. At elevene vet at det får følger hvis de for eksempel mobber andre elever, vil kunne ha preventiv effekt.

²¹⁰ Utdanningsforbundet, *Olweus-programmet mot mobbing og antisosial atferd*

²¹¹ Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet, ”*Vurdering av program og tiltak for å redusere problematferd og utvikle sosial kompetanse*”

²¹² Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s 24

Mobbing kan foregå i friminuttene, jf. pkt.4.4.4.4. Viktig i det forebyggende arbeidet er derfor å tilpasse antall tilsynspersoner til antall elever. Hvis lærere har vanskelig for å holde oversikt over alle elevene når de har inspeksjon, bør skolen sette inn flere lærere til å inspisere. Flere lærere bør også settes inn hvis det er påvist at mobbing foregår i friminuttene. At dette er et aktuelt tiltak kommer også frem i Sivilombudsmannens årsmelding 1996 s.131. Den aktuelle saken var en klage på en skoles håndtering av en voldsepisode, som følge av mobbing. Skolen hadde rutiner for forsterket inspeksjon i friminuttene. Etter voldsepisoden fikk skolen også rutiner for at enkeltelever i spesielle situasjoner kunne holdes under oppsyn i friminuttene.

Gode saksbehandlingsrutiner vil kunne bidra til en bedre håndtering av mobbekonflikter. Skolen i Sivilombudsmannens årsmelding 1996 s.131, hadde ingen klare retningslinjer for hvordan slike saker skulle behandles. Det fantes ingen praksis på å nedtegne skriftlige meldinger til foreldre eller føre møtereferater. Dette tror jeg gjelder generelt for mange grunnskoler. Prinsippene om god saksbehandling blir fort brutt med en slik praksis og det gir inntrykk av uprofesjonalitet. I en eventuell påfølgende erstatningssak kan det bli vanskelig for partene å redegjøre for hva som faktisk har vært gjort. Skolevirksomheten bør i tilfellet ha bevisbyrden for sine påstander, hvis de ikke har tilstrekkelig dokumentasjon, jf.pkt.5.

Ombudsmannen undersøkte i denne forbindelse hva skolen hadde gjort for å forebygge mot lignende hendelser. Ombudsmannen konkluderte med at skolens forhold til holdningsskapende arbeid mot mobbing, etablering av gode saksbehandlingsrutiner samt avklaring av ansvarsforhold syntes å ha vært betydelig. Uttalelsen viser også at skolen må skjerpe sitt arbeid når det oppdages at mobbing likevel forekommer.

RG 1993 s.896 illustrerer at dårlig forebygging med sikte på forberedelser til skoleturer kan medføre erstatningsansvar. Forberedelser til skoleturer kan være viktig for å forebygge mot at elever blir skadet. I den aktuelle saken ble selve gjennomføringen av turen ansett som uaktsom, og dette medførte erstatningsansvar. Retten trengte derfor ikke ta stilling til om forberedelsene var tilstrekkelige, men retten uttalte likevel at skolen hadde tatt kontakt med organisasjoner som hadde arrangert slike turer før og det var diskutert i utvalg på skolen. Det var ingen holdepunkter for at elevene ikke var blitt tilstrekkelig orientert om de farer som kunne inntreffe i høyfjellet (s.898).

Avgjørelsen kan gi holdepunkter for at hvis skolen for eksempel har hatt et forebyggende arbeid mot mobbing, som har ført til gode resultater, vil dette kunne tale mot et ansvar hvis en enkelt elev likevel påføres en skade på grunn av mobbing.

4.4.4.3 Svikt i tilsyns/omsorgsplikt

Opplæringsloven § 9a-3(2) pålegger skolen en undersøkelses-, varslings og handlingsplikt hvis noen får "*mistanke eller kunnskap*" om mobbing. Hvis mobbing ikke blir oppdaget vil dette også kunne være erstatningsbetingende. En forutsetning for at skolen skal ha grunn til å handle overfor enkeltpersoner er at de har oppdaget at det foreligger et mobbeprobem. Oppl. § 9a-3(2) supplerer den generelle omsorgsplikten.²¹³ Bestemmelsene sier ikke noe konkret om hvor aktsomme lærerne må være. De ansatte må påse at ingen av elevene blir skadet i skoletiden og de må påse at ingen blir mobbet, jf. Opplæringslova § 1-2(6), § 9a-3(2) og forskriften til opplæringslova § 12-1 bokstav a. Aktsomhetskravet må vurderes i forhold til hver enkelt situasjon. Rettspraksis har pålagt skolen en streng aktsomhetsnorm når det gjelder omsorgsplikten, spesielt ved aktiviteter som øker risikoen for skade, jf. Rt. 1997 s.1081 og RG 1993 s.896.

I RG 1993 s.896, ble kommunen gjort ansvarlig for personskade under en skoletur i høyfjellet, idet ledernes kontroll med elevene ble funnet mangelfull, jf. s.900. Retten fant heller ikke at erstatningen kunne nedsettes på grunn av medvirkning fra skadelidte. Skadelidtes handling måtte ses i lys av at han bare var 15 år.

I dette avsnittet vil jeg behandle omsorgsplikten i forhold til oppdagelsen av mobbing. Hvilke krav som stilles til skolen når den har oppdaget mobbingen blir behandlet i pkt.4.4.4.4.

Spørsmålet blir når skolen kunne og burde ha oppdaget mobbingen. Skolen kan ikke påberope seg at den ikke har oppdaget eller hatt mistanke om mobbing hvis for eksempel elever eller foreldre har henvendt seg til skolen. I NJA 2001 s.755 ble det lagt til grunn at skolen måtte ha visst om problemene fra det tidspunkt moren tok kontakt med skolen. Kunnskapskravet er også oppfylt hvis de for eksempel har fått henvendelser fra tilsynsorganet, jf. Rt. 1997 s.1506.

²¹³ Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s.23 og 7

I Rt. 1997 s.1506 var spørsmålet om en arbeidsgiver hadde opptrådt slik overfor tre arbeidstakere, at de kunne kreve erstatning. Arbeidsgiver hadde misligholdt sin plikt til å sørge for et forsvarlig psykososialt arbeidsmiljø. Retten uttaler på s. 1514: *”Jeg kan ikke forstå annet enn at apoteker A måtte være klar over dette. Forholdene ble også tatt opp med henne etter Helsedirektoratets ettersyn sommeren 1992. I en slik situasjon har arbeidsgiveren en særlig plikt til å medvirke til å bedre forholdene.”*

Når skolen burde ha oppdaget mobbingen må sees i lys av den kompetansen de sitter inne med om mobbing generelt. Mobbing er i dag et svært kjent fenomen i skolen og det vil ikke være mulig for en kommune å påberope seg at de ikke har kunnskap om problemet og symptomene. Symptomer ved mobbing kan være at elever blir ertet på en stygg måte, blir hakket på, er involvert i krangling og slåssing og at de blir tatt fra for eksempel penger og bøker. Mer indirekte tegn kan være mye fravær, tilbakeholdenhet i klassen, isolering - vedkommende er mye alene og har for eksempel synkende faglige prestasjoner.²¹⁴ Hvis en av de ansatte har spesialkompetanse innenfor mobbing, bør det stilles strengere krav til aktsomheten. Det må for eksempel forventes at PP-tjenesten har spesialkompetanse på området. I Rt. 1997 s.1081 la retten vekt på at læreren var erfaren og med *”solid idrettsutdanning og opplæring blant annet i bruk av trampett.”(s.1085)*

Avgjørelsen fra Rt. 1997 s.1081 påla Høyesterett Fylkeskommunen som arbeidsgiver for læreren, erstatningsansvar for en ryggskade en videregående elev pådro seg ved mislykket salto på trampett i kroppsøvingstimen.

Rt. 1997 s.1081 og RG 1993 s. 896 gjelder ansvar ved fysiske aktiviteter i skolen. Den strenge aktsomhetsnormen bør også komme til anvendelse når det gjelder andre sider av omsorgsplikten. Spesielt bør skolens ansatte være aktsomme når de har inspeksjon i friminuttene. Mobbing vil ofte kunne skje i friminuttene når det er mulig å stikke seg bort uten at inspektørene ser det. De inspiserende må derfor være oppmerksomme på å se etter elever som blir plaget og også elever som blir stående alene. Skolens ansatte bør derfor ha en god kjennskap til utearealene og vite om steder hvor det kan være muligheter for å stikke seg unna, for eksempel i hjørner hvor det er vanskelig å bli sett. Et eksempel på at det er viktig å følge med i friminuttene har vi fra en hendelse som har

²¹⁴ Olweus, s.49 og 50.

vært omtalt bl.a. i Ringsaker Blad og Hamar Arbeiderblad.²¹⁵ En elev ble ved en ungdomsskole jaget rundt i et friminutt og senere bundet til en stolpe. Den ene eleven som hadde bundet og han som ble bundet, begynte å sparke hverandre. Resultatet ble for eleven som ble jaget rundt, brudd på flere steder i det ene benet. Det hele skjedde uten at noen lærere som var ute på inspeksjon så det. Det bør vel kunne stilles spørsmål om det burde ha vært oppdaget under inspeksjonen.

Elever som blir mobbet, skiller seg gjerne ut i forhold til andre elever.²¹⁶ Spesielle særegenheter hos elever vil stille ekstra krav til skolens oppmerksomhet når det gjelder å oppdage tegn til mobbing. For eksempel kan elever med spesielle handikap lettere bli utsatt for mobbing. Det gir derfor læreren en oppfordring til å være ekstra oppmerksom på denne eleven. I avgjørelsen fra Oslo tingrett var det avgjørende at moren til skadelidte blant annet hadde informert klasseforstanderen om sønnens sykehistorie og handikap. Retten uttalte at, *”Dette gav slik retten ser det skolen et klart signal om at A kunne være utsatt og oppfordring om særskilt aktpågivenhet fra skolens side.”*

Skolevirksomheten må også ha et selvstendig ansvar i forhold til å vurdere om elever har ulike handikap og utrede årsaken til disse. For eksempel hva årsaken er til at en elev ikke klarer å konsentrere seg i timen. Dette har sammenheng med skolens plikt til å utrede/undersøke nærmere årsakene til elevers læringsproblemer. Hvis en elev har synkende resultater på skolen, må læreren ta dette som tegn på at noe er galt. Læreren kan da selv undersøke hva som er årsaken til problemene eller for eksempel få PP-tjenesten til å foreta en vurdering av eleven. Det bør kunne stilles strenge krav til at PP-tjenesten klarer å kartlegge hva som er årsaken til problemene.

I enkelte tilfeller er skolen forpliktet til å foreta sakkyndige vurderinger, jf. oppl. § 5-3. Disse vurderingene vil i hovedsak bli utført av PP-tjenesten, jf. § 5-6, men det er ingen lovhindringer for at andre kan hentes inn for å foreta vurderinger, hvis for eksempel PP-tjenesten mener de ikke har kompetanse på området.²¹⁷ Hvis kommunen henter inn eksterne fagpersonale og deres vurdering viser seg å være mangelfull, får vi problemstillingen om kommunen hefter for disse selvstendige oppdragstakerne, jf. Pkt.4.4.2.

²¹⁵ Artikler fra 21.12.2002 (Ringsaker Blad) og fra 20, 21 og 28.12.2002 (Hamar Arbeiderblad)

²¹⁶ Se Olweus, s.34 for typiske kjennetegn hos mobbeofre.

²¹⁷ NOU 1995:18 s.111 og 125 flg.

Skolen bør også være forpliktet til å henwise elever til nærmere undersøkelser, hvis de ikke klarer å finne ut årsaken til problemene. Både i RG 1997 s.560 og RG 1998 s.716 (s.726 og 727) uttalte retten at elevene burde ha vært henvist til ytterligere utredninger for å kartlegge omfanget og årsaken til deres problemer.

Retten mener i RG 1997 s.560 at skolen burde henholdsvis ha henvist eleven til PP-tjenesten eller skolens logoped. Vurderingstemaet er her hvorvidt skolen hadde mulighet til å oppdage elevens lese- og skrivevanskeligheter, og i tilfellet hvilken form for spesialopplegg som eventuelt kunne iverksettes. Retten uttalte videre at dette måtte *”sammenholdes med de tekniske, faglige og økonomiske rammer som på den tiden forelå – i det hele tatt hvilke totale ressurser som grunnskolen hadde”*(RG 1997 s.560). Ved oppdagelse av mobbing kan ressurs hensynet ikke tillegges like stor vekt. Fordi retten til et ”godt” skolemiljø skal oppfylles uten hensyn til skolens økonomi. Det er her også snakk om risiko for personskade, noe som bør skjerpe aktsomhetskravene.

De sakkyndige vurderingene vil kunne være viktige i forberedelsene av vedtak etter oppl. § 9a-3(3).²¹⁸

Enkelte situasjoner kan gjøre at skolen må rette ekstra oppmerksomhet mot en elev, for eksempel om en elev er ny i klassen. Skolens ansatte bør være oppmerksomme på om den nye eleven glir inn i klassemiljøet. Det kan være vanskelig for nye elever å komme inn i miljøet når miljøet allerede er etablert. Dette kom blant annet opp i avgjørelsen fra Oslo tingrett og var aktuelt i forhold til avgjørelsen fra Högsta domstolen i Sverige. I NJA 2001 s.755 la ikke retten vekt på at eleven var ny i klassen. Skadelidte ble mobbet i den nye klassen, blant annet fordi hun kom fra Värmland og ble da kalt ”lantis” (s.763). Dette er et moment som jeg synes burde ha skjerpet kravet om på hvilket tidspunkt skolen burde ha oppdaget mobbingen. Flertallet i Högsta domstolen vurderer ikke dette momentet i henhold til om det burde ha skjerpet kunnskapskravet. Retten uttaler bare at skadelidte ikke viste slike tegn til at hun ble mobbet. Det var derfor ikke uaktsomt av skolen å først handle etter at moren til skadelidte ringte og sa i fra (s.797).

²¹⁸ De sakkyndige vurderingene utarbeidet i forbindelse med vedtak om spesialundervisning er rådgivende og ikke bindende for vedtaksorganet, jf. Ot.prp.nr.46 (1997-1998) s.41

Det må oppstilles en streng aktsomhetsnorm når det gjelder de ansattes ansvar for å oppdage mobbingen. Hvis de ansatte ikke har hatt mulighet til å oppdage mobbingen fordi skolen ikke har tilrettelagt at de er mange nok ute i friminuttene, må det vurderes hvor vidt det var uaktsomt av skolen å ha for få lærere i den aktuelle situasjonen, jf. pkt 4.4.4.2.

4.4.4.4 Mislighold av handlingsplikten

Når noen innen skolevirksomheten oppdager eller får mistanke om at en elev blir mobbet, utløses det en handlingsplikt, jf. § 9a-3(2). Skolen er her pålagt en undersøkelse, varslings- og handlingsplikt. Skolens handlingsplikt ved mistanke om mobbing og når skolen har oppdaget mobbingen, ble behandlet i pkt 4.4.4.3

Varslingsplikten skolenpersonalet har ovenfor skoleledelsen blir behandlet i pkt.

4.4.4.5. Oppl. § 9a-3(2) må også ses i sammenheng med § 9a-4 og den alminnelige omsorgsplikten. Hvis skolen har oppdaget at det forekommer mobbing, er virksomheten forpliktet til å sette i verk tiltak. Det kan derimot ikke kreves at mobbetiltakene skal føre til et ”positivt” resultat.

I dette avsnittet vil skolens handlingsplikt når mobbing er konstatert bli behandlet. Først vil det bli redegjort for de ansattes direkte handlingsplikt, jf. oppl. § 9a-3(2) ”*sjølv gripe inn*”. Videre vil kravene til tiltak og deres omfang bli behandlet. Til slutt tar jeg for meg oppl. § 9a-3(3).

Legalitetsprinsippet setter skranker for hvilke beslutninger og handlinger forvaltningen kan vedta eller gjøre. Utgangspunktet er at forvaltningen ikke kan gripe inn i borgernes rettsfære uten hjemmel i formell lov. Skolen trenger kompetanse for de handlinger og beslutninger de tar. Kompetansegrunnlag kan være avtalefrihet og eierrådighet, organisasjons- og instruksjonsmyndighet, alminnelig handlefrihet og lov etter gjeldende rett. De fleste handlinger og beslutninger som skolen foretar seg, vil være avgjørelser som er å anse som en del av den vanlige driften. De vil da ha kompetanse i henhold til sin eierrådighet og etter alminnelig handlefrihet. Legalitetsprinsippet setter også skranker for de faktiske handlingene. Hjemmel i lov kreves når det offentlige pålegger private plikter eller forbud, og når det gjøres inngrep i den personlige friheten og i privatrettslige rettigheter. Utgangspunktet er at faktiske handlinger kan utføres så lenge de er lovlige. Men det kreves hjemmel i lov hvis handlingene eller tiltakene som iverksettes er så inngripende at de etter sin art må ha hjemmel i lov. Hvorvidt forvaltningen har tilstrekkelig lovhjemmel i de ulike tilfellene beror på en tolkning av rettskildene.²¹⁹

²¹⁹ Om legalitetsprinsippet se bla. Eckhoff/Smith, s.235 flg., Graver (2002), s.73 flg og Kraby, JV 1996 s.145-160

Etter oppl. § 9a-3(2) skal skolens personale om nødvendig og mulig selv gripe direkte inn hvis de oppdager mobbing. Jeg antar at lovgiver her har tenkt på tilfeller der lærere under inspeksjon i friminuttene eller i undervisningen oppdager mobbing. Det kan være elever som hakker på andre elever muntlig eller driver mobbing av mer fysisk karakter. Hva som er nødvendig må bero på situasjonen. I de fleste tilfellene vil det trolig være tilstrekkelig å snakke til de involverte og følge opp i ettertid. Men hvis konflikten har utartet seg til slåssing må læreren kanskje bruke fysisk makt for å skille elevene. Skolens ansatte har i utgangspunktet ikke lov til å benytte seg av fysisk makt eller fysisk og/eller krenkende refsing, jf. oppl. § 2-9(3). Fysisk makt kan imidlertid være tillatt i nødverge eller nødretts situasjoner.²²⁰

”Nødrett og nødverge gir ein viss rett for personalet på skolen til å stoppe basketak og slåsting mellom elevar med fysisk makt og til å verje seg sjølv mot elevar som er trugande eller valdelege, jf. §§47 og 48 i straffelova. Det kan altså ut frå forholda vere lovleg å bruke fysisk makt for å hindre at elevane skader seg sjølv eller andre, eller skader eigedommen til skolen eller eigedommen til andre.

Skolepersonalet har dessutan ei særleg plikt til å ha omsorg for elevane på skolen. Personalet har såleis ikkje berre rett, men også plikt til å gripe inn for å hindre at elevar skader eller plagar andre elevar eller skader seg sjølv eller skoleeigedommen. At personalet i slike situasjonar har både rett og plikt til å gripe fysisk inn, er ein føresetnad i §2-2 nr 6 og 7 i grunnskoleforskrifta, som gir meir detaljerte reglar om framgangsmåten i slike tilfelle.”²²¹

Hvis personalet ikke griper inn når de har mulighet til det og når de skjønner at det er mobbing eller andre krenkende handlinger som foregår, vil unnlåtelsen være erstatningsbetingende.

Hvilke tiltak må skolen iverksette mot mobbing? Loven gir ingen retningslinjer for hvilke tiltak som skal iverksettes eller innholdet av dem. Når det blir kjent at elever blir mobbet, må det foretas en grundig og gjennomtenkt gjennomgang av saken og vurderes hva som er mest hensiktsmessig å foreta seg. I henhold til reglene om internkontroll skal det også foreligge retningslinjer og handlingsplaner for hvordan konflikter skal håndteres når de oppstår. Forsvarlighetsvurderingen vil måtte bero på om tiltakene har vært tilstrekkelige. Tiltak som er rettet konkret mot mobber eller mobbeoffer vil kunne

²²⁰ Ot.prp.nr.46 (1997-1998) s.113

²²¹ Ot.prp.nr.46 (1997-1998) s.113

ha et sterkt preg av myndighetsutøvelse og skjerpede krav til skolevirksomhetens behandling bør derfor gjelde.

”De tiltak som blir iverksatt må vurderes ut i fra den informasjon som sier noe om de faktorer som påvirker trivsel og god psykososial helse. Denne informasjonen vil avhenge av lokale forhold. Den helhetlige vurderingen som gjøres må basere seg på skjønn, tilgjengelig informasjon og erfaring. Tiltaket må stå i forhold til problemets og utfordringens størrelsesorden, alvorlighetsgrad/betydning, ressurstilgjengelighet og muligheter for gjennomføring.”²²²

Veilederen til ”skolemiljøforskriften” kommer med flere ulike forslag til hvordan ulike mobbeproblemer kan løses. Det nevnes blant annet at skolen kan ha ”mobberåd”. Det sentrale ligger i å analysere situasjonene ved å identifisere problemet og årsaken. Hvis man klarer dette er det lettere å finne gode og konkrete tiltak.²²³ Andre tiltak som kan iverksettes er individuelle samtaler med offeret og plagerne, etterfulgt av oppfølgingssamtaler og gruppesamtaler.²²⁴

Hvilke krav kan stilles til mobbetiltakene og deres omfang? Må skolen sette i gang individuelle tiltak (bestemte tiltak for den enkelte elev) eller er det tilstrekkelig med generelle mobbetiltak for hele skolen. I noen tilfeller mener jeg at generelle tiltak vil være tilstrekkelig. De vil kunne ha en individuell virkning. Tiltak rettet mot hele skolen kan være hva som skal til for å få slutt på mobbingen. Hvis skolen for eksempel setter i gang en mobbekampanje vil elever kunne bli bevisste på hva som er mobbing og de skadene det medfører. Mobbingen som allerede forekommer kan stoppes. Ensidig fokus på mobbeofferet kan også unngås med tiltak rettet mot hele skolen. Dette har også sammenheng med skolens forebyggende arbeid mot mobbing. For at det skal være tilstrekkelig med generelle tiltak, må det stilles krav om en tilstrekkelig vurdering av tiltakene i forhold til den enkelte mobbede elev.

Lovgivningen legger også mest vekt på det forebyggende arbeidet som gjøres gjennom generelle tiltak. Dette kan tale for å anse skolens handlinger som aktsomme til tross for at det ikke er iverksatt individuelle tiltak. RG 1998 s.716 gir også holdepunkter for

²²² Fra veileder til skolemiljøforskriften, s.47

²²³ Fra veileder til skolemiljøforskriften, s.47

²²⁴ Roland, s.34 flg.

dette. Det ble her ikke konstatert mobbing, men rettens uttalelser tyder på at mer generelle tiltak kan være tilstrekkelig.

”Skolen var oppmerksom på mobbeproblemet generelt, og gjennomførte også generelle tiltak for å forhindre mobbing på skolen. I forhold til A spesielt var skolen klar over at A var involvert i konflikter med andre elever som hadde sin årsak i forholdet til hans eldre bror. Gjennom ordningen med « klassens timer » synes skolen å ha lagt ned mye arbeid i forhindre disse konfliktene og integrere A i skolemiljøet. Når den vesentlige årsaken til mobbeproblemet lå i As sårbarhet i møtet med skolemiljøet i X, er det rettens vurdering at det er begrenset hva skolen kunne ha gjort med å endre de øvrige elevers adferd overfor A. Det er ikke godtgjort at skolen kunne ha gjort nevneverdig mer med dette enn det som allerede ble gjort.” (s.728)

Tiltakene som settes i gang må være gjennomtenkte, målrettet og forholdsmessige. Ved mobbekonflikter bør skolen kontakte barnets foreldre, jf.pkt.4.4.4.5. Hvilke tiltak som skal settes i gang bør derfor gjøres i samsvar med hva skolen, foreldrene og eleven mener er best. Elevens synspunkter må vektlegges i forhold til elevens alder og modenhet.²²⁵

Det kan imidlertid vanskelig stilles krav om at tiltakene skal føre til et positivt resultat. Mobbing er et så sammensatt og komplisert fenomen at jeg tror selv fagpersoner på området vil kunne ha problemer med å finne de tiltakene som vil være effektive i et hvert tilfelle. Skolen har heller ikke påvirkningsmulighet over alle forhold som kan spille inn ved mobbing. Dette er også påpekt i lovforarbeidene i forbindelse med innholdet av rettigheten til et mobbefritt miljø.²²⁶

Spørsmålet om det kan stilles krav til et positivt resultat for de aktuelle tiltakene ble behandlet i dommen fra Sverige. Flertallet i dommen mente at elever ikke kunne kreve at handlingene var ”framgångsrika”(s.797). Kommunen må foreta seg hva man med rimelighet kan forvente. Dette innebærer at kommunen vil ha handlet forsvarlig hvis de handlet, uavhengig av resultatet. Retten sier at det avgjørende er: ”*huruvida skolan har tagit problemet på allvar och gjort vad den kunnat för att komma till rätta med det*”. (s.797) I denne konkrete saken hadde læreren blant annet tatt opp problemet med

²²⁵ Lov om barn og foreldre av 8 april 1981 nr.7, § 30 gir foreldrene en rett og en plikt til å ta personlige avgjørelser på barnets vegne. Retten er begrenset av bl. §§ 31-33, se spesielt § 31 (2). I Ot.prp.nr.29 (2002-2003) er det foreslått en endring i bla. § 31, for at den skal samsvare bedre med ordlyden i Barnekonvensjonens art. 12 nr 1.

²²⁶ Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s.16 og Ot.prp.nr.46 (1997-98), s.81

jentene i klassen, og deretter med guttene. Etter dette tok han kontakt med ”kameratstødjarna”, ”skolevårdinnan” og spesiallæreren og ba dem være spesielt oppmerksomme på skadelidtes situasjon. I tillegg snakket han med lærerlaget, kalte inn til foreldremøte og deretter ga han beskjed til skolens rektor. Rektor hadde samtaler med to av mobberne, deres foreldre, læreren og skadelidtes foresatte. Skadelidte hadde også samtaler 2 – 3 ganger i uken i skolens regi, for å prøve å løse problemene, i tillegg til samtaleterapi, hjemmeundervisning og arbeidspraksis (s.797 flg.). Ingen av tiltakene hjalp skadelidte. Til tross for alle forsøk klarte hun som følge av problemene ikke å fullføre skolen. Et av de sakkyndige vitnene mente at skolevirksomheten ikke hadde prøvd å løse mobbeproblemet riktig (s.765 flg.). Han mente skolen burde ha reagert kraftigere og mye raskere. Det var også viktig at skolevirksomheten fokuserte på mobberne og ikke på offeret, for å få den riktige virkningen. Dette var ikke gjort tilstrekkelig i dette tilfellet. Selv om sakkyndig i saken ikke mente at skolen hadde satt i gang de riktige tiltakene og heller ikke til rett tid, kom flertallet til at tiltakene hadde vært tilstrekkelige, og grunnlag for erstatning forelå derfor ikke (s.798). Dette til tross for at skolen hadde fått en irettesettelse av skoleverket (s.797). Resultatet viser at skolen har handlet aktsomt så lenge de prøver å gjøre noe med mobbeproblemet. Det kan ikke stilles krav om at de ulike tiltakene vil forbedre situasjonen til mobbeofferet. Ut i fra den fremstillingen av saken som er gitt om omfanget av tiltakene, vil resultatet antakelig blitt det samme etter norsk rett.

Hvis foreldre eller elever ber om tiltak som gjelder mobbing, skal det behandles etter reglene om enkeltvedtak, jf. oppl. § 9a-3(3). Betydningen av at tiltakene må fattes som enkeltvedtak er at det stilles større krav til saksbehandlingen samt at det gir elever og foreldre en klagemulighet. Skolen må følge saksbehandlingsreglene i fvl. kap IV-VI som gjelder spesielt for enkeltvedtak, jf. fvl. § 3. Tiltak som skolen iverksetter på eget initiativ bør også fattes som enkeltvedtak. Dette for å sikre en god saksbehandling og gi elever og foreldre et klagegrunnlag. De alminnelige ulovfestede prinsippene for en forsvarlig saksbehandling vil i alle tilfeller gjelde. Saksbehandlingen av hvilke tiltak som skal iverksette vil her være viktig fordi det ikke er gitt retningslinjer for hva slags tiltak som skal iverksettes. En god saksbehandling vil tale for at tiltakene er tilstrekkelige.

Enkeltvedtakene må fattes i skriftlig form, med mindre det av praktiske grunner vil være byrdefullt for skolevirksomheten. jf. fvl. § 23. Tiltakene må også grunngis og begrunnelsen skal som hovedregel gis samtidig med at vedtaket treffes, jf. fvl. § 24. Skolen må i vedtaket vise til oppl. § 9a-3(3), jf. fvl. § 25(1).

Fvl. § 25 gir uttrykk for minstekrav som skal stilles til en begrunnelse. Hvorvidt en mer utfyllende begrunnelse bør gis må vurderes ut i fra hvor inngripende og alvorlig avgjørelsen er for skoleeleven, jf. Rt. 1981 s.745, Rt.1991 s.424 og Rt. 1993 s.587.²²⁷

Det kan være nødvendig at skolen beskriver hva de er forpliktet til etter loven. Innholdet i vedtaket vil trolig være forståelig for partene uten at bestemmelsens innhold gjengis. Ettersom bestemmelsen ikke gir andre retningslinjer enn at tiltak skal være enkeltvedtak. Enkeltvedtaket skal som hovedregel innholde en redegjørelse for de faktiske forholdene som vedtaket bygger på, jf. fvl. § 25(2). Det vil her være nødvendig at det blir redegjort for det aktuelle mobbeproblem, hva som har hendt og hva som gjør det nødvendig å iverksette bestemte tiltak. Hvilke skjønn skolen har bygget avgjørelsen på bør nevnes, jf. fvl. § 25(3).²²⁸ Skolen bør her gi en redegjørelse for hvilke hensyn som ligger til grunn. Begrunnelsen bør være så fullstendig at eleven/foreldrene får inntrykk av at de tiltakene som skolen har besluttet å iverksette er gjennomtenkte og har noe for seg. Det vil også være avgjørende for elevenes og foreldrenes tillit til skolen. Skolen er også forpliktet til å underrette partene om vedtaket så snart som mulig, jf. fvl. § 27. Underretningen skal som hovedregel skje skriftlig. Tiltakene mot mobbing bør igangsettes så raskt som mulig, det vil derfor være viktig at elever eller foreldre gir tilbakemelding så fort det lar seg gjøre om de ønsker å klage på vedtaket.²²⁹ Det er viktig med en omstendelig og korrekt saksbehandling. Grundigheten av saksbehandlingen må imidlertid veies opp i mot behovet for effektivitet. Det er viktig at det blir gjort noe for å stoppe mobbingen og eventuelt begrense et skadeomfang. En avveining av om en eventuelt grundigere saksbehandling fra skolens side ville ha ført til et bedre resultat vil derfor være relevant.

Etter oppl. § 9a-3(3) annet punktum, vil også skolens passivitet ved ikke å fatte noe vedtak, være å regne som enkeltvedtak. Formålet med bestemmelsen er at skolens

²²⁷ Woxholth, s.346

²²⁸ se Woxholth, s.351

²²⁹ Klagefristen er tre uker jf. fvl. § 29.

passivitet ikke skal avskjære elevens og foreldres klagerett. Vilkåret for at det kan klages uten at det foreligger et vedtak, er ”*innan rimeleg tid*”. Hva som er å regne som ”rimelig tid”, vil bero på hvor alvorlige virkningene av de utilfredsstillende forholdene er for barnets helse og hvor viktig det er at tiltak settes i gang raskt.²³⁰ Skolens passivitet vil alltid være klanderverdig. Hvorvidt det er erstatningsbetingende vil bero på hvor godt skolen følger opp saken etter at det blir klaget og eventuelt årsaken til at de ikke har fattet et vedtak tidligere.

Hvis klagen fremsettes før det har gått ”rimelig tid”, kan klagen avvises. Det vil i første omgang være opp til skolen å vurdere om klagen skal avvises, jf. fvl. § 33(2). Det kan klages over avvisningsvedtaket. Siden det ikke er satt noen fast frist for når et vedtak skal være fattet, medfører dette at klagefristen ikke starter i passivitetstilfellene.²³¹

4.4.4.5 Mislighold av rådgivning/veilednings-, opplysnings- og taushetsplikt

I behandlingen av en mobbekonflikt er det viktig at tilstrekkelig informasjon og opplysninger blir gitt til de riktige partene så situasjonen kan endres til det bedre. Det er også viktig at opplysninger i forbindelse med mobbekonflikter blir behandlet med varsomhet. Mislighold av forpliktelsene kan skje når skolen skal informere foreldre til mobbeofre om mobbingen. Det kan oppstå problemer i forhold til hvilke opplysninger som kan gis til orientering til andre på skolen, elever og foresatte, ved for eksempel foreldremøter. Opplysningsplikten er også sentral i forhold til informasjonen mellom de ulike leddene i skolevirksomheten. Opplysnings- og veiledningsplikten har også betydning for at elevene skal kunne ivareta sine rettigheter. Pliktene er også viktig for å opprettholde en tillit til skolevirksomheten.

Mislighold av rådgivning/veilednings-, opplysnings- og taushetsplikten kan medføre erstatningsansvar. Det kan imidlertid ikke utledes en alminnelig ansvarsnorm for brudd på disse pliktene. For mellommenneskelig rådgivning kan det som utgangspunkt ikke medføre et erstatningsansvar så lenge det ikke forligger forsett eller grov uaktsomhet.²³² Hvilken aktsomhetsnorm som kreves må vurderes ut i fra om plikten er lovfestet og eventuelt hvilke krav som oppstilles i lov og forskrift.²³³ Momenter i vurderingen av

²³⁰ se Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.22

²³¹ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.22

²³² Hagstrøm, s.411

²³³ Jf. Hagstrøm, s.411-414.

aktsomhetsnormen som skal legges til grunn vil være hvilken betydning opplysningene har for skadelidte, forventninger, om skolevirksomheten kunne forstå at disse opplysningene var viktig for skadelidte og aller viktigst de krav som følger av lov og forskrift. Mislighold på opplysningsplikten vil i samhold med andre pliktbrudd kunne føre til et erstatningsansvar.

Avsnittet belyser aktsomheten som kreves ved opplysningsplikten og veiledningsplikten overfor foreldre og elever og opplysning/informasjonsplikten innad i virksomheten i forhold til mobbing. Til slutt vil noen spørsmål om taushetsplikt bli behandlet. Noen fullstendig vurdering av opplysnings- og taushetsplikten vil ikke bli gitt. Kun problemstillinger som kan tenkes å være aktuelle i forbindelse med mobbekonflikter vil bli behandlet.²³⁴

Når skulle eller burde elever og/eller deres foreldre fått opplysninger i forbindelse med mobbing? Skolen er pålagt en opplysningsplikt overfor foreldre når forhold ved skolemiljøet kan ha negativ innvirkning på helsa til elevene, jf. oppl. § 9a-6(3) og ”skolemiljøforskriftens” § 5(2). En alminnelig plikt til å opplyse foreldre om forhold som vedgår deres barn, må også kunne utledes av den alminnelige omsorgsplikten som kommer til uttrykk i oppl. § 1-2 siste ledd som legger vekt på at det skal være et samarbeid mellom skole og hjem. Det er klassestyrer som har hovedansvaret for kontakten med hjemmet, jf. oppl. § 8-2(2). Opplysninger som angår elevene, vil derfor være viktig for et godt samarbeid. Skolen er også forpliktet til å veilede og rådgje elever og foreldre, jf. fvl. § 11 og oppl. § 9-2.

Skolen har også en opplysningsplikt overfor samarbeidsutvalget, skoleutvalget, elevrådet og foreldrerådet om saker som er av vesentlig betydning for skolemiljøet, jf. oppl. § 9a-6(1).

Plikten medfører i utgangspunktet at alle elever og foresatte skal ha informasjon hvis det er dårlige psykososiale forhold ved skolen, for eksempel på grunn av mobbing, vedvarer over tid eller det forekommer alvorlige voldshandlinger. Veilederen til ”skolemiljøforskriften” nevner spesielt mobbing som eksempel på forhold som kan ha negativ innvirkning på helsa. Informasjonen skal gis direkte til foreldre og/eller

²³⁴ Skolen har også spesiell opplysningsplikt til barneverntjenesten og sosialtjenesten etter oppl. §§ 15-3 og 15-4, disse bestemmelsene faller utenfor oppgavens tema.

elever.²³⁵ Informasjonen etter oppl. § 9a-6(3) skal gis så ”snart som mulig”. Viktig i denne forbindelse er først og fremst at informasjon skal gis selv om en negativ innvirkning ennå ikke har skjedd, med grunnlag i en føre-var-betraktning.²³⁶ Så ”snart som mulig” bør tolkes strengt da det er snakk om avverging av helsefare, jf. pkt 4.4.4.4

Etter ”skolemiljøforskriften” § 5(2) er det ”leder av virksomheten” som er pålagt informasjonsplikt. Dette betyr at det er rektor som skal informere elever og/eller foresatte når det forekommer mobbing. I noen tilfeller tror jeg det vil være like forsvarlig at det er klasseforstander som informerer foresatte i første omgang, da de vil kjenne elevene best. Det kan ved mobbekonflikter allikevel være hensiktsmessig at det er rektor som tar kontakt, fordi klasseforstander kan ha et for nært forhold til konflikten og/eller vedkommende kan være å bebreide for at mobbingen ikke har blitt oppdaget. Det kan også være vanskelig for klasseforstander å forholde seg objektivt til situasjonen hvis mobbeoffer og mobber går i samme klasse.

Når skolen skal finne tiltak som skal iverksettes for å forhindre mobbing eller stoppe mobbing av en elev, er det viktig at foresatte blir orientert om det. Dette er opplysninger som skolen bør gi foreldrene for at de skal kunne følge opp og hjelpe sine barn. Informasjonsplikten må derfor ses i sammenheng med handlingsplikten etter oppl. § 9a-3. Det bør gis opplysninger som anses relevante i forbindelse med mobbingen. Skolen må imidlertid bare være forpliktet til å gi opplysninger som de har tilstrekkelig grunnlag for. Hvis enkelte forhold er uklare i hendelsesforløpet, bør det være akseptabelt at opplysninger først blir gitt når skolen er sikre på hva som har skjedd.²³⁷

Elever og foreldre kan ved mobbekonflikter ha behov for å få veiledning om hva de kan gjøre og hvilke rettigheter de har. Fvl. § 11 pålegger skolevirksomheten å gi veiledning innenfor sitt saksområde. Forvaltningen er også pålagt en veiledningsplikt etter

²³⁵ Veileder til ”skolemiljøforskriften” s.20

²³⁶ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.24 og 25

²³⁷ I Rt. 1981 s.312 kom også spørsmålet opp om hvilke opplysninger sosialkontoret var forpliktet til å gi. En tannlege saksøkte kommunen fordi han mente de burde ha opplyst om at klienten som ble henvist til ham for behandling, var narkoman og smittet av Hepatitt. Kommunen ble frikjent fordi opplysningene kommunen hadde mottatt ikke ga noe sikkert grunnlag for at personen var narkoman. Kommunen kunne heller ikke bebreides for at de ansatte ved sosialkontoret ikke kjente til faren for hepatittsmitte fra narkomane. Høyesterett uttaler blant annet i forbindelse med de mottatte opplysningene, at hvis de skulle ha vært gitt videre, måtte de under en hver omstendighet ha vært vurdert nærmere og ytterligere undersøkelser måtte ha vært foretatt. Da ville behandlingen allerede ha vært gjort og skaden skjedd.

alminnelige forvaltningsprinsipper. Det er imidlertid ikke en plikt til å drive alminnelig opplysningsvirksomhet. Veiledning skal gis til de som er kommet i kontakt med forvaltningsorganet.²³⁸ Den kan for eksempel være aktuell i forhold til skolens plikt til å veilede foreldre og elever om deres rettigheter når det har oppstått en mobbekonflikt. Skolen kan her ikke nøye seg med kun å gi veiledning om de forhold som foreldre eller elever spør om, men de må også gi veiledning om andre forhold som er relevante.²³⁹ Erstatningsgrunnlag for brudd på veiledningsbestemmelsen og de generelle opplysningsreglene vil kun foreligge hvis opplysningen var klart nødvendige for at skoleeleven skulle kunne ivareta sine rettigheter. Det vil også være av betydning om opplysningene ville ha ført til at mobbing ville ha blitt stoppet på et tidligere tidspunkt.

Hvis det fattes vedtak stilles det strengere krav til skolevirksomhetens opplysnings- og veiledningsplikt, jf. fvl. §§ 16 (forhåndsvarsling), 17 (2) og (3) og 27 om opplysninger som skal gis i klageadgangen.

I Sivilombudsmannens årsmelding (1996 s.131) ble det lagt vekt på at foreldrene burde ha fått foreløpig informasjon om hva skolen foretok seg i saken.²⁴⁰ Dette fulgte av alminnelige prinsipper om god forvaltningsskikk. De burde ha fått opplysninger om hvilke tiltak som ble iverksatt og om behandlingen av deres klage. Når skolen ikke informerte foreldrene kunne dette oppfattes som om skolen ikke tok hendelsen på alvor. Ombudsmannen mente at informasjonen og veiledningen til foreldrene hadde vært for dårlig.

Svikt i informasjonsrekken innad i skolevirksomheten kan bidra til at mobbing ikke blir oppdaget. Opplysningsplikten er lovregulert og den er viktig i håndtering av mobbeproblemet. Det må her stilles større krav til skolevirksomhetens aktsomhet enn ved generell opplysning og veiledningsvirksomhet. Etter oppl. § 9a-3(2) skal personalet på skolen, som oppdager eller får mistanke om mobbing, informere skoleledelsen.

²³⁸ Eckhoff/Smith, s.392

²³⁹ Rekkevidden av veiledningsplikten er berørt i Rt. 1976 s.614. Selv om dommen gjaldt forhold før fvl. § 11 trådte i kraft, er den relevant da § 11 er lovfesting av den alminnelige veiledningsplikten. Høyesterett anså det ikke som uaktsomt at det ikke var opplyst om at personlig forhold kunne bli vektlagt i ansettelsesprosessen. Den enkelte måtte selv opplyse om hva som var relevant. Dommens resultat ville muligens blitt annerledes etter fvl. § 17 (3). Veiledningsplikten går trolig lenger når det gjelder veiledning om prosessuelle forhold enn å veilede om det materielle innholdet i skjønnet. Se Graver (2002), s.349

²⁴⁰ Jf. pkt.4.4.4.2

Kommunikasjon mellom de ulike aktørene i virksomheten er en forutsetning for at internkontrollen skal fungere, jf. oppl. § 9a-4 og pkt.4.4.4.6. Det er viktig at opplysninger blir gitt innad i skolevirksomheten slik at mobbetilfellene blir håndtert på en tilfredsstillende måte og at den mobbede elev ikke blir ”borte” i systemet. Rektor som leder av skolen har opplysningsplikt ovenfor tilsynsorganet i kommunen, jf. ”skolemiljøforskriften” § 5(1).

Personalet må være observante når det gjelder symptomer som kan indikere mobbing. Det er derfor viktig med fagkompetanse på området. Personalet må vurdere hvorvidt de ulike situasjonene indikerer mobbing, jf. pkt.4.4.4.3. Hvis de har mistanke om dette, er de forpliktet til å varsle skoleledelsen. Innhenting av informasjonen begrenses av reglene om taushetsplikt, individets rettssikkerhet og integritet.²⁴¹

Hvis en skole har et stort problem med mobbing på skolen, er rektor som leder av virksomheten forpliktet til å opplyse kommunens tilsynsorgan om dette, jf. ”skolemiljøforskriften” § 5(1). Rektor skal opplyse om alle ”nødvendige” opplysninger, jf. § 5(1). Hvilke opplysninger som er nødvendige, må sees i lys av hvilke opplysninger tilsynsorganet trenger for å kunne gjennomføre sine oppgaver. Opplysninger som vil være nødvendige er informasjon om det er oppstått forhold på skolen som kan ha negativ innvirkning på helsa. Tilsynsorganet kan imidlertid ikke kreve å få opplysninger som er belagt med taushetsplikt etter denne forskriften, jf. ”skolemiljøforskriften” § 5(2).²⁴²

Viktigheten av at opplysninger blir gitt innad i virksomheten kan belyses med avgjørelsene fra Rt. 1990 s.441 og RG 1997 s.560. I den første dommen var spørsmålet om en sterkt hørselshemmet kvinne hadde fått den spesialundervisningen hun hadde krav på. Etter dagjeldende lov av 4.juni 1915 om døve, blinde og åndsvake barns undervisning m.v. skulle skolestyret ha sendt melding til direktøren for spesialskolene om kvinnen. Det kunne ikke dokumenteres at melding var sent. Kravet var foreldet og kommunen ble derfor frikjent. Retten uttalte imidlertid at forsømmelsen av å ikke gi melding var vesentlig. Dette fordi det var av sentral betydning for at barn skulle få den spesialundervisning de hadde behov for, at melding ble gitt. (s.447). I RG 1997 s.560

²⁴¹ Fra veileder til skolemiljøforskriften, s.47

²⁴² Fra veileder til skolemiljøforskriften, s.20

ble opplysninger som barneskolen hadde om en elevs lese- og skrivevansker ikke gitt videre, noe som medvirket til at eleven ikke fikk den opplæringen han hadde krav på. (s.568). Hvis opplysningen hadde blitt gitt videre ville årsaken til problemet eleven hadde, kunne blitt oppdaget tidligere.

Det er også en forutsetning for at PP-tjenesten skal kunne utføre sitt arbeid, at de får opplysninger fra skolen om elever som har problemer og hvor det er behov for en utredning, jf. RG 1998 s.716. Dette viser viktigheten av den interne kommunikasjonen og sammenhengen med oppdagelse av mobbing. Det taler helt klart for et erstatningsansvar hvis svikt i den interne kommunikasjonen er skyld i at mobbing ikke er oppdaget.

Hvilke opplysninger kan skolen gi til alle elever og foresatte og hvilke opplysninger kan de gi til utenforstående? Lærere er i en posisjon hvor de mottar en rekke opplysninger av personlig karakter. Skolen har taushetsplikt etter reglene i fvl. §§ 13 – 13f, jf. Oppl. § 15-1. Taushetsplikten setter begrensinger for opplysningsplikten. Det vil i mobbekonflikter også kunne komme frem mange sensitive opplysninger om for eksempel handikap eller fobier som elever har. Dette kan være personlige forhold som kan falle inn under fvl. § 13-1. Personlige opplysninger vil ofte være forhold som den det gjelder ønsker å holde for seg selv. Det kan være personlige opplysninger om fysiske eller psykiske problemer, sykdom eller at en mottar sosialhjelp eller trygd.²⁴³

Personlige opplysninger som blir gitt til informasjon til hele virksomheten, må gis med varsomhet. I Rt. 1997 s.58 ble informasjon om et oppsigelsesforhold gitt til de øvrige ansatte, ansett å være ærekrenkende. Arbeidsgiver ble dømt til å betale oppreisning etter skl. § 3-6.

Taushetsplikten gjelder bare opplysninger ansatte i skolevirksomheten får *”i forbindelse med tjenesten eller arbeidet”*, jf. § 13 (1).²⁴⁴ Dette betyr ikke at de ansatte fritt kan fortelle andre om opplysninger de har fått i private sammenhenger. Det kan være avgjørende om vedkommende som betror seg til for eksempel en lærer, betror seg til

²⁴³ Eckoff/Smith, s.439

²⁴⁴ se Matheson, *Norsk skolerett*, 1987,s.207. I Rt. 1989 s.1363 ble en sosialarbeider dømt for å ha brutt taushetsplikten etter strl. § 121. Sosialarbeideren hadde vært i et privat selskap hvor en av gjestene hadde fortalt henne at hun hadde blitt seksuelt misbrukt som barn. Høyesterett uttalte at selv om opplysningene var gitt privat, var de omfattet av taushetsplikten, da vedkommende åpenbart nettopp valgte å betro seg til henne fordi hun var sosialarbeidet. Jf. pkt.4.4.3

vedkommende som lærer eller som privatperson. Hvis en person forteller en lærer om mobbing som forekommer i skolen i en privat sammenheng, bør læreren allikevel oppfatte dette som opplysninger som må håndteres med forsiktighet.

For at skolen skal kunne gi hver enkelt elev en tilpasset opplæring, er det nødvendig at virksomheten får relevante personlige opplysninger. Opplysningene må håndteres forsvarlig. Et brudd på taushetsplikten vil medføre at elever og foresatte vil miste tilliten til skolen.

Hvis det har vært en mobbekonflikt på skolen, rykter florerer og pressen har skrevet om saken, vil skolen kunne føle behov for å redegjøre om dette på for eksempel et foreldremøte og innad i skolevirksomheten. Fvl. § 13 a nr 3 gir adgang til å gi opplysninger som er å anse som allment kjent. Skolen vil da kunne ha adgang til å kommentere hva pressen har sagt, men jeg mener at hvis det ikke er oppgitt navn i pressen så kan heller ikke disse gis. Dette til tross for at de fleste elever og foreldre allerede vil ha kjennskap til hvem som er innblandet. Det vil også kunne oppleves svært krenkende for de elevene det gjelder hvis deres problemer blir tatt opp i felles fora. Skoleledelsen bør vise forsiktighet i vurderingen av hvilke opplysninger som kan sies å være allment kjent.²⁴⁵

Terskelen for hvilke personlige forhold som kan diskuteres i kommunens kontrollorgan vil kunne være noe videre, så lenge det skjer innenfor nødvendige og saklige grenser. Leder av virksomheten skal som nevnt ikke gi taushetsbelagte opplysninger videre til det kommunale tilsynsorganet, jf. ”skolemiljøforskriften” § 5(2). Unntaket i fvl. § 13 a er imidlertid snevert og det må ytes stor forsiktighet i forhold til opplysninger av sensitiv karakter.²⁴⁶ Opplysninger innad i samme forvaltingsorgan og til andre forvaltingsorganer kan gis hvis opplysningene faller innunder fvl. § 13 b nr 3 eller 5. Sivilombudsmannen har i forbindelse med årsmelding 1996 s.131 uttalt at det må aksepteres at personlige forhold blir diskutert i ulike politiske fora når det er nødvendig for å undersøke saken nærmere og for å kunne bedre situasjonen. Det kan være viktig for en forsvarlig behandling av saken.

²⁴⁵ se Matheson, s.220 flg om skolens rett til å korrigere opplysninger gitt av eleven eller foresatte og s.237 flg om skolens avkreftelse eller bekreftelse av rykter.

²⁴⁶ Woxholth, s.219 flg.

” Når det gjelder foreldrenes anførsel om at rapportene om A skal ha blitt forsøkt hemmeligholdt av kommunen, og at de har følt det som et overgrep å ha blitt ”diskutert i ulike politiske fora”, kan jeg ha forståelse for at dette kan ha vært en belastning for dem. Den undersøkelse kommunen igangsatte etter knivstikkingen, var imidlertid etter min mening nødvendig for å få klarlagt hva som skjedde for å vurdere om skolen i tilstrekkelig grad hadde utvist den nødvendige aktivitet for å sikre elevenes arbeidsmiljø. Dette er jo nettopp også en forutsetning for å vurdere kjernen i den klage foreldrene inga”. (sivilombudsmannens årsmelding av 1996 s. 131)

Hvis bruddene på taushetsplikten er så alvorlige at strl. § 121 eller § 390 er overtrådt, vil dette tale for et erstatningsansvar.

Er det tvil om at visse opplysninger er taushetsbelagte, kan skolen innhente samtykke fra elever eller foreldre.²⁴⁷ Foreldre kan gi samtykke på vegne av barna i henhold til bl. § 30, begrensninger i denne retten følger av bl. §§ 31-33.

4.4.4.6 Svikt i kontroll- og tilsynsplikten (internkontrollen)

Når skolens egne rutiner ved håndtering av mobbing svikter eller hvis ledelsen ved en skole tar for lett på kravene som stilles til skolens plikt til å forebygge mot mobbing er det viktig at kontrollen med skolevirksomheten fungerer. Kommunens kontrollorgan må føre et tilsyn som gjør at svikt i de enkelte skolene først og fremst forebygges. Hvis det allikevel forekommer svikt er det viktig at kontrollorganet oppdager det så tidlig som mulig og korrigerer skoledriften. Det er viktig at kontrollorganet fungerer som en sikkerhetsventil. For vurderingen av hvilken aktsomhetsnorm som i utgangspunktet må legges til grunn for kontroll og tilsyn se punkt. 4.4.4.1

Det er staten som fører tilsyn med at opplæringslova blir fulgt, jf. oppl. § 14-1, men kommunen har tilsynsmyndigheten etter ”skolemiljøforskriften”.²⁴⁸ Det har vært et ønske fra departementet i forbindelse med innføringen av oppl. kap. 9a at det kommunale tilsynet blir opprettholdt som primærtilsyn, mens det er staten som har det overordnede tilsynet. Kun kommunenes kontroll- og tilsynsansvar vil bli behandlet her.

²⁴⁷ Se Matheson, s.217 flg. for betydningen av å gi samtykke ved taushetsbelagte opplysninger.

²⁴⁸ Se pkt.3.3.4.

Kommunen bør organiseres slik at tilsynsorganet får en mest mulig uavhengig rolle. Dette er viktig da kommunen her kontrollerer sin egen virksomhet. Delegering av tilsynsmyndigheten kan skje etter khl. § 4a-3. Tilsynsmyndigheten vil ofte bli delegert til en annet kommunalt organ - til et folkevalgt organ eller til administrasjonen ved administrasjonssjefen.²⁴⁹ *”Kommunestyrets tilsyn med skolemiljøet er en del av kommunens miljørettede helsevern, og regnes som en helsetjeneste.”*²⁵⁰

Kommunens kontroll og tilsyn med skolevirksomheten skal bygge på prinsippet om internkontroll. Dette vil gi en samordningsgevinst som kan føre til en bedre utnyttelse av ressursene.²⁵¹ Tilsynsansvaret er i utgangspunktet todelt. For det første skal de påse at skolevirksomheten overholder kravene som er oppstilt til det psykososiale arbeidsmiljøet i lov og forskrift. For det andre kan tilsynsorganet pålegge skolen å rette forhold som avviker fra kravene, for eksempel hvis skolen ikke har et forebyggende arbeid mot mobbing. I tillegg til disse pliktene som er lagt til kommunestyret etter kommunehelsetjenesteloven, har kommunestyret godkjenningsmyndighet.

Jeg vil videre i dette avsnittet ta for meg hvilke krav som stilles til kommunens godkjenningsmyndighet og deretter hvilke krav som stilles til selve kontrollen og tilsynet med virksomheten herunder sanksjonskompetansen.

Kommunestyret må godkjenne alle grunnskoler etter ”skolemiljøforskriften”, jf. § 6 (1). Grunnskolen må i søknaden kunne dokumentere hvordan de vil sikre at skolen planlegges, etableres, drives og videreutvikles i samsvar med forskriftens bestemmelser. Det betyr at de må dokumentere hvordan de skal fremme trivsel og gode psykososiale forhold, jf. ”skolemiljøforskriften” § 12.

Vil kommunen bli erstatningsansvarlig på grunnlag av at kommunen ikke skulle eller burde ha godkjent en skolevirksomhet? Erstatningsansvar kan være aktuelt, jf. Rt. 2002 s 654²⁵². Svikt i godkjennelsesrutinene vil også kunne være et moment i en samlet vurdering av om skolevirksomheten har hatt et tilstrekkelig forebyggende arbeid mot

²⁴⁹ Veileder til ”skolemiljøforskriften”, s.22

²⁵⁰ Veileder til oppl. kap. 9a

²⁵¹ Ot.prp.nr.60 (1993-1994) s.34

²⁵² Om dommens faktum se pkt.4.4.4.1

mobbing. Det vil kunne være vanskelig på forhånd for godkjenningsmyndigheten å vurdere hvordan virksomheten har tenkt å legge opp arbeidet med det psykososiale miljøet. Det bør imidlertid stilles krav til at grunnskolene gir detaljerte og fullstendige beskrivelser av for eksempel handlingsplaner mot mobbing. Hvis søknaden om godkjenning ikke gir tilstrekkelig med opplysninger og dokumentasjon, må kommunen være forpliktet til å stille vilkår om mer utdypende beskrivelser for godkjenning.²⁵³

”For godkjenningsmyndighetene kan det på planstadiet være vanskelig å ta stilling til forhold av driftsmessig karakter. For eksempel kan det være vanskelig for godkjenningsmyndigheten å vurdere lite utdypende beskrivelser av hvordan virksomheten vil etterleve kravet om internkontroll mht. forskriftens bestemmelser om skolemåltid, psykososiale forhold etc. Det kan derfor være hensiktsmessig at godkjenningsmyndighetene gir godkjenning med det vilkår at godkjenningsmyndighetene får vurdere saken også etter at virksomheten er i drift.”²⁵⁴

Godkjenningsmyndighetene bør derfor følge opp arbeidet som blir gjort, blant annet ved forebygging mot mobbing i tiden etter oppstart av driften. Kommunen kan ikke unnskyldes med at søknadspapirene var lite utfyllende.

Spørsmålet om godkjenningen av en barnehage var uforsvarlig fordi kommunen burde ha stilt strengere krav til sikkerhetsforebygging var oppe i Rt. 2002 s.654²⁵⁵. Høyesterett kom til at godkjenningen av barnehagen var forsvarlig. I aktsomhetsvurderingen var det sentralt hvilken risiko bekken og veien utgjorde, i forhold til om ytterligere vilkår burde ha vært stilt til godkjenningen. Flertallet mente at til tross for risikoen, var det ikke uforsvarlig å godkjenne barnehagen fordi det ville være liten risiko så lenge det var gode tilsynsrutiner og det ble ført et forsvarlig tilsyn (s.663).

Dissenterende dommer mente imidlertid det var uforsvarlig av kommunen ikke å stille vilkår om full inngjerding av barnehagen. Dissenterende dommer la større vekt på hva følgen ble hvis en ulykke først skulle skje og muligheten for å forebygge mot en eventuel ulykke.

²⁵³ Også virksomheter som allerede var etablert før vedtakelsen av forskriften måtte søke om godkjenning, jf. forskriftens § 6 siste ledd.

²⁵⁴ Veileder til ”skolemiljøforskriften”, s.23

²⁵⁵ På det tidspunkt barnehagen ble godkjent hadde ”Skolemiljøforskriften” ennå ikke trådt i kraft. Godkjenningen bygde på forskrift til barnehageloven av 1.mars 1984. Forskriften var hjemlet i barnehageloven av 1975.

”Så langt kan mitt syn oppsummeres slik: Det forelå to risikomomenter av betydning, som - hvis ulykken var ute - kunne lede til meget alvorlig skade. At disse risikomomentene kunne lede til ulykker, må anses å ha vært påregnelig. Det var dessuten relativt lett å verge seg mot dem. På denne bakgrunn mener jeg at det var uforsvarlig at kommunen ikke satte et vilkår om full inngjerding.”(s.667)

Flertallet i dommen stiller ikke strenge krav til kommunen i forhold til hvilke krav som må kreves for godkjenning. Jeg er enig med dissenterende dommer i at det her burde ha vært lagt vekt på at det ville ha vært enkelt å forebygge mot at en slik ulykke kunne skje, bare ved å gjerde inn hele barnehagen. Like enkelt er det ikke å forebygge mot mobbing. Det sentrale for å unngå mobbing i grunnskolen er at det blir gjort et systematisk forebyggende arbeid. Derfor bør det stilles som et krav for godkjenning, at det dokumenteres at en handlingsplan mot blant annet mobbing foreligger.

Hvilke krav stilles til en forsvarlig internkontroll? Hvis skolevirksomhetens internkontrollsystem ikke fungerer kan dette føre til at mobbing ikke blir oppdaget eller at tiltak ikke blir iverksatt. Etter ”Skolemiljøforskriften” § 25 skal kommunestyret føre tilsyn med at forskriften overholdes. Eieren av virksomheten skal påse at det er etablert et internkontrollsystem, jf. ”skolemiljøforskriften” § 4(2). Det blir tilsynsorganets oppgave å føre tilsyn med at internkontrollplikten overholdes. ”Skolemiljøforskriften” er gitt med hjemmel i khl. § 4a-1(2), siste setning. Kommunestyret kan pålegge virksomhet som omfattes av khl og forskrifter med hjemmel i loven sanksjoner, jf. ”skolemiljøforskriften” § 26 og khl. §§ 4-7 til 4-10.²⁵⁶ Beslutninger om sanksjoner er vedtak.

Det avgjørende ved internkontrollen er ikke hvordan systemet er organisert, men at det fungerer. Dette gjør at kommunene selv har ansvaret for å finne det systemet som fungerer fullt ut forsvarlig. Dette kan være krevende, men det blir lettere å ivareta lokale hensyn. Jeg tror også det stiller elevene sterkere, da det krever mer av skolen enn bare å iverksette rutiner som de ikke trenger vurdere funksjonaliteten av. Det er samtidig behov for fleksibilitet, da størrelsen og beliggenheten på de ulike grunnskolene i Norge varierer mye. Hvis kommunen har lagt til rette for et internkontrollsystem for skolen, vil manglende oppfølging av internkontrollsystemet være rektors ansvar. I den forbindelse

²⁵⁶ Se pkt 3.3.6

er det viktig at rektor, bl.a. gjennom internkontrollen, identifiserer den betydning som økonomiavgjørelser og andre rammevilkår har for etterlevelse av forskriften.

Internkontrollsystemet vil bidra til at skolen har kontroll over miljøtilstanden og eventuelt omfanget av mobbing på skolen. Veilederen til ”skolemiljøforskriften” legger blant annet vekt på at det er viktig å holde regelmessige møter for å kartlegge hvordan det psykososiale miljøet er på den aktuelle skolen.²⁵⁷ Det er viktig at ledelsen arbeider for at de ansatte på skolen skal gi klar melding til elevene om at mobbing ikke er tillatt. Skolens ledelse må også vise reel vilje til å ta tak i konflikter som oppstår, følge de opp og løse dem.²⁵⁸

Formålet med internkontrollen er blant annet at det skal være arbeidsbesparende for tilsynsorganet. Skolene blir tvunget til å dokumentere at de overholder lov og forskrift. Kommunikasjonen mellom personalet og skolens ledelse er derfor viktig. Det er også kommunikasjonen mellom ledelsen og tilsynsorganet, jf. pkt 4.4.4.5

”At kommunestyret skal kunne utøve sin tilsynsmyndighet etter kommunehelsestjenesteloven §4a-2, forutsetter at det skal kunne innhente opplysninger om virksomheter som kan ha innvirkning på helsen.”²⁵⁹

Hvis skolen ikke rapporterer som de er forpliktet til, må tilsynsmyndigheten være forpliktet til å foreta egne undersøkelser. Det bør for eksempel foretas stikkprøver.

”Tradisjonelt har tilsyn foregått ved befaringer eller inspeksjoner. I dag gjennomgår tilsynsmyndighetene virksomhetens systematiske arbeid for helse, miljø og sikkerhet (internkontrollen). Tilsynet intervjuer ansvarlige personer og går igjennom dokumentasjon. Det kan også tas kontroller, stikkprøver e.l. på om internkontrollen fungerer i praksis, og om aktivitetene er i samsvar med myndighetenes krav (såkalt verifikasjon). Formålet med tilsynet er å finne ut om skolene kan dokumentere at de har planer for å sikre elevene et skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring, og at de systematisk følger opp disse planene slik at målene kan nås. Slikt tilsyn kalles også systemrevisjon.”²⁶⁰

Det er ikke tilstrekkelig at tilsynsorganet bare påser at skolens internkontrollsystem er tilfredsstillende, de er også forpliktet til å følge opp ved for eksempel å foreta besøk.

²⁵⁷ Veileder til ”skolemiljøforskriften”, s.47

²⁵⁸ Se Pedersen, s.108 og 109

²⁵⁹ Ot.prp.nr.60 (1993-1994) s.33

²⁶⁰ Veileder til oppl. kap.9a

Hvor ofte og intensivt det må foretas besøk vil avhenge av omstendighetene. Besøkene kan foretas rutinemessig eller hvis ansatte i skolen eller elever opplyser om store mobbeproblemer, jf. Rt. 2002 s.654 (s.663). Det er viktig med gode kontrollsystemer, slik at ulykker unngås selv om det sviktet i første linje, jf. Rt. 2002 s.654 (s.667).

I Rt. 2002 s.654 mente flertallet at tilsynet hadde vært tilstrekkelig ved at det var blitt gjennomført tre besøk. At bare det første besøket var med den hensikt å kontrollere virksomheten, var ikke av betydning. Det viktige var at hvis det hadde blitt oppdaget faremomenter ved disse to besøkene så hadde det vært grunn til ytterligere kontroll. Det var ikke tilfellet. Barnehagen hadde også blitt gjort oppmerksom på risikofaktorer, ved at helsesøster hadde anbefalt full inngjerding.

Hvis tilsynsorganet oppdager at en skole ikke overholder bestemmelsene i lov og forskrift, vil de da ha en sanksjonsplikt? Kommunestyret er gitt en skjønnsmessig myndighet til å pålegge skolevirksomheten sanksjoner ved brudd på forskriften, jf. ”skolemiljøforskriften” § 26(1). Etter khl. §§ 4-7 til 4-9 kan granskning, retting og tvangsmulkt benyttes. Khl. § 4–10 stiller imidlertid opp en plikt til at skoler ”skal” stenges hvis det er forhold som medfører en ”*overhengende fare for helseskade*”, jf. pkt. 3.3.4 Tilsynsorganet bør være forpliktet til å be skolen om å rette forholdene, jf.khl. § 4-8. I tilsynsorganets saksbehandling vil saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven komme til anvendelse, jf. behandlingen av oppl. § 9a-3(3) i pkt.4.4.4.4.

Selv om tilsynsorganet har fått en skjønnsmessig kompetanse til å avgjøre om de skal benytte seg av sanksjoner, mener jeg at det kan anses som uaktsomt hvis kontroll og tilsynsorganet forholder seg passive. Tilsynsorganet må være forpliktet til å følge opp at skolen håndterer mobbekonflikter på en forsvarlig måte. Hvis de ser at skolen ikke klarer dette, må de være forpliktet til å gripe inn. Unnlatelse av å gripe inn taler for et erstatningsansvar.

4.4.5 Anonyme og kumulative feil

Arbeidsgiversansvar for anonyme og kumulative feil vil ha stor betydning for om kommunen kan bli erstatningsansvarlig ved mobbing. Det kan være vanskelig å bevise hvem i skolevirksomheten som har gjort en feil i forbindelse med en mobbekonflikt.

Feil kan også være begått av flere. For det første kan det være flere som burde ha oppdaget mobbingen. For det andre kan det være vanskelig å vite hvor i informasjonsrekken svikten oppsto. For det tredje kan skolen ha hatt for dårlig forebyggende arbeid og kommunen har kanskje ikke tilrettelagt tilstrekkelig for internkontroll. Her er det eksempel på feil hvor den konkrete arbeidstaker kan være vanskelig å identifisere. Det er også eksempel på feil som hver for seg sjelden vil føre til ansvar, men kumulert vil erstatningsansvar foreligge. Poenget er at mobbing er et sammensatt fenomen og skaden oppstår som oftest når det svikter på flere steder.

Kommunen hefter både for anonyme feil og kumulative feil. Ansvar for anonyme feil betyr at det ikke er nødvendig å identifisere arbeidstakeren som har handlet forsettlig eller uaktsomt. Vurderingstemaet er kun om feilen er gjort av en av skolevirksomhetens arbeidstakere.²⁶¹ Dette kan være avgjørende for om kommunen kan bli ansvarlig. Eksempel på at flere i skolevirksomheten burde ha oppdaget en elevs problemer har vi i RG 1997 s.560.

Ansvar for kumulative feil betyr at selv om ikke enkelthandlinger eller unnlaterer er tilstrekkelige for å konstatere ansvar, kan de sett i sammenheng føre til at det foreligger erstatningsansvar. Hvis mobbing skyldes svikt i internkontrollen vil det kunne være mange små feil som fører til at elever kommer til skade. Læreren som oppdager mobbingen bruker for lang tid på å undersøke om det faktisk foreligger mobbing. Videre kan vi tenke oss at det blir gitt beskjed til skoleledelsen, men opplysningene blir ikke fulgt opp umiddelbart. I tillegg har skolen kanskje ikke hatt et tilstrekkelig forebyggende arbeid mot mobbing. I avgjørelsen fra Oslo tingrett legger retten til grunn at ut i fra en vurdering av hva saksøkte kunne forvente seg av skolen så var aktsomhetsnormen i skl. § 2-1 overtrådt. Flere momenter var her vurdert. I de tilfellene der mobbing har medført at en elev ikke har fått den opplæringen han har krav på, vil det ofte være flere forhold som spiller inn.

Viktig er, hvis også feil av arbeidsgiver og de som kan identifiseres med virksomheten selv kan kumuleres, jf. pkt 4.5.²⁶² I RG 2001 s.1226 ble arbeidsgivers og arbeidstakers skadevoldendemobbing sett i sammenheng. Kumulering av arbeidstakers og

²⁶¹ Jf. Rt. 1950 s.330

²⁶² Se også Nygaard (2000), s.243 og Lødrup, s.508.

arbeidsgiveres egne handlinger kan samlet sett være å anse som grovt uaktsomt og medføre et oppreisningsansvar for arbeidsgiver, jf. pkt.4.5

Regelen om anonyme og kumulative feil vil ofte overlappe og utfylle hverandre.²⁶³ Dette er ofte tilfellet i spørsmålet om erstatningsansvar ved mobbing i grunnskolen. Viktigheten av arbeidsgiveransvaret tydeliggjøres gjennom reglen om ansvar for anonyme og kumulative feil. Det er stort sett når skolen og kommunen har sviktet på flere steder at det kan konstateres et erstatningsansvar. Dette henger nok også sammen med at skadelidtes skolesituasjon må vurderes i sammenheng for at det skal være mulig å konstatere at det har forekommet mobbing og at svikt som kommunen hefter for er årsaken til skaden.

4.5 Kort om organansvaret og oppreisning

Kun å få dekket sitt økonomiske tap for skadevoldende mobbing, vil ikke alltid føles som rettferdig for mobbeofferet. I noen tilfeller vil mobbing heller ikke ha ført til et økonomisk tap. Hvilke skadevirkninger mobbingen vil føre til for elever som går til søksmål før de er ferdig med grunnskolen vil være et rent hypotetisk spørsmål. Skadefølgene kan være vanskelig å forutsi. For andre vil det være vanskelig å sannsynliggjøre at dersom de ikke hadde blitt mobbet, så hadde de ikke brukt så mange år på for eksempel utdanning. Arbeidsgiveransvaret gjelder kun erstatning for økonomisk tap. Mobbeofferet kan bare kreve oppreisning av skadevolder selv. Arbeidsgiveransvaret utelukker derfor et ansvar for ikke økonomisk tap. Den eneste muligheten mobbeofferet har til å få tilkjent erstatning for ikke økonomisk tap fra kommunen, er gjennom organansvaret.

Organansvar er, når handlinger til personer i de øverste organer til en juridisk person, som for eksempel stat eller kommune, blir identifisert som den juridiske personens egne handlinger, jf.pkt.4.4.2.²⁶⁴ I de tilfellene der den skadevoldene handlingen blir ansett for å være den juridiske personens egne, er vi utenfor arbeidsgiveransvaret og organet kan bli ansvarlig etter alminnelige erstatningsrettslige prinsipper. Organansvaret er et ulovfestet erstatningsansvar. Hvorvidt erstatning kan kreves etter organansvaret eller

²⁶³ Nygaard (2000), s.243

²⁶⁴ Nygaard (2000), s.224

arbeidsgiveransvaret vil kun ha betydning i de tilfellene hvor erstatning bare kan kreves av skadevolder selv. Eksempler på dette er oppreisning etter skl. § 3-5 og erstatning for ærekrenkelser etter skl. § 3-6. For å få erstatning etter skl. § 3-5 kreves det grov uaktsomhet.

Problemstillingen blir hvorvidt et organansvar vil gjøre seg gjeldende overfor kommunen ved en mobbekonflikt. De uaktsomme handlingene eller unnlattelsene må her kunne føres tilbake til organer eller personer som kan identifiseres med kommunen selv. I forarbeidene til skadeerstatningsloven under drøftelsen av hva som er arbeidstakers handlinger, ble det uttalt at vedtak truffet av kommunestyret, formannskapet eller ordføreren selv regnes som kommunenes egne vedtak. Det uttales at for eksempel vedtak truffet av skolestyret, trolig vil falle utenfor. Ansvar utelukkes imidlertid ikke hvis organet er den øverste myndighet på sitt felt. Forarbeidene sier videre at det bør overlates til domstolene å ta stilling til omfanget av organansvaret.²⁶⁵

Etter innføringen av kap. 9a i opplæringslova er Fylkesmannen klageorgan for klager etter opplæringslova og ”skolemiljøforskriften”. Kommunen vil derfor ikke være siste instans og dette taler i mot et organansvar. Forutsatt at beslutninger i forbindelse med en mobbesak tas av ordføreren, kommunestyret eller formannskapet, kan et organansvar tenkes.

Erstatning med grunnlag i organansvaret er tilkjent for skadevoldende mobbing i det private arbeidslivet. I RG 2001 s.1226 ble arbeidstaker tilkjent oppreisning for den mobbing og trakassering han hadde vært utsatt for av blant annet ledere i bedriften.

Oppreisning etter skl. § 3-6 med hjemmel i organansvaret er blitt tilkjent skadelidte for uaktsomme handlinger av det offentlige, jf. Rt. 1995 s.209 og Rt. 2001 s.428²⁶⁶.²⁶⁷ Det

²⁶⁵ Ot.prp.nr.48 (1965-66) s.64

²⁶⁶ I Rt. 2001 s.428 skulle det mye til for å konstatere oppreisningsansvar for staten etter skl § 3-6. Oppreisningskravet mot staten var på bakgrunn av Justisdepartementets innhenting og formidling av opplysninger fra strafferegistret. Opplysningene ble gitt til en avdelingsleder i en domstol. Dette var opplysninger om en av søkerne til en stilling i den aktuelle domstolen. Til tross for at det ikke fantes hjemmel for å innhente informasjonen og at det forelå brudd på saksbehandlingsreglene, var dette ikke tilstrekkelig utilbørlig til at strl. § 249 nr. 2 var overtrådt, og oppreisning etter skl. § 3-6 ble derfor ikke tilkjent. Retten fant også at det forelå brudd på EMK art. 8. Det var allikevel ikke grunnlag for å tilkjenne

ble i Rt. 1995 s.209 lagt vekt på at det kommunale råd som fattet beslutningene var den øverste myndigheten innen kommunen på sitt felt. Det forelå ikke instruksjonsrett for eller klagerett til andre instanser på området (s.216).

I Rt. 1995 s.209 ble en kommune erstatningsansvarlig på grunnlag av flere hastevedtak som sosialsjefen og klientutvalget hadde fattet. Grunnlaget for erstatningskravet var ærekrenkelser på grunn av ugyldige vedtak etter barneloven. Vedtakene gjaldt overtakelse av omsorgen og begrensning av samværsretten på grunn av mistanke om incest, og feilaktig saksbehandling i den forbindelse. Høyesterett var enig i at kommunen kunne bli pålagt et oppreisningsansvar etter skl § 3-6 (1), på grunnlag av organansvaret. Høyesterett var også enige i at vedtakene var truffet på ensidige grunnlag og mangelfull saksbehandling og måtte anses for å ha påført skadelidte en ærekrenkelse i form av uberettiget beskyldning om incest. Det var imidlertid uenighet om det skulle tilkjennes oppreisning. Flertallet mente at det var gjort så grove feilvurderinger kombinert med en nesten uforståelig passivitet gjennom hele saksbehandlingen, at oppreisning kunne tilkjennes. De uttalte at det burde være et atskillig spillerom for feilgrep, på grunn av denne vanskelige situasjonen som barnevernet her var i, men at den her var overtrådt.

Oppreisning etter skl. § 3-5 er også blitt tilkjent med grunnlag i organansvaret. I RG 1995 s.1231 ble etterlatte av arbeidstaker tilkjent oppreisning etter at flere av bedriftens ansatte i ledende stillinger hadde handlet utaktsomt. Handlingene sett i sammenheng, ble ansett for å være grovt uaktsomme. Retten legger til grunn at regelen for anonyme og kumulative feil også vil få anvendelse ved organansvaret. Retten uttalte at det generelt kunne bli problematisk å skille mellom personkretsen som kunne identifiseres med bedriften og andre arbeidstakere (s.1237).

Når det gjelder identifikasjonsspørsmålet i RG 1995 s.1231, utalte retten at de uaktsomme handlingene gjaldt organiseringen og utførelsen av sikkerhet for de ansatte og at dette måtte henføres under den personkrets som danner identifikasjonsgrunnlag for et organansvar.

Kumulering av feil under organansvaret skjedde også i RG 2001 s.1226. I denne avgjørelsen trekkes regelen om kumulering av feil ennå lenger. Retten ser både arbeidsgivers egne feil og arbeidstakers feil i sammenheng og pålegger arbeidsgiver et oppreisningsansvar. Retten uttaler at grov uaktsomhet kan statueres ved en kombinasjon av arbeidstakeres uaktsomme handlinger etter skl. § 2-1 og arbeidsgivers egne

personen oppreisning etter EMK art. 13, fordi Justisdepartementet hadde gått frem på en varsom og skånsom måte ved formidlingen av informasjonen.

²⁶⁷ I Rt. 1997 s.58 ble skadelidte også tilkjent oppreisning etter skl. § 3-6 med grunnlag i organansvaret. Saken gjaldt ansvaret til en privat bedrift.

handlinger etter organansvaret. Retten viser her til Lødrups, *Erstatningsrett* hvor det står på: ”Kravet om grov uaktsomhet kan også tilfredsstilles gjennom kombinasjonen av organets feil og den ansattes. Hvis deres handlemåte sett i sammenheng kan sies å representere det markerte avvik fra forsvarlig opptreden som er kjernen i den grove uaktsomhet, vil oppreisning kunne tilkjennes, jfr. Om de anonyme og kumulative feil når det gjelder ansvar etter skl. § 2-1,” (s.509)

Hvis både de som identifiseres med organet selv og arbeidstakernes handlinger, kan kumuleres i en vurdering av om de er å regne som grovt uaktsomme, så fraviker man i prinsippet ordlyden i skl. §§ 3-5 og 3-6, om at handlingen må være gjort av skadevolder selv. Det vil i tilfellet styrke skadelidtes stilling.

4.6 Ulovfestet objektivt ansvar for kommunen?

Kan eller eventuelt bør skolen pålegges et objektivt ansvar for mobbing i grunnskolen? Det fremgår av vurderingen ovenfor at skolen kan bli erstatningsansvarlig på culpagrunnlag og eventuelt et objektivt ansvar, for ugyldige vedtak. Det kan ikke sies å være noen klare holdepunkter de lege lata for at kommunen kan pålegges et objektivt ansvar for mobbing i grunnskolen. Et objektivt ansvar for uforsvarlig anordning har imidlertid blitt pålagt skolevirksomheten, jf. RG 1992 s.805. RG 1988 s.596 gir også holdepunkter for samme resultat.

”De lege ferenda kan det være grunn til å holde det offentlige ansvarlig for skolefeil, men det er mulig at rettspraksis på dette området bare anerkjenner et culpaansvar, se Rt 1970 s.138 og RG 1963 s.199, RG 1964 s.1, RG 1965 s.505 (Gulating), RG 1966 s.458 (Eidsivating), s.491, RG 1973 s.567 (Hålogaland). Men ingen av avgjørelsene tar direkte stilling til et slikt objektivt ansvar”²⁶⁸ (Avgjørelsene gjelder i hovedsak mangelfull utdanning).

Objektivt ansvar vil si å pålegge skadevolder ansvar, til tross for at han/hun ikke er å bebreide. Det objektive ansvaret er utviklet gjennom rettspraksis og oppsto i forbindelse med industrialiseringen.²⁶⁹ Ansvaret oppsto opprinnelig for privatøkonomisk virksomhet. Det har etter hvert utviklet seg et lovfestet objektivt ansvar på noen områder, for eksempel ansvar for produktskader, jf. produktskadeloven. Som en

²⁶⁸ Hagstrøm, s.227 og 228.

²⁶⁹ jf. Rt. 1875 s.330. Se Lødrup, s. 247

undergruppe av det ulovfestede objektive ansvaret, finner vi ansvaret for tekniske feil.²⁷⁰

Hvilke momenter som er relevante i vurderingen av om når det foreligger et objektivt ansvar, er noe ulikt fremstilt i litteraturen.²⁷¹ Av betydning for om det skal pålegges et objektivt ansvar er at det foreligger en stadig risiko²⁷², skaden er en typisk²⁷³ og påregnelig følge av virksomheten og det må foreligge et ekstraordinært risiko- eller faremoment²⁷⁴. Skolevirksomheten kan bli objektivt ansvarlig hvis den for eksempel ikke har hatt tilstrekkelige sikkerhetstiltak, jf. RG 1988 s.596, RG 1992 s.805 og Rt. 1970 s.1192,

Det er ikke alltid tilstrekkelig at vilkårene er oppfylt. Hvorvidt et objektivt ansvar kan gjøres gjeldende vil bero på en helhetsvurdering. Reelle hensyn som kan være relevante er interessehensynet, pulveriseringshensynet, forsikringshensynet og prevensjonshensynet. Det avgjørende er om de reelle hensynene samlet sett trekker i retning av et objektivt ansvar.

At skaden må være voldt ved en typisk risiko innebærer at skaden må knyttes til den risiko som særpreger virksomheten. Barn er i seg selv et risikomoment. Det vil alltid være en risiko for at elever mobber hverandre. Dette er en naturlig del av skolevirksomheten. Mobbing er en adekvat og påregnelig følge av den risikoen det innebærer å ha mange elever samlet.²⁷⁵ I RG 1992 s.805 var det påregnelig at en

²⁷⁰ Hagstrøm, s 189 flg. og Nygaard (2000), s.267flg

²⁷¹ Se for eksempel, Hagstrøm, s. 111 flg. , Lødrup, s. 247 flg, Nygaard (2000), s.248flg

²⁷² Om vilkåret stadig jf. bl.a.: Rt. 1909 s.851, Rt. 1917 s.202, Rt. 1939 s.766, Rt. 1940 s.16, Rt. 1960 s.841, Rt. 1974 s.41, Rt. 1981 s.492 og Rt. 1991s.1303. (Nygaard (2000), s.257-259)

²⁷³ Om vilkåret typisk jf. bl.a.: Rt. 1934 s.265, Rt. 1936 s.345, Rt. 1940 s.16, Rt. 1948 s.719, Rt. 1948 s.1044, Rt. 1975 s.710, Rt. 1979 s. 1326, Rt. 1981 s.492 og Rt. 1983 s.1052. (Nygaard (2000) s.259-261)

²⁷⁴ Om vilkåret ekstraordinær fare jf. bl.a.: Rt. 1939 s.766, Rt. 1957 s.1011, Rt. 1960 s.429, Rt. 1960 s.841, Rt. 1981 s.312, Rt. 1983 s.1052, Rt. 1986 s.1019 og Rt. 1991 s.1303. (Nygaard (2000), s.261-267)

²⁷⁵ Spørsmålet om en spesialskole kunne pålegges et objektivt ansvar for elevers skadevoldende handlinger var oppe i RG 1975 s.216. To 11 år gamle gutter, som var elever ved Fauske offentlige skole (en spesialskole for gutter med tilpasningsvansker), rømte mens de deltok på en hyttetur, og tente på 3 hytter som brant helt ned. To av hytteeierne reiste krav om at staten skulle erstatte skaden, men fikk ikke medhold. Retten kom til at det ville være å trekke ansvaret langt å pålegge skolen et objektivt ansvar, samt at skolen vanskelig kunne betegnes som en farlig bedrift. Retten legger vekt på at fordelene med spesialskolevirksomheten er større enn risikoen som samfunnet utsettes for. Derfor må samfunnet tåle denne risikoen. Denne vurderingen er ikke helt relevant i forhold til om skolevirksomheten bør være objektivt ansvarlig for skader elever blir påført på skolen, fordi andre hensyn gjør seg gjeldene.

filmstang kunne falle ned i hodet på elevene som befant seg på scenen, og skadefølgen var påregnelig for skolen.

Risikoen må også være ekstraordinær. Det innebærer at den stadige og typiske risikoen må være av et visst omfang. Avgjørende er om risikoen er uventet og upåregnelig fra skadelidtes sted og om den overstiger dagliglivets risiko. Mobbing må sies å være et allment kjent fenomen og det er noe vi utsettes for i alle sosiale sammenhenger. Dette taler mot et objektivt ansvar. For elever som begynner i grunnskolen, vil imidlertid mobbing ikke være noe de forventer seg og heller ikke noe de har kjennskap til.²⁷⁶ Det er her heller ikke snakk om småerting som må sies være innenfor hva elever må regne med. Hva som rettslig sett betegnes som mobbing er strengt, jf.pkt.2. Ved de alvorlige tilfellene, når mobbing medfører en skade, vil dette omfanget være upåregnelig for skadelidte. Vi kan her trekke en sammenlikning til bruk av P-piller. Det er kjent at P-piller kan ha bivirkninger, men det er ikke påregnelig for brukerne at bivirkningene skal føre til en så alvorlig skade som var tilfellet i Rt. 1992 s.64. I RG 1992 s.805 var det avgjørende at det for nettopp denne eleven var uventet og upåregnelig å få en filmstang i hodet.

Hyppigheten av skade er også et relevant moment. Hvis alvorlig skade kun unntaksvis oppstår, taler det for ansvar. I Innst.O.nr.7 (2002-2003) vises det til undersøkelser som tyder på at 15% av alle elever på barnetrinnet og 8% av ungdomsskoleelever blir regelmessig utsatt for mobbing. Dette er omfattende tall. Jeg har imidlertid ikke kjennskap til hvor mange av disse elevene som blir påført en skade som følge av mobbing. Hvis det er en stor del av de mobbede elevene som blir påført skade, vil mobbing i grunnskolen vanskelig kunne betegnes som en ”ekstraordinær risiko”.

For skolen er det påregnelig at noen av deres elever vil bli utsatt for mobbing. Det er nærliggende at skolen forsikrer seg, og det er nærliggende at skolen er nærmest til å bære risikoen. Det er også i samfunnets interesse at grunnskoleelever må gå på skolen. Men elever har også en stor egeninteresse av grunnskoleutdannelsen og dette taler imot et objektivt ansvar. Pulveriseringshensynet vil alltid kunne tale for å pålegge det offentlige ansvaret, men dette hensynet har mindre vekt overfor det offentlige enn

²⁷⁶ Det er avgjørende hvilke rolleforventninger vi har til skadelidte. At skadelidte er et barn må tas i betraktning, jf. Nygaard (2000), s.264.

overfor det private. Ved å pålegge skolen ansvaret, kan det også ha en viss preventiv effekt. Skolen vil kanskje i økende grad forebygge mot skade. I RG 1988 s. 596 ble et tilnærmet objektivt ansvar lagt til grunn. Sogn og Fjordane fylkeskommune ble holdt ansvarlig for ikke å ha etablert en tilfredsstillende ordning for å sikre brukerne av en fresemaskin på en videregående skole. Det ble konstatert brudd på sikkerhetsforskriftene og retten uttalte at det da ikke var nødvendig å vurdere om noen av skolens ansatte hadde utvist uaktsomhet.²⁷⁷ Dommen gir holdepunkter for at et objektivt ansvar kan være aktuelt når skolen bryter lovpålagte sikkerhetsrutiner. Maskinen som eleven skadet seg på utgjorde en særskilt fare. Det er større risiko for at en elev vil få en omfattende skade når uhellet først er ute på en fresemaskin enn når andre elever mobber. Det er også lettere å forebygge mot skade på en maskin enn det er å forebygge mot mobbing. Muligheten til forebygging mot skade tillegges også vekt i RG 1992 s.508.

Prevensjon vil imidlertid kunne ha større vekt hvis skaden skyldes et hendelig uhell, som kunne vært forebygget med enkle tiltak, jf. Rt. 1970 s.1192. Mobbing er et komplisert fenomen og det kreves både kompetanse og ressurser til forebyggingen. Hensynet til rettferdighet og reparasjon kan tale for at skolen skal være objektivt ansvarlig.

Det er mange hensyn som taler for at kommunen bør pålegges et objektivt ansvar, men det er en del argumenter som taler i mot. Det viktigste er nettopp at mobbing ikke kan forebygges med enkle tiltak. Dette er et moment som trolig vil medføre at et objektivt erstatningsansvar for mobbing vil være utelukket.

4.7 Betydningen av kommunens økonomiske ressurser

Vil manglende økonomiske ressurser kunne være en unnskyldningsgrunn for at kommunen ikke har oppfylt sine lovpålagte plikter i forbindelse med mobbing? For eksempel hvis skolen ikke har nok penger til å drive forebyggende arbeid mot mobbing. Det er ingen hemmelighet at de offentlige skolene sliter med lite ressurser og dårlig

²⁷⁷ Dommen er kort omtalt av Nygaards (2000), s.253.

økonomi.²⁷⁸ Dette kan medføre at skolen ikke iverksetter tilstrekkelige tiltak mot mobbing fordi de ikke har økonomiske ressurser, jf. pkt.4.4.4.2 og eksempelet fra Grindvold ungdomsskole.

Kommunen har det økonomiske ansvaret for grunnskoleutdanningen til elever som er bosatt i kommunen, jf. oppl. § 13-1. Dette er videre presisert i Ot.prp.nr.46 (1997-1998) s.192. Til finansieringen av skolevirksomheten i kommunene blir det gitt rammetilskudd fra staten, jf. oppl. § 13-9. Kan kommunen påberope seg at staten har gitt for lite i rammetilskudd? Et klart utgangspunkt er at domstolene ikke overprøver statens eller kommunens bevilgningsmyndighet, jf. Rt. 1991 s.858.²⁷⁹

I forarbeidene til oppl. kap. 9a blir det uttalt at kravet til skolemiljøet ”et godt fysisk og psykososialt miljø” skal oppfylles uavhengig av den økonomiske situasjonen til skolen, jf. pkt.3.5. Det samme gjelder etter aml. § 7.²⁸⁰ Det indikerer at selv om skolen ikke hadde økonomiske ressurser til å sette i gang et forebyggende arbeid, vil de allikevel bli holdt ansvarlige for mobbing.

Det kan tenkes at økonomiske forhold vil være et relevant moment i forhold til omfanget og kvaliteten på for eksempel det forebyggende arbeidet eller tiltak som settes i verk. Når det gjelder elevers rett til spesialundervisning har elevene ikke krav på et ideelt læringsopplegg. Undervisningen skal være likeverdig med det de øvrige elevene har krav på. Relevante momenter i vurderingen av det kvalitative likeverdsbegrepet er faglige, økonomiske og politiske vurderinger, jf. Rt. 1990 s.360. Spesialundervisningen må imidlertid ikke stride i mot kravet om en minstestandard på undervisningstilbudet, jf. Rt. 1993 s.811 og Rt. 1970 s.95.²⁸¹ En tilsvarende minstestandard kan tenkes å gjelde for kvaliteten og omfanget av tiltak som skolen er pliktig til å iverksette mot mobbing.

²⁷⁸ I Innst.S.nr.109 (2002-2003) foreslås det innføring av en nasjonal minstestandard for ressurser til grunnskolen.

²⁷⁹ Se Hagstrøm, s.428 og Graver (2002), s.521

²⁸⁰ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.18. Se Jakhelln, s.457

²⁸¹ Kjellmo. s.88. Se her også Viggo Hagstrøms vurdering av Rt.1970 s.95 på s.258 flg.

4.8 Erstatningsspørsmålet ut i fra en kontraktsrettslig synsvinkel

Det kan tenkes at det kunne være hensiktsmessig å vurdere om skolen er erstatningsansvarlig for mobbing i grunnskolen ut i fra et kontraktsperspektiv. En følge av en bedømmelse ut i fra en kontraktsrettslig synsvinkel er at private rettssubjekter i kontraktsretten i utgangspunktet er objektivt ansvarlig for økonomiske forhold, jf.pkt.5.7. Mens domstolene som hovedregel ikke kan overprøve kommunens bevilgningsmyndighet, jf. Rt.1991 s.858.²⁸²

Noen vil kanskje hevde at det å være elev i grunnskolen kan ses på som en samfunnskontrakt. Staten påtar seg å gi opplæring til sine borgere mot at borgerne er forpliktet til å tilegne seg nødvendig kunnskap. Spørsmålet om erstatningsansvar kan ses ut i fra synsvinkelen om mobbing er en mangel ved grunnskolen, og om dette ”kontraktsbruddet” fører til et erstatningsansvar. I en vurdering om et kontraktsansvar kan gjøres gjeldende, vil det blant annet være avgjørende om det er det kontraktsrettslige som er mest fremtredende og om det er betalt vederlag for tjenesten, jf. Rt. 1991 s.858. I forholdet mellom grunnskolen og elevene vil det i stor grad være offentligrettslige forhold som gjør seg gjeldene. Det er også en velferdstjeneste som det offentlige har tatt på seg. Det er en politisk oppgave å definere innholdet av grunnskoleutdanningen, i motsetning til i kontraktsforhold hvor det er naturlig at tilbudet utføres av kontraktspartene. Grunnskolen skal være gratis for alle og det betales derfor ikke et vederlag. Det er overveiende offentligrettslige hensyn som gjør seg gjeldene, og å snakke om et kontraktsansvar blir derfor søkt.²⁸³

I den private skolen vil dette stille seg annerledes fordi det her vil foreligge et kontraktsrettslig forhold mellom elev og skole. Det bør her gjelde samme løsning som ved arbeidsforhold, at elevene også vil være vernet gjennom alminnelige kontraktsrettslige regler, jf. Rt. 1997 s.1506. Elevene kan etter avtale kunne få et sterkere vern mot mobbing hvis det for eksempel avtales at elevene ikke skal utsettes for dette på skolen.

²⁸² Graver (2002), s.60, 91, 223 og 224

²⁸³ Se Hagstrøm, s.459

5 Årsakssammenheng og adekvans²⁸⁴

Erstatningsansvar for mobbing forutsetter at det er en faktisk årsakssammenheng mellom skolevirksomhetens handlinger eller unnlaterelser og skaden som mobbingen har medført. Den skadevoldende handlingen må også være den vesentlige årsaken til mobbingen. Mobbing kan føre til både fysiske og psykiske skader. Langtidsvirkninger av mobbing kan være psykosomatiske symptomer og utvikling av posttraumatisk stress syndrom (PTSD).²⁸⁵ De vanskelige årsaksspørsmålene dukker opp der skaden har/eller påstås å ha ført til psykiske skader. Det kan være vanskelig å bevise at de psykiske skadene skyldes mobbing. Problemet er ofte om det finnes andre årsaker enn mobbingen til skadene.

Skaden ved mobbingen og omfanget av den, må også være en adekvat følge av handlingen eller unnlatsen. Enkelte mennesker er psykisk eller fysisk svakere enn andre i forhold til hva som betegnes som normalt. Undersøkelser viser at mobbeofre blant annet er mer usikre og engstelige enn hva som gjelder for elever generelt.²⁸⁶ Spørsmålet er om det finnes en grense for rekkevidden av skadevolders ansvar overfor skadelidte.

Vilkåret for årsakssammenheng og adekvans kan utledes av sedvane og praksis. Kravet til årsakssammenheng er et eget vilkår og det er også en del av ansvarsgrunnlaget. Bevisføringen for at den skadevoldende handlingen faktisk forekom, hører inn under ansvarsgrunnlaget.²⁸⁷ Kravet til årsakssammenheng har både en faktisk og en rettslig side. Det kreves at det er en faktisk sammenheng gjennom hele årsaksrekken.²⁸⁸ Den faktiske årsakssammenhengen må også ligge innenfor de juridiske

²⁸⁴ For en utfyllende fremstilling av læren om årsakssammenheng og adekvans, se Nygaard (2000), s.316-366 og Lødrup, s. 291-360.

²⁸⁵ Einarsen mfl, s.7 og 8

²⁸⁶ Olweus, s. 34 og 35.

²⁸⁷ Nygaard (2000), s.326 og 327

²⁸⁸ Lødrup, s. 291

minstekrav som stilles til årsakssammenheng, for eksempel at realiseringen av årsaksevnen juridisk ikke må være unødvendig eller uvesentlig.²⁸⁹

I vurderingen av om det foreligger adekvat årsakssammenheng i erstatningsspørsmål for skade påført med mobbing, vil sakkyndiges vurderinger spille en stor rolle. Det vil for eksempel være utredninger om offeret har en psykisk skade og om mobbing kan føre til en slik skade som foreligger. Disse vurderingene vil kunne være nødvendige for å klargjøre de faktiske forhold, men de er selvsagt ikke bindende for retten.²⁹⁰

Når er den skadevoldende handlingen årsak til skade påført ved mobbing? For at den aktuelle skadevoldende handlingen/unnlatelsen skal være årsak til skaden, må handlingen/unnlatelsen være en nødvendig betingelse for at skaden skal inntre. Når det foreligger andre årsaksfaktorer enn den enkelte handling/eller unnlatelse, må den enkelte handling/unnlatelse være et vesentlig element i årsaksbildet, slik at det er rimelig å knytte ansvar til den, jf. Rt 2000 s. 620, Rt. 2001 s.320²⁹¹ men videre henvisninger til Rt. 1992 s.64, Rt. 1997 s.1, Rt. 1998 s. 1565 og Rt. 2000 s.418.

I Rt.2000 s.620 ble kommunen frikjent for erstatningsansvar for skade påført ved dårlig inneklime i skolebygningen. Høyesterett mente det dårlige inneklimate ikke var den vesentligste faktoren i årsaksbildet av lærerens lidelser.

Dette innebærer at hvis den uaktsomme handlingen som for eksempel at skolen ikke har iverksatt tiltak mot mobbing, tenkes bort og skaden ved mobbing allikevel ville ha skjedd, så kan kommunen ikke ble erstatningsansvarlig. (Dette spørsmålet er bare relevant hvis ansvarsgrunnlaget er culpa.) Noen dommer fra skolesektoren kan illustrere dette. I Rt. 1970 s.138 som gjaldt erstatningsansvar mot kommunen for mangelfull utdanning, mente flertallet at den aktuelle forsømmelsen, ikke å ha gitt opplysninger om elevens lese- og skrivevanskeligheter til skolestyret, ikke var av utslagsgivende betydning for elevens manglende kunnskaper. De manglende opplysningene medførte at hun ikke fikk den hjelpen hun hadde krav på (s.100). Mindretallet mente motsetningsvis

²⁸⁹ Nygaard (2000), s.328

²⁹⁰ Lødrup, s. 326

²⁹¹ Avgjørelsen i Rt 2001 s.320 dreide seg om en mann som hadde utviklet gradvise sykdomssymptomer etter en bilulykke. Det sentrale spørsmålet var om lidelsene kunne anses å være forårsaket av ulykken. Høyesterett kom til at det forelå adekvat årsakssammenheng mellom ulykken og mannens invaliditet.

at hvis skolen ikke hadde forsømt sin opplysningsplikt, var det overveiende sannsynlig at eleven hadde fått den hjelpen hun trengte (s.102).

Retten kom til at det var tilstrekkelig årsakssammenheng mellom skolens forsømmelse og den mangelfulle utdannelsen i avgjørelsene fra RG 1998 s.716 og RG 1997 s.560.

Et spørsmål som ofte oppstår ved psykiske skader er om det finnes andre årsaker til skaden en den påståtte handling/unnlattelse. Både i RG 2001 s.1226 og i avgjørelsen fra Oslo tingrett hevdet saksøkte (henholdsvis arbeidsgiver og kommunen) at de psykiske problemene skyldes andre forhold enn den påståtte handling/unnlattelsen. I dommen fra Oslo tingrett hadde den tidligere eleven også trolig vært utsatt for seksuelle overgrep og han hadde et fysisk handikap. Retten er her enig i de sakkyndige uttalelsene som utpeker mobbingen som hovedårsak til den psykiske skade og funksjonshemmingen.

I RG 1997 s.560 påberopte kommunen seg at den tidligere elevens vanskeligheter skyldtes foreldrenes skilsmisse og farens konkurs. Kommunen fikk ikke medhold, blant annet fordi disse forholdene ikke kunne ha ført til de lese- og skrivevanskeligheter som skadelidte hadde. (utkast s.6)

Hvilken betydning forhold ved skadelidtes person har for utviklingen av skade ved mobbingen kom opp i RG 2001 s.1226 og i dommen fra Oslo tingrett. Hovedreglen i norsk rett er at skadevolder må ta skadelidte som han er, jf. Rt. 2001 s.320 (s.333), Rt. 1999 s.1473, Rt. 1997 s.1 og 1998 s.1565. Det kan imidlertid tenkes unntak. Fra rettspraksis er det gjort unntak i saker hvor ulykken fører til at en ”liten tue velter stort lass”, jf. Rt. 1998 s.1565 (s.1582) og RG 1998 s.716 (s.727). I RG 1998 s.716 som gjaldt elevmobbing, synes retten å legge stor vekt på skadelidtes sårbarhet for trakassering. Etter min mening for stor vekt, sammenlignet med avgjørelsen fra Oslo tingrett.

Mobbing byr på vanskelige bevissspørsmål generelt, også når det gjelder årsakssammenheng og påregnelighet, jf. Rt. 1993 s.616 (s.620). Det er som hovedregel skadelidte som har bevisbyrden for at det foreligger tilstrekkelig årsakssammenheng. Hvis kommunen hevder at de psykiske skadene som mobbeofferet har, ville ha forekommet også hvis skaden ikke hadde skjedd, må tvilsrisikoen ligge på kommunen, jf. Rt 2001 s.320(s.329) med videre henvisninger til Rt. 1984 s.466, Rt. 1996 s.1718, Rt.

1997 s.883, Rt. 1998 s.186 og Rt. 1999 s.1473.²⁹² I RG 1996 s.1663 kom retten til at det ikke var ført tilstrekkelig bevis for at det var årsakssammenheng mellom mobbingen og de antatte problemene som skadelidte hadde (utkast s.5). Både i Rt. 1993 s.616 (mobbing i arbeidsforhold) og i RG 1998 s.716 klarte ikke skadelidte å føre tilstrekkelig bevis for at de var blitt utsatt for mobbing.

Elevs rett til et mobbefritt miljø står sterkt og har blitt styrket ytterligere gjennom de siste lovendringer, jf. pkt.3. Det er viktig at det ikke stilles for strenge krav til bevisene for de faktiske forhold, så vernet mot mobbing blir svekket.²⁹³ Når forhold er vanskelige å bevise på grunn av omstendighetene eller skadevolders virksomhet, bør det ikke stilles for strenge krav til sannsynliggjøringen av de faktiske forhold. Det kan ikke stilles for strenge krav til en elevs bevissikring, og skolen bør være forpliktet til å gjøre sitt ytterste for å belyse hva som faktisk har skjedd.

Pasienter stilles ofte i en situasjon hvor det kan være vanskelig å skaffe bevis mot sykehus. I Rt 1980 s.1299 utalte førstvoterende at det som følge av forholdene ofte ikke helt ut lar seg oppklare, og at det for pasienten ofte er vanskelig å fremskaffe beviser, at det da ikke bør stilles for strenge krav til bevisets styrke.²⁹⁴

Årsakssammenhengen må være adekvat. Vilkåret innebærer at skadefølgen ikke må være for fjern og avledet, jf. Rt 2000 s.620, Rt. 2001 s.320(s.334), Rt. 1997 s.1, Rt. 1992 s.64, Rt. 1992 s.453 og Rt. 1973 s.1268. Sentralt i denne vurderingen er om de faktiske skadene som er oppstått, er vanlige følger av mobbing. Som nevnt kan mobbing medføre både fysiske og psykiske skader. For eksempel kan knuffing og dytting føre til at en elev faller og skader seg. Offeret kan få depresjoner og selvmordstanker. Symptomene som er påvist hos mobbeofre, tilsvarer som nevnt ovenfor dem vi finner hos pasienter med PTSD. I alvorlige tilfeller kan symptomene ligne på traumer etter krig, ran, voldtekt eller annen ekstrem vold.²⁹⁵ I de nevnte sakene hvor det er blitt tilkjent erstatning for mobbing, hadde de skadelidte fått psykisk sammenbrudd (Rt. 1997 s.786), depresjoner og selvmordstanker som førte til arbeidsuførhet (RG 2001 s.1226 og Oslo tingrett). Selv om skaden er en påregnelig følge av handlingen/unnlåtelsen, er det ikke sikkert at skadens omfang er det. Det er påregnelig

²⁹² Se også Lødrup, s. 317-319

²⁹³ Se Nygaard (2000), s.337

²⁹⁴ Nygaard (2000), s.337

²⁹⁵ Einarsen” s.8. og: NRK, *Stadig flere mobbes*

at et mobbeoffer pådrar seg psykiske lidelser som depresjoner, men det er ikke sikkert at det kan regnes som påregnelig at skadelidte blir 100 % arbeidsufør. Et moment vil være hvor alvorlig mobbingen var. I saken fra Oslo tingrett var hele skadefølgen å anse som adekvat. Mens i RG 2001 s.1226 mente retten at skadefølgene var klart større og mye mer langvarige enn det var rimelig å forvente ut fra de foretatte handlinger. Det var ikke rimelig grunn for bedriften å regne med at mobbingen skulle føre til varig uførhet(s.1234).

I RG 1997 s.560 kunne ikke hele forsinkelsen i utdannelsen tilbakeføres til skolens forsømmelse. Det var sannsynlig at eleven ville ha blitt noe forsinket med sin utdanning selv om dysleksien hadde blitt oppdaget.

Det kan også være vanskelig å sannsynliggjøre et økonomisk tap hvis en elev krever erstatning mens han/hun fortsatt går i grunnskolen, eller like etterpå. Retten må ta stilling til hvilke muligheter skadelidte ville hatt i fremtiden hvis han ikke hadde blitt påført en skade ved mobbing. I RG 1998 s.716 og RG 1997 s.560 vurderte retten hvor sannsynlig det var at elevene ville ha kommet tidligere ut i arbeid hvis skolen hadde handlet annerledes.

Som nevnt ovenfor oppstår svært vanskelige bevissspørsmål i forbindelse med mobbing. Det kan stilles spørsmål om det er rimelig at elevene skal ha bevisbyrden for de faktiske forhold. Reelle hensyn kan tale for at kommunen bør pålegges bevisbyrden. Med henblikk på at skolebarn i grunnskolealder er mellom 6 og 16 år, og lovgivningens strenge krav til skolen i forhold til å ha et godt psykososialt miljø, er det rimelig at det er skolen/kommunen som har bevisbyrden for at de psykososiale forholdene har vært tilfredsstillende.

Hvis skolens fysiske innemiljø avviker fra de faglige normer som gjelder eller skolen har valgt andre løsninger enn det retningslinjene tilsier ("rettledningane tilrår"), er det skolen som må bevise at det fysiske arbeidsmiljøet likevel er tilfredsstillende, jf. oppl § 9a-2 (2).²⁹⁶

²⁹⁶ Ot.prp.nr.72 (2001-2002) s.15 og 16

6 Hvem kan bli erstatningsansvarlig for mobbing i grunnskolen – ansvarets subjekt

6.1 Innledning

Det finnes som nevnt ikke et lovfestet erstatningsansvar ved skade som følge av mobbing i grunnskolen. Lovgiver har ikke kanalisert ansvaret. Hvor kan og bør det erstatningsrettslige ansvaret plasseres?

Når en elev blir mobbet på skolen har vi flere mulige ansvarssubjekter. Vi kan plassere ansvaret helt eller delvis hos mobberen, foreldrene til mobberen, skolevirksomheten eller statlige organer. En mulighet er også at mobbeofferet selv må bære tapet.

Det mest nærliggende er å pålegge den som skader en annen person ansvaret for det han har gjort. Dette er viktig når vi bruker straff som sanksjon. Når det gjelder erstatning kan også andre hensyn være relevante. Det er ikke bestandig det er mest hensiktsmessig å pålegge skadevolder det erstatningsmessige ansvaret. Det viktigste for skadelidte er å plassere ansvaret der det er størst mulighet for å få dekning for sitt økonomiske tap – hensynet til gjenopprettelse. Hensynet til pulverisering og prevensjon er også av betydning.

Videre vil jeg kort peke på hvem som er aktuelle ansvarssubjekter, og i punkt.6.7 vil jeg komme med noen synspunkter om hvor ansvaret bør plasseres. Til slutt vil jeg kort redegjøre for betydningen av forsikring og trygd som dekningsmulighet for et økonomisk tap.

6.2 Mobberen som ansvarssubjekt

Mobbere i grunnskolen kan enten være elever eller lærere(ansatte) ved skolen. Barn kan bli ansvarlig for sine skadevoldende handlinger etter skl. § 1-1. Barn under 18 år kan pålegges erstatningsansvar når de volder en forsettelig eller uaktsom skadevoldende

handling.²⁹⁷ Hvorvidt et barn skal pålegges et erstatningsansvar beror på en helhetsvurdering, hvor relevante momenter er barnets ”adferd, økonomisk evne og forholdene ellers”, jf. skl. § 1-1. I denne forbindelse vil i utgangspunktet elevene som mobber være mellom 6 og 16 år. Desto yngre barna er, jo mer skal til for å pålegge de et erstatningsrettslig ansvar. Barn i denne aldersgruppen har normalt ikke økonomiske midler av betydelig verdi. Det vil derfor sjelden være snakk om å pålegge de mobbende elevene store erstatningsbeløp.

Jeg har ikke funnet rettspraksis der skoleelever har blitt pålagt et selvstendig erstatningskrav for mobbing.

Hvis det er læreren som mobber, er det enten læreren selv som må bære erstatningsansvaret eller lærerens arbeidsgiver. Lærerens arbeidsgiver vil i den offentlige grunnskolen som hovedregel være kommunen. Hvorvidt en mobbende lærer kan påføres et erstatningsansvar må vurderes etter de alminnelige erstatningsreglene. De skadelidte vil ha større mulighet for å få dekket sine krav her enn når det er elever som mobber. At lærere mobber elever, må være å anse for svært graverende og de bør derfor være selvstendig ansvarlige. Det vil imidlertid være en valgfrihet for mobbeofferet. De fleste velger å kreve erstatning av arbeidsgiver, jf. pkt.6.5.

6.3 Foreldrene til mobberen som ansvarssubjekt

Foreldre kan bli erstatningsansvarlig for sine barns skadevoldende mobbing etter skl. § 1-2. Hvem som har foreldreansvaret avgjøres etter barnel. kap. 5.²⁹⁸ Foreldrene er pålagt et oppdragelse- og tilsynsansvar. Hvis en elev forsettelig eller uaktsomt mobber en annen elev, vil foreldrene være objektivt ansvarlig for skaden avgrenset oppad til kroner 5000,-, jf. skl. § 1-2 nr.2. Dette er et svært lite beløp og vil i få tilfeller dekke skader som følge av mobbing.

²⁹⁷ Aktuell for tolkningen av aktsomhetsnormen som gjelder etter skl. § 1-1 er en ny Høyesteretts avgjørelse fra 4. april 2003. Spørsmålet om en 11-årig skoleelev hadde opptrådt uforsvarlig og erstatningsansvarlig etter skl. § 1-1. Gutten syklet på en fotgjenger som ble skadet. Flertallet kom til at han ikke hadde opptrådt annerledes enn andre 11-åringer ville ha gjort i samme situasjon. Mindretallet mente at gutten hadde handlet uaktsomt.

²⁹⁸ Se Ot.prp.nr.48 (1965-66) s.13, Lødrups, s.169 og Smith, *Barn og foreldre*, 1998, s.72 flg. om innholdet i begrepet foreldre og foreldreansvaret.

For at foreldre skal bli ansvarlig for et høyere beløp kreves det culpa etter skl. § 1-2 nr.1, det må være utvist uaktsomhet i forhold til foreldrenes tilsyns- eller oppdragelsesplikt.

Når barn mobber andre elever i skolen, er foreldrene ikke tilstede og de kan derfor ikke pålegges et tilsynsansvar. Det kan imidlertid være aktuelt å pålegge foreldrene erstatningsansvaret hvis de har forsømt sin oppdragelsesplikt. Forarbeidene til skadeserstatningsloven tyder imidlertid på at det skal svært mye til for at foreldre skal kunne pålegges et erstatningsansvar på dette grunnlag.²⁹⁹ Det vil også være svært vanskelig å konstatere årsakssammenheng mellom mobbing i skolen og mangelfull oppdragelse.³⁰⁰

Jeg har ikke funnet rettspraksis som pålegger foreldre ansvar for skadevoldende mobbing som deres barn påfører andre elever i grunnskolen.

6.4 Selvstendig ansvar for skolens ansatte

Etter opplæringsloven § 1-2 (6), 2 punktum har alle ansatte i skolen et selvstendig ansvar for å forhindre at elever blir utsatt for *"krenkjande ord eller handlingar"*. De ansatte er også forpliktet til å handle etter oppl. § 9a-3(2). Det vil si at alle ansatte kan være mulige ansvarssubjekter. De ansatte kan imidlertid kun bli ansvarlig så lenge kommunen har tilrettelagt tilstrekkelig organisatorisk og økonomisk.³⁰¹

Det betyr at lærere (ansatte) kan pålegges et selvstendig erstatningskrav. Det kan imidlertid være mindre å hente økonomisk eventuelt vanskelig bevismessig å påvise en klandreverdigg atferd hos den enkelte arbeidstaker. Et erstatningskrav kan ramme den enkelte ansatte svært hardt. Pulveriseringshensyn taler derfor for å pålegge kommunen det økonomiske ansvaret som arbeidsgiver, jf. skl. § 2-1. Det er også rimelig at det er arbeidsgiver som har driftsrisikoen for virksomheten. Den ansattes uaktsomme handling kan være et utslag av dårlig tilretteleggelse av arbeidsgiver.

²⁹⁹ Ot.prp.nr.48 (1965-66), s.12

³⁰⁰ Ot.prp.nr.48 (1965-66), s.13

³⁰¹ Ot.prp.nr.46 (1997-98), s.155 og Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s.7

Hvis det er urimelig at det er arbeidsgiver som dekker tapet kan det kreves regress av arbeidstaker etter skl. § 2-3 nr.1.

6.5 Kommunen som ansvarssubjekt

Kommunen kan bli erstatningsansvarlig for skadevoldende mobbing av elever, når noen av kommunens ansatte kan bebreides for mobbingen. Offentlige grunnskoler skal som hovedregel være kommunale.³⁰² Kommunene har ansvaret for å oppfylle retten til grunnskoleopplæring for sine innbyggere, jf. opplæringslova § 13-1, § 9-5 og forskrift til opplæringslova § 18-1a.³⁰³ Det er derfor kommunen som har driftsansvaret og er arbeidsgiver for skolens ansatte.

I lov, forskrift og forarbeider blir det både henvist til det ansvar kommunen har som eier av grunnskolen, og det driftsansvaret kommunen har for virksomheten.³⁰⁴ Det er ingen konsekvent bruk av begrepene. I de fleste tilfeller antar jeg at det er kommunen som eier skolebygningene, og da kan man bruke betegnelsen eieransvar. Det er imidlertid mer presist og snakke om et driftsansvar.³⁰⁵

Skolevirksomheten har et ansvar for å i vareta det psykososiale arbeidsmiljøet på skolen. Det er som tidligere nevnt ikke lovfestet noen erstatningsplikt for brudd på skolelovgivningen. I forarbeidene til skadeserstatningsloven ble vurdert om det skulle lovfestes et generelt tilsynsansvar for andre enn foreldre til barn. Lovutvalget kom imidlertid til at det ikke var nødvendig. Begrunnelsen var at det burde være opp til domstolene å avgjøre rekkevidden av culparettslige grunnsetninger.³⁰⁶

6.6 Andre offentlige organer som ansvarssubjekt

Etter opplæringslova er det et statlig tilsyn, jf. oppl. § 14-1. Tilsyns- og kontrollmyndigheten er imidlertid delegert til Fylkesmannen. Fylkesmannen er også klageorgan for enkeltvedtak, jf. pkt.3.3.4.

³⁰² se Helgeland, s.322

³⁰³ se Helgeland, s.321 og 322. For private skoler vil det være den enkelte skole som står ansvarlig for å oppfylle skolelovgivningen, jf. opplæringslova § 2-12. Private enkeltpersoner, stiftelser eller selskaper driver private skoler.

³⁰⁴ Se forskrift til opplæringslova § 22-3, "skolemiljøforskriften" § 4 (2), § 6 og Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s.7.

³⁰⁵ Ot.prp.nr.72 (2001-2002), s. 7

³⁰⁶ jf.Ot.prp.nr.48 (1965-66), s. 13 og 16, Lødrup, s.169

Hvis mobbing skyldes svikt i kontroll eller tilsynsplikten til statlige eller fylkeskommunale organene kan de bli erstatningsansvarlige. Svikten kan bestå i utelatt tilsyn eller for eksempel vedtakelse av ugyldige vedtak.

Mange av de samme hensynene som taler for å pålegge kommunen ansvar, vil også gjelde for andre offentlige organer.

6.7 Hvor bør det erstatningsrettslige ansvaret ved mobbing i grunnskolen plasseres?

Som nevnt kan vi risikere at det er lite å hente for skadelidte hvis det er mobberen selv som blir erstatningsansvarlig. Det kan være aktuelt å pålegge skolens ansatte et selvstendig ansvar, men mye taler for at kommunens som arbeidsgiver bør bære driftsrisikoen.

Det mest interessante spørsmålet er hvorvidt ansvaret bør plasseres hos kommunen eller hos foreldrene til mobberen? Opplæringslova § 1-2(6) legger vekt på at det skal være godt samarbeid mellom skole og hjem. I forarbeidene ble det uttalt: *”Komiteen vil peke på at foreldrene har hovedansvaret for sine egne barn, og at skolen skal hjelpe dem i arbeidet med oppdragelse og opplæring. Dette er den bærende idé i foreldreretten. Komiteen vil videre peke på at dette forplikter både foreldre og samfunn ved at foreldrene har et opplæringsansvar for sine barn og samfunnet har en forpliktelse til å gi tilbud om en tidsmessig og tilpasset opplæring.”*³⁰⁷

I utgangspunktet er det nærliggende å pålegge kommunen ansvaret for mobbing som foregår i skolen. I tillegg til at kommunen har ansvaret for at elevene får det skoletilbudet de har krav på, har de også et tilsynsansvar. Barn har ikke bare en rett til grunnskoleopplæring de er også forpliktet til å gå der. Foreldrene kan imidlertid ikke fraskrive seg alt ansvar for sine barn når de er på skolen, selv om de ikke er tilstede.

Hvis mobbingen skyldes svikt i skolens tilsynsansvar eller omsorgsplikt, taler det for at ansvaret bør plasseres hos kommunen. Men elevenes mobbing kan være et resultat av

³⁰⁷ Innst.O.nr.70. (1997-98), s.8

den oppdragelse de har fått av sine foreldre Hvis elevene har fått en svært mangelfull oppdragelse, kan det føre til at det blir svært vanskelig for skolen å forhindre at disse barna mobber andre elever. Det vil imidlertid kunne være vanskelig for mobbeofferet å bevise at foreldrene har forsømt sin oppdragelsesplikt.

Det kan også være vanskelig å peke ut den eleven som har mobbet. I noen tilfeller kan det være flere elever som mobber, men hver for seg er handlingene ikke tilstrekkelig til å påføre et erstatningsansvar for de enkelte foreldrene. Disse forholdene fører til at det vil bli vanskeligere for skadelidte å få dekket sitt økonomiske tap, når ansvaret plasseres hos foreldrene.

Når ansvaret plasseres hos kommunen vil dette kunne føre til en økt tillit til skolesystemet. Elevene vil være trygge på at hvis de skulle bli påført en skade ved mobbing vil de få dekket sitt tap. Det vil også kunne ha en preventiv funksjon, hvis skolen skjerper det forebyggende arbeidet og øker tilsynet med elevene. Det kan også virke preventivt hvis man legger ansvaret på foreldrene, hvis dette vil føre til en bedre oppdragelse og større tilsyn av barna. Det er imidlertid lettere å legge retningslinjer for oppdragelse av barn i skolen enn det er å pålegge foreldre hvilken oppdragelse de skal gi sine barn. Dette fordi det vil føles som en inngripen i familiens privatliv.

Ikke minst er det svært påregnelig for kommunen at elever vil bli påført skade ved mobbing i grunnskolen. Alle undersøkelser viser at mobbing er et stort problem i grunnskolen. Det vil derfor være mulig for skolen å kalkulere skadekostnadene og forebyggelseskostnader ved mobbing. Det er ikke like påregnelig for foreldrene at nettopp deres barn vil mobbe andre elever på skolen

Forventingene til skolevirksomheten kan også være et reelt hensyn som taler for å plassere ansvaret hos kommunen. Skolen har blitt en betydelig del av barn og unges oppvekst og det er blitt viktigere å få en god utdanning. I forhold til tidligere stilles mennesker i dag mye svakere uten en tilstrekkelig skoleopplæring. Før kunne man få arbeid selv uten skolekunnskaper. Dette er nærmest umulig i dag.³⁰⁸ Når skolevirksomheten ikke klarer å beskytte elever mot mobbing og de ikke får det utbytte

³⁰⁸ St.meld.nr.40 (2001-2002) s.38

av opplæringen som de hadde forutsetninger for, bør kommunen bære ansvaret for det tapet de er påført.

6.8 Alternative dekningsmuligheter

6.8.1 Forsikringsordninger

Forsikringer kan være til fordel både for mobbeofferet og skadevolder. Mobbeofferet kan kreve dekning i den ansvarliges forsikring. Hvis et erstatningsansvar ikke kan pålegges, kan mobbeofferet få dekning i egne forsikringer, forutsatt at vedkommende er forsikret for denne type skade. Hvem som har hatt mulighet til å forsikre seg er et moment som også kan tillegges vekt i forhold til ansvars plasseringen.³⁰⁹

Forsikring kan være aktuelt på mobbeofferet, mobberens og kommunens side. Når det gjelder elever vil det kunne være aktuelt at foreldrene har forsikring. Det er imidlertid ikke vanlig å ha ansvarsforsikring for barn.³¹⁰ Barneforsikringer og ulykkesforsikringer dekker kun skade barnet blir påført og ikke skade barnet påfører personer eller ting. Så vidt jeg kjenner til, vil kommune ha mulighet til å tegne ansvarsforsikring og ulykkesforsikring. Siden skader ved mobbing er påregnelige for kommunen, er det kanskje mest nærliggende at de bør forsikre seg.

Det er også mulig å sikre skadelidte gjennom å lovfeste en forsikringsplikt. Man kan innføre såkalte ”No-fault” forsikringer, det vil si ”*en forsikring hvor skadelidtes krav mot forsikrings selskapet er uavhengig av skadevolderens personlige ansvar.*”³¹¹ Det har vært vurdert hvorvidt det skal lovfestes en slik plikt til forsikring for skader forårsaket av barn.³¹²

En forsikringsplikt for foreldrene, vil kunne ramme den enkelte hardt hvis de har dårlig økonomi. En forsikringsplikt kan også for kommunen være en hard påkjenning

³⁰⁹ Jf. Lødrups, s. 98 og 266

³¹⁰ Opplysninger fra If Skadeforsikring

³¹¹ Jf. Lødrups, s. 69

³¹² Spørsmålet om det bør innføres en obligatorisk forsikringsplikt for barn har vært oppe flere ganger. Se bla. Ot.prp.nr.48 (1965-66), s.18, Ot.prp.nr.46 (1997-98), s.81.

økonomisk. Hensynet til gratisprinsippet vil imidlertid også tale for at kommunen bør pålegges en eventuell forsikringsplikt.³¹³

Spørsmålet om elevforsikring har vært til utarbeidelse hos departementet, jf. Innst. O. Nr. 70 (1997-98). I forbindelse med en slik utredning viste det seg at samtlige fylkeskommuner og et overveiende antall kommuner hadde tegnet kollektiv ulykkesforsikring. En slik forsikring er viktig da elever vil falle utenfor yrkesskadedekningen, jf. pkt 6.8.2, dersom alle vilkår for rett til yrkesskadedekning ikke er oppfylt. Undersøkelsene kommunen hadde foretatt seg viste at det var store forskjeller på forsikringssummene. Det ble derfor oppfordret om at forsikringene burde oppfylle en minstestandard når det gjaldt dekningen.³¹⁴

Det vil også være retts tekniske og prosessøkonomiske fordeler ved å innføre en forsikringsplikt. Pulveriseringshensyn taler også for å pålegge en slik plikt.³¹⁵

Hvis skadevolder har forsikring blir spørsmålet om når skadelidte kan få dekning for sitt tap hos forsikringsselskapet. Skadelidtes stilling ved ansvarsforsikringer er regulert i kap. 7 i lov om forsikringsavtaler av 16. juni 1989 nr.69. Etter § 7-6 (1) kan skadelidte kreve erstatning direkte fra forsikringsselskapet når skaden er dekket av forsikringen. Etter § 7-6 (4) kan forsikringsselskapet ved søksmål gjøre gjeldende de samme innsigelsene som skadevolder. Dette betyr at hvis mobberer er forsikret kan skadelidte bare få erstatning hvis vilkårene i skl. § 1-1 er oppfylt, jf. Høyesteretts avgjørelse fra 4.april 2003. For tvungne ansvarsforsikringer gjelder fal. § 7-7.

6.8.2 Trygdeordninger

I noen tilfeller kan mobbing føre til senskader som kan gjøre offeret arbeidsufør. Hvis det ikke foreligger erstatningsansvar og skadelidte ikke har forsikring vil hvilke trygdeytelser offeret har krav på være viktig.

Trygdeytelser kan tilkjennes etter lov om folketrygd av 28. februar 1997 nr.19.

Folketrygden har til formål å gi økonomisk trygghet ved å sikre inntekt og kompensere

³¹³ Jf. opplæringslova § 2-1 (6) 1.pkt. Gratisprinsippet er ikke absolutt. I forarbeidene er det forutsatt at elevene og foreldrene kan pålegges visse kostnader i forbindelse med for eksempel utflukter. Men det er viktig at elever og foreldre ikke blir utsatt for økonomisk press, jf. NOU 1995:18 s.98, Innst.O.nr.70 (1997-98) s.9.

³¹⁴ Brev utsendt fra opplæringsavdelingen til kommuner, fylkeskommuner, private skoler og videregående.

³¹⁵ se Lødrup, s. 98 og 266

for særlige utgifter ved bl.a. skade, sykdom og uførhet. En inngående drøftelse av hvilke trygdeytelser som kan være aktuelle vil falle utenfor oppgavens rekkevidde. Nevnes skal bare elevers rett til yrkesskadedekning. Yrkesskadedekning gir særfordeler utover folketrygdens ordinære stønadssystem, jf. ftrl. § 13-1. ”Yrkesskadetrygdens formål er således å erstatte den skade som skyldes selve arbeidet eller den spesielle risiko dette medfører.”³¹⁶ Elever og studenter faller innunder yrkesskadedekningen, jf. ftrl. § 13-10. For at elever skal ha krav på yrkesskadedekning må vilkårene i ftrl. §§ 13-2 til 13-6 være oppfylt.³¹⁷

Når det gjelder de direkte fysiske skadene elever kan få som følge av mobbing, vil de ha krav på yrkesskadeerstatning. Ved psykiske skader vil elever i utgangspunktet bare ha krav på yrkesskadeerstatning hvis skaden utløses etter et enkelt tilfelle, men ikke hvis det er å regne som en belastningsskade. Mobbing innebærer plaging over tid, jf. pkt. 2. Skader påført ved mobbing vil derfor i utgangspunktet falle utenfor yrkesskadedekningen etter folketrygdeloven. Dette følger av praksis fra Trygderetten. Trygderetten har lagt til grunn at psykiske skader ved mobbing i utgangspunkter ikke faller innunder yrkesskadebegrepet. Unntak kan tenkes ved alvorlige traumatiske opplevelser.

I Trygderettesen avgjørelse av 12.april 2002 (TRR 2001-03303) ble trygderetts praksis ved mobbing oppsummert. Retten uttalte at mobbing og trakassering i utgangspunktet faller innunder, men viste til ankesak fra 6.juli 2001 (TRR-2001-0024). I denne saken ble psykiske påkjenninger etter svært alvorlige trusler godkjent som yrkesskade. Skadelidte hadde vært utsatt for traumatiske opplevelser som ga symptomer med en alvorlighetsgrad på linje med senfølger etter ran. Retten konkluderte med at det ved avgrensningen mot ”psykiske påkjenninger over tid” etter ftrl. § 13-3(3) måtte legges vekt på hendelsenes alvorlighetsgrad.

Arbeidstaker kan også ha krav på dekning ved yrkesskade etter lov om yrkesskadeforsikring av 16.juni 1989 nr.65, men denne loven omfatter ikke elever og studenter.³¹⁸

³¹⁶ Kjønstad, *Folketrygdloven med kommentarer*. 1998, s.471

³¹⁷ Se Kjønstad (1998), s.475 og NOU 1990:20, s.593 og 594, for en vurderingen av innholdet i vilkårene i forhold til elever.

³¹⁸ Kjønstad (1998), s.474

7 Sluttbemerkninger

Det er vanskelig å gi et konkret svar på når grunnskoleelever skal og bør ha krav på erstatning for mobbing. I mitt arbeid med denne avhandlingen har jeg lest og hørt om flere triste mobbehistorier fra grunnskolen. Flere av ofrene og deres foreldre har ”slåss” mot skolen i flere år, for å få en bedre skolehverdag. I noen av tilfellene kan historiene virke helt usannsynlige fordi overgrepene som elevene har blitt utsatt for er særdeles grove. For noen av disse elevene er det for sent å bedre deres skolesituasjon. Erstatning vil da være den eneste kompensasjonen de kan få, for den urettferdigheten de har vært utsatt for. Men det er også viktig å huske at mobbing er et sammensatt og komplisert problem, som kan være vanskelig for skolen å håndtere. En rett på erstatning for alle elever som er blitt utsatt for mobbing vil derfor ikke være heldig. Erstatningsbeløpene for kommunene vil også kunne bli en stor påkjenning. Det er derfor sentralt å fokusere på skolens plikt til å forebygge mot mobbing. Det nye kapittel 9a i opplæringslova fremhever og presiserer skolevirksomhetens plikter og gir skoleelevene utvidede rettigheter. Vi kan håpe at lovendringen vil bidra til bedre rutiner i skolevirksomheten ved håndtering av mobbeproblemet.

8 Kilder

8.1 Litteraturliste

Bengtson, Bertil. *Skadestandsrätt – några huvudlinjer*. Stockholm 1994. Fritzes

Bengtson, Bertil. *Skadeståndslagen. En kommentar*. Erland Strömbäck. Stockholm 2002. NORSTEDTS JURIDIK AB

Bjørnaraa, Torgeir. *Norsk tjenestemannsrett. Kommentar til tjenestemannsloven med forskrifter m.v.* Espen Gaard, Anette Selmer, Oslo 2000, Tano Aschehoug.

Boe, Erik. *Domstolskontroll med forvaltningen: Åpne fullmakter og Høyesteretts svar i 90-årene*. I: Lov og Rett 1994 s.323-348.

Boe, Erik. *Innføring i juss. Juridisk tenkning og rettskildelære*. Oslo 1996. Tano Aschoug.

Boe, Erik. *Klagerett når myndigheter unnlater å bruke kompetanse*. I: Tidsskrift for rettsvitenskap 1999 s.5-76.

Boe, Erik. *Enkeltvedtak – da og nå. Kommentarer til advokat Bernt Frydenberg*. I: Lov og Rett 2000, s.350-363

Boe, Erik. *Replik til Frydenberg*. I: Lov og Rett 2000 s.649

Boe, Erik. *Subsumsjonsdom*. I: Lov og Rett 2002 s.259-294

Brattholm, Anders, *Mobbing og feighet*. Oslo 2001. Praxis Forlag

Eckhoff, Torstein. *Forvaltningsrett*. Eivind Smith. 6.utg. Oslo 1997. Tano Aschehoug

Eckhoff, Torstein. *Rettskildelære*. Jan Helgesen. 4 utg. Oslo 1997. Tano Aschehoug

Egeness, Per. *Enkeltvedtak – ”uhyrer” i kommunal saksbehandling?* I: Lov og Rett 2000, s.364-365

Eskeland, Ståle. *Strafferett*. Oslo 2000. Cappelen Akademisk Forlag.

Fanebust, Arne. *Oppsigelse i arbeidsforhold*. 4 utg. Bergen 2000. Universitetsforlaget

Fanebust, Arne ”*Innføring i arbeidsrett. Den individuelle delen*”. 2. utg. Bergen 2002. Universitetsforlaget.

Falkanger, Thor. *Tvangsfullbyrdelsesloven. Kommentarutgave Bind I*, Hans Flock, Thorleif Waaler. 3 utg. Oslo 2002. Universitetsforlaget

- Fleischer, Carl August. *Rettskilder og juridisk metode*. Oslo 1998, ad. Notam Gyldendal.
- Frydenberg, Bernt. "Enkeltvedtak" – et begrep i dynamisk utvikling. I: Lov og Rett 1999 s.399-608
- Frydenberg, Bernt. *Mer om enkeltvedtak*. I: Lov og Rett 2000 s.646-648
- Graver, Hans Petter. *Alminnelig forvaltningsrett*. 1.utg. Oslo 1999. Universitetsforlaget
- Graver, Hans Petter. *Krav til kvalitetssikring og internkontroll – konsekvenser for Regjeringens og Stortingets ansvar*. I: Lov og Rett 2000 s.195-208
- Graver, Hans Petter. *Alminnelig forvaltningsrett*. 2.utg. Oslo 2002. Universitetsforlaget
- Hagstrøm, Viggo. *Offentligrettslig erstatningsansvar, studier i spesiell og alminnelig erstatningsrett*. Oslo 1987. Tano
- Helgeland, Geir. *Opplæringslova Kommentarutgave*. Oslo 2001. Universitetsforlaget
- Hov, Jo. *Rettergang III. Sivilprosess*. Oslo 2000. Papinian
- Hovstad, Olav. *Det rettslige vernet mot "mobbing" grunnskolen*. 1999. Juridisk student avhandling (ikke publisert)
- Innjord, Frode. *HVA ER "VAKKERT."? Domstolskontroll med forvaltningsvedtak når forvaltningens kompetanse er angitt ved vage og/eller skjønnspregende ord og uttrykk*. I: Jussens Venner 1996 s. 161-194
- Jakhelln, Henning. *Oversikt over ARBEIDSRETTE*. 2.utg. 1996. NKS-Forlaget
- Kjellemo, Bjørn Tore. *Retten til spesialundervisning i grunnskolen*. Oslo 1995.ad Notam Gyldendal.
- Kjønstad, Asbjørn. *Velferdsrett I*. Aslak Syse. Oslo 2001. Gyldendal Akademisk.
- Kjønstad, Asbjørn. *Folketrygdloven med kommentarer*. Oslo 1998. ad Notam Gyldendal.
- Kraby, Ida Hjort. *HVA ER LOV? – særlig om legalitetsprinsippet og faktiske handlinger*. I: Jussens Venner 1996 s.145-160
- Krüger, Kai. *Statlig kontrollansvar – en høyesterettsdom*. I: Lov og Rett 1992 s.439-455
- Lagerløv Sverre (red). *Forvaltningshåndboka*. Oslo 1999. Ad Notam Gyldendal
- Larsen, Per Arne, "Systematisk helse- miljø- og sikkerhetsarbeid i offentlig virksomhet", (Internkontroll). S. 199-212
- Lassen, Vivi, "Overrerordnet styring av offentlig virksomhet" s. 213-233
- Lødrup, Peter. *Lærebok i erstatningsrett*.4.utg, Oslo 1999. Grafisk Hus A.s Bergen

- Matheson, Wilhelm. *Norsk skolerett*. Oslo 1987. Universitetsforlaget AS
- Kobbe, Harald. *Elevenes plikter og rettigheter i forhold til undervisningen*. S.25-78
- Hove, Harald. *Saksbehandlingsregler i skoleforvaltningen*. S.114-197
- Matheson, Wilhelm. *Taushetsplikten om elevopplysninger i skolen*. S.199-243
- Nygaard, Nils, *Skade og ansvar*, 4.utg. Oslo 1992, Universitetsforlaget
- Nygaard, Nils, *Skade og ansvar*, 5.utg. Bergen 2000, Universitetsforlaget
- Olweus, Dan. *Mobbing i skolen: hva vi vet og hva vi kan gjøre*. Oslo1992. Universitetsforlaget
- Overå, Oddvar. *Kommuneloven med kommentarer*. Jan Fridthjof Bernt. Oslo 2001. Kommuneforlaget
- Pedersen, Harald. *Arbeidsmiljøloven § 12 og psykososialt arbeidsmiljø*. Oslo 2002. Tiden Norsk Forlag
- Raugland, Vidar. *Skolejuss, praktisk oppslagsverk for grunnskolen*. Eva Næsheim og André Istad Johansen. Oslo1999. ad Notam Gyldendal
- Rivertz, Johan Sverre. *Barns rett til godt innelima i barnehager og skoler*. Institutt for offentlig retts skriftserie nr.5/1999.
- Roland, Erling, *Mobbing i skolen: En lærerveiledning*. Vaaland, Grete Sørensen. Utgitt av Kirke-, utdannings og forskningsdepartementet. 1996
- Smith, Eivind. *Rettsikkerhet ved offentlig tjenesteyting*. Oslo 1984. Tanum-Norli
- Smith, Lucy. *Barn og foreldre*. Peter Lødrup. 5 utg. Oslo 1998. Grafisk Hus a.s, Bergen.
- Stabell, Tolle. *Det offentliges erstatningsansvar for kontrollvirksomhet. Om rettsstilstanden etter dommene i Rt. 1991 s.954 ("Spanor") og Rt. 1992 s.453 ("Furunkulose")*. I: Jussens Venner 1996 s.195-112.
- Tømmerås, Ane Sofie. *Billighetserstatning - og andre offentlige erstatningsordninger*. Oslo 2002. Universitetsforlaget.
- Waage, Trond. *Hva i all verden er mobbing*. Jan Mossige.
http://www.barneombudet.no/html/info/aktuelt/start.konferansen_presskit.html
(07.10.02). Presentert som artikkel i temanummer om mobbing, Skolepsykologi, nr.5, 2002
- Woxholth, Geir. *Forvaltningsloven med kommentarer*. Oslo 1999. ad Notam Gyldendal.
- Aamodt, Øistein. *Retten til hjemmeundervisning*. Institutt for offentlig retts skriftserie nr.9/2001.

8.2 Artikler fra media

Aftenposten, *Mobbing er skolens ansvar*. 7 mai 2002

Dagbladet, *Skolen sparte på mobbe-penger*. 19.11.2002, hentet fra:
<http://www.dagbladet.no/nyheter/2002/11/19/354241>

Dagbladet, *Gutt grovt mishandlet*. 22. desember 2002

Dagbladet, *Jenter bøtelagt for mobbing*. 22. desember 2002

Dagbladet, *Fine taler hjelper ikke*. 2. januar 2003

Hamar Arbeiderblad, *Brakk beinet på skoleelev*. 20. desember 2002

Hamar Arbeiderblad, *Tre mobbere bøtelagt*. 21. desember 2002

Hamar Arbeiderblad, *Politiet avhører Brøttum-elever*. 28. desember 2002

NRK, *"Lærerskolene utelater mobbing"*. publisert 18.11.2002, kl 10:28, på
www.nrk.no/programmer/tv/puls/mobbing/2308994.html

NRK, *Stadig flere mobbes*, (07.10.2002)
<http://nrk.no/redskap/utskriftsvennlig/2191974.html>

NRK, *"Frykter mobbing av lærere"*, (07.05.2003, kl:0718)
<http://www.nrk.no/nyheter/innenriks/2727860.html>.

Ringsaker Blad, *Tragisk hendelse*. 21. desember 2002

8.3 Rapporter mv.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Barne- og familiedepartementet.
"Vurdering av program og tiltak for å redusere problematferd og utvikle sosial kompetanse". Innstilling fra faggruppe oppnevnt av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og Barne- og Familiedepartementet, juni 2000.

Einarsen, Ståle. *Tiden leger alle sår? Senvirkninger av mobbing i arbeidslivet*. Stig Berge Matthiesen og Eva Gemzøe Mikkelsen. Institutt for Samfunnspsykologi Universitetet i Bergen 1999. Bergen Print Service AS

Læringscenteret: *"Veiledning om utvikling av sosial kompetanse i skolen"* Tilgang:
<http://skolenettet.ls.no/imaker?id=66737&method=printerfriendly&pagenumber...>

Utdanningsforbundet, *"Olweus-programmet mot mobbing og antisosial atferd"*
Tilgang:
(http://www.utdanningsforbundet.no/penelope/indexuf.jsp?rtIFP=data/_ufpublic_gmbzco/_agmcgk7/_agmchi6&rIFP=_cgv4kj9/_ch9473n&vRIFP=&vIFP=) publisert 04.02.03 (28.05.2003)

8.4 Rettspraksis

Norsk Rettstidende

Rt. 1875 s.330	Rt. 1990 s.360
Rt. 1909 s.851	Rt. 1990 s.874
Rt. 1917 s.202	Rt. 1991 s.424
Rt. 1934 s.265	Rt. 1991 s.441
Rt. 1936 s.345	Rt. 1991 s.858
Rt. 1939 s.766	Rt. 1991 s.954 Reisegarantidommen
Rt. 1940 s.16	Rt. 1991 s.1303
Rt. 1948 s.719	Rt. 1992 s.64
Rt. 1948 s.1044	Rt. 1992 s.453 Furunkulosedommen
Rt. 1950 s.330	Rt. 1993 s.17
Rt. 1951 s.19	Rt. 1993 s.587
Rt. 1956 s.29	Rt. 1993 s.616
Rt. 1957 s.1011	Rt. 1993 s.811
Rt. 1959 s.849 Lærerguttdommen	Rt. 1995 s.72
Rt. 1960 s.429	Rt. 1995 s.209
Rt. 1960 s.841	Rt. 1995 s.738
Rt. 1962 s. 89	Rt. 1995 s.781
Rt. 1963 s.944	Rt. 1995 s.1427
Rt. 1970 s.95	Rt. 1996 s.385 Vaktmesterdommen
Rt. 1970 s.138	Rt. 1996 s.1718
Rt. 1970 s.1154	Rt. 1997 s.1
Rt. 1970 s.1192	Rt. 1997 s.58
Rt. 1972 s.578	Rt. 1997 s.786
Rt. 1972 s.815 Alkejaktdommen	Rt. 1997 s.883
Rt. 1973 s.1268	Rt. 1997 s.1081
Rt. 1974 s.41	Rt. 1997 s.1506
Rt. 1975 s.710	Rt. 1998 s.1565
Rt. 1976 s.614	Rt. 1999 s.1273
Rt. 1979 s.1326	Rt. 1999 s.1473
Rt. 1980 s.1299	Rt. 1999 s.1517
Rt. 1981 s.312	Rt. 1999 s.1903
Rt. 1981 s.492	Rt. 2000 s.253
Rt. 1981 s.754	Rt. 2000 s.418
Rt. 1982 s.1349 Rengjøringsdommen	Rt. 2000 s.620
Rt. 1983 s.1052	Rt. 2001 s.320
Rt. 1984 s.466	Rt. 2001 s.428
Rt. 1986 s.1019	Rt. 2001 s.995
Rt. 1987 s.199	Rt. 2001 s.1362
Rt. 1987 s.1495	Rt. 2002 s.654
Rt. 1989 s.1363	

Rettenns Gang

RG 1975 s.216
RG 1988 s.164
RG 1988 s.596
RG 1992 s.805

RG 1993 s.896
RG 1995 s.1231
RG 1996 s.1663
RG 1997 s.560
RG 1998 s.716
RG 2001 s.1226

Upubliserte dommer

HR-2002-00912 (2003-04-04) (Lovdata online)

HR-1996-00334k (1996-06-14) (Lovdata online)

TOSLO-2000-03008) Oslo tingrett, 29.04.2002

LG-2001-01913 (2002-12-04) Gulating (Lovdata online)

Sivilombudsmannen

Sivilombudsmannens årsmelding 1991 s.46 (Somb-1991-11) (Lovdata online)

Sivilombudsmannens årsmelding 1996 s.131 (Somb-1996-36) (Lovdata online)

Sivilombudsmannens årsmelding 1999 s.14 (Sombu-1999-1) (Lovdata online)

Avgjørelser fra Trygderetten

TRR-2001-0024 (6. juli 2001) (Lovdata online)

TRR-2001-03303 (12. april 2002) (Lovdata online)

Svensk rettspraksis: Nytt juridisk arkiv

NJA 2001 s.755 HD

Dansk rettspraksis:

UfR 1974 s.707 H

8.5 Lover

Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) av 22. mai nr.10 1902 (strl)

Lov om rettegangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) av 13. august 1915 nr.6 (tvml.)

Lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker av 10. februar 1967. (fv1.)

Lov om Stortingets ombudsmann for forvaltningen av 22.juni 1968 nr.8 (ombl.)

Lov om skadeserstatning av 13. juni 1969 nr.26 (skl.)

Lov om arbeidsvern og arbeidsmiljø m.v. 4. februar 1977 nr.4. (aml.)

Lov om barn og foreldre (barnelova) av 8. april 1981 nr.7. (bl.)

Lov om helsetjenesten i kommunene 19. november 1982 nr 66 (khl.)

Lov om yrkesskadeforsikring av 16. juni 1989 nr.65 (yforsl.)

Lov om forsikringsavtaler av 16. juni 1989 nr.69 (fal.)

Lov om tvangsfullbyrdelse og midlertidig sikring (tvangsfullbyrdelsesloven) av 26. juni 1992 nr.86. (tvangsl.)

Lov om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven) av 25. september 1992 nr.107 (kompl.)

Lov om universiteter og høyskoler av 12.mai 1995 nr 22

Lov om folketrygd av 28. februar 1997 nr.19. (ftrl.)

Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (opplæringslova) av 17. juli 1998 nr.61 (oppl.)

Lov om styrking av menneskerettighetens stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr. 30

Opphevede lover

Lov av 4.juni 1915 om døve, blinde og åndsvake barns undervisning m.v.

Lov om grunnskolen av 13. juni 1969 nr.24

Lov om barnehager m.v. av 6. juni 1975

Internasjonale konvensjoner

Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (1950) (EMK)

International Convention on Economic, Social and Cultural Rights (1966) (ØSK)

Convention on the Rights of the Child (1989) (Barnekonvensjonen)

Svenske lover

Skadeståndslag (1972:207)

Skollagen (1985:1100)

8.6 Forskrifter

Ikrafttredelse av lov av 4.februar 1977 nr.4 om arbeidsvern og arbeidsmiljø. Unntak og tilpassningsbestemmelser. Fastsatt ved kgl.res av 17.juni 1977.

Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v av 01.desember 1995 nr. 928

Forskrift om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheten (internkontrollforskriften) av 06.desember 1996 nr.1127

Forskrift av 25.juni 1999 om utfylling av dei overordna måla og prinsippa for opplæringa i grunnkolen og i den vidaregåande opplæringa.

Forskrift til opplæringslova av 28.juni 1999 nr.722

Forskrift av 12.juli 2002 nr 886 om ordensreglement for skolene og voksenopplæringssettene, Oslo kommune, Oslo

Rammeplaner

Rammeplan for lærerutdanning. Tilgang:

(<http://odin.dep.no/archive/ufdvedlegg/01/04/2Ramm012.pdf>)

8.7 Forarbeider

Betenkninger før 1972

Innstilling fra komitéen til utredning av spørsmålet om Statens og kommunenes erstatningsansvar. Bergen 1958

Innstilling I fra komitéen til å utrede spørsmålet om barns og foreldres og arbeidsgiveres erstatningsansvar m.m. Oslo 1964.

Innstilling II fra komitéen til å utrede spørsmålet om barns og foreldres og arbeidsgiveres erstatningsansvar m.m. Oslo 1964.

Norges offentlige utredninger

NOU 1990:20 Forenklet folketrygdlov

NOU 1995:18 Ny lovgivning om opplæring

Odelstingsproposisjoner

Ot.prp.nr.38 (1964-1965) Om lov om behandlingsmåten i forvaltningssaker (forvaltningsloven).

Ot.prp.nr.48 (1965-1966) lov om skadeserstatning i visse forhold

Ot.prp.nr.3 (1976-1977) Om lov om endringer i lov 10. februar 1967 om behandlingsmåten i forvaltningssaker (regler om taushetsplikt m.m.)

Ot.prp.nr.27 (1990-1991) Om lov om endringer i straffeloven m.m. (straffeansvar for foretak).

Ot.prp. nr.60 (1993-1994) Om lov om endringer i lov av 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene og i visse andre lover

Ot.prp.nr.46 (1997-98) Om lov om grunnskolen og den videregående opplæringa

Ot.prp.nr.72 (2001-2002) Om lov om endringer i lov 17.juli 1998 nr.61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa. (Om skolemiljøet til elevane)

Ot.prp.nr.29 (2002-2003) Om lov om endringer i barneloven mv. (Nye saksbehandlingsregler i barnefordelingssaker for domstolene mv.)

Innstillinger til Odelstinget

Innst.O.nr.70 (1997-98) Om lov om grunnskolen og den videregående opplæringa

Innst.O.nr.7 (2002-2003) om lov om endringer i lov 17. juli 1998 nr. 61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa (Om skolemiljøet til elevane)

Besl.O

Besl.O.nr.11 (2002-2003) Om lov om endringer i lov 17.juli 1998 nr.61 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa. (Om skolemiljøet til elevane)

Stortingsdokumenter

St.meld.nr.40 (2001-2002) Om barne- og ungdomsvernet

Innst. S.nr.109 (2002-2003)

8.8 Veiledere og rundskriv

Veileder nr.3 – 1998: Veileder til forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.m. (IK-2619) Tilgang: (<http://www.helsetilsynet.no>)

Veileder til opplæringsloven kapittel 9a – elevenes skolemiljø Tilgang :
(<http://odin.dep.no/ufd/norsk/publ/veiledninger/045051-990068/index-dok000-b-n-a.html>) (dato: 26.05.03)

Veileder til forskrift av 12. juni 1996 nr.1127 (internkontrollforskriften) Tilgang:
<http://www.arbeidstilsynet.no/regelverk/forskrifter/fullv544.html?printver=1> (27.05.03)

9 Vedlegg

Vedlegg 1:

Kapittel 9a i opplæringslova av 17. juli 1998

Vedlegg 2:

Forskrift om miljørettet helsevern i barnehager og skoler m.v. av 1. desember 1995 nr.928